

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Национальный Банк Республики Казахстан
National Bank of Kazakhstan

Банк Казахстана
Bank of Kazakhstan

Экономикалық ШОЛУ Экономическое ОБОЗРЕНИЕ

№3, 2011

Редакторы:

*Ақышев Д.Т. - Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Төрағасының орынбасары;*

Редактордың орынбасары:

*Шайқақова Г.Ж. - Зерттеу және статистика
департаментінің директоры;*

Кеңестің мүшелері:

*Қалиасқарова Т.Р. - Зерттеу және статистика департаменті
директорының орынбасары;
Тазабеков А.Т. - Зерттеу және статистика департаменті стратегия
және талдау басқармасының бастығы;
Нәжімеденова С.Ж. - Қызметкерлермен жұмыс жүргізу департаменті аударма
және мемлекеттік тілді ендіру бөлімінің бастығы;*

Шығаруға жауаптылар:

*Золотухин Д. - Зерттеу және статистика департаменті стратегия
және талдау басқармасының сарапшысы;
Жетібаева М.Б. - Ұйымдастыру жұмысы, сыртқы
және қоғамдық байланыстар департаменті қоғамдық байланыстар
басқармасының сарапшысы.*

Құрылтайшы – Қазақстан Ұлттық Банкі

«Экономикалық шолу»

© Қазақстан Ұлттық Банкі
Internet [http: \ \ www.nationalbank.kz](http://www.nationalbank.kz)

*"Caspian Media Group" ЖШС басып шығарды
Мекенжайы: Қазақстан Республикасы, 050044, Алматы қ., Жібек Жолы к-сі, 50
Тел.: +7(727) 334 15 26, 334 15 27
E-mail: office@cmgroup.kz*

Алматы, 2011

Редактор:

*Акишев Д.Т.– заместитель Председателя Национального
Банка Республики Казахстан;*

Заместитель редактора:

*Шайкакова Г.Ж.– директор Департамента исследований
и статистики;*

Члены совета:

*Калиаскарова Т.Р – заместитель директора Департамента
исследований и статистики;
Тазабеков А.Т.– начальник управления стратегии и анализа
Департамента исследований и статистики;
Нажимеденова С.Ж.– начальник отдела переводов и внедрения
государственного языка Департамента по работе с персоналом;*

Ответственные за выпуск:

*Золотухин Д.Г.– эксперт управления стратегии и анализа
Департамента исследований и статистики;
Жетибаева М.Б.– эксперт управления общественных связей
Департамента организационной работы, внешних
и общественных связей.*

Учредитель – Национальный Банк Казахстана

«Экономическое обозрение»

© Национальный Банк Казахстана
Internet [http: \\ www.nationalbank.kz](http://www.nationalbank.kz)

*Печать: ТОО «Caspian Media Group»
Адрес: Республика Казахстан, 050044, г.Алматы, ул.Жибек Жолы, 50
Тел.: +7(727) 334 15 26, 334 15 27
E-mail: office@cmgroup.kz*

Алматы, 2011

**ҚАРЖЫ СЕКТОРЫНЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ
СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА**

Нұрқанова Ә.М.

Ақмола филиалы / Акмолинский филиал

1. Исламдық қаржыландыру – қаржылық индустрияның маңызды бағыттарының бірі3
1. Исламское финансирование – одно из перспективных направлений финансовой индустрии29

**ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫ: АЙМАҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕР
ЭКОНОМИКА И ФИНАНСОВЫЙ РЫНОК: РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ**

Тукенов Д.М.

Павлодар филиалы / Павлодарский филиал

2. Павлодар облысындағы инфляция: 2011 жылдың 9 айы үшін нәтижелер5
2. Инфляция в Павлодарской области: итоги за 9 месяцев 2011 года31

Зейірденнова Ә.Б.

Қарағанды филиалы / Карагандинский филиал

3. Қарағанды облысының 2011 жылғы 8 айдағы қорытындысы бойынша сыртқы экономикалық қызметі8
3. Внешнеэкономическая деятельность Карагандинской области по итогам 8 месяцев 2011 года33

Өтебай А.С.

Ақтөбе филиалы / Актюбинский филиал

4. Ақтөбеде төлем карточкалары жүйесінің дамуы12
4. Развитие системы платежных карточек в Актобе38

**ПРОБЛЕМАЛАР МЕН ПАЙЫМДАУЛАР
ПРОБЛЕМЫ И СУЖДЕНИЯ**

Ашықбеков Е.Т.

Төлем жүйелері департаменті / Департамент платежных систем

5. Электрондық ақша нарығы – қайда барамыз? Немесе ұлттық электрондық ақша жүйесін құру мәселесі жөнінде біраз сөз14
5. Рынок электронных денег – куда идти? Или некоторые размышления к вопросу создания национальной системы электронных денег41

Адамбаева Д.А.

Алматы қалалық филиалы / Алматинский городской филиал

6. Коллекциялық монеталар инвестициялау тәсілі ретінде21
6. Коллекционные монеты как способ инвестирования47

Ибраева А.

Атырау филиалы / Атырауский филиал

7. Валютаның көлеңкелі айналымымен күрестің кейбір аспекті22
7. Некоторые аспекты борьбы с теневым оборотом валюты48

Қадырова Б.Б.

Павлодар филиалы / Павлодарский филиал

8. Төлемдер мен ақша аударымдары туралы23
8. О платежах и переводах денег50

**ЗАҢНАМАҒА ТҮСІНІКТЕМЕ
КОММЕНТАРИИ К ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ**

Кокпанбаева Ғ.

Алматы қаласындағы өңірлік қаржы орталығын дамыту Комитеті / Комитет по развитию регионального финансового центра города Алматы

9. Алматы қаласындағы өңірлік қаржы орталығына қатысушыларының даулары26
9. Споры участников регионального финансового центра города Алматы52

**МЕРЕЙТОЙЛАР ЖӘНЕ АСА МАҢЫЗДЫ ОҚИҒАЛАР
НАИБОЛЕЕ ЗНАЧИМЫЕ СОБЫТИЯ И ЮБИЛЕИ**

Избасаров Б.И.

Батыс Қазақстан филиалы / Западно-Казахстанский филиал

10. Орал – Орынбор: тарих тамыры тереңде27
10. Уральск-Оренбург: сохраняя память столетий53

БАРЛЫҒЫ54

ИСЛАМДЫҚ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ – ҚАРЖЫЛЫҚ ИНДУСТРИЯНЫҢ МАҢЫЗДЫ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ

Нұрқанова Ә.М.,

*«Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі»
ММ Ақмола филиалының жиынтық-экономикалық
бөлімнің бас маман-экономисі.*

Соңғы кездері әлемде исламдық қаржы қызметтерінің жоғары қарқынмен өсуі байқалса, Қазақстан Тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдері және Орталық Азия аймағында исламдық қаржыландыруды дамытуды заң деңгейінде қолға алып отырған алғашқы мемлекет.

Бүгінгі заңнамалық база негізі исламдық қаржыландыру құралының айналуын, көрсетілген жобаларды қаржыландыру, клиенттердің есеп шотын ұстау, клиенттердің қаражаттарын сенімді басқаруға және исламдық құнды қағаздар шығаруға мүмкіндік беріп отыр.

2009 жылдың 12 ақпанындағы «Ислам банк қызметі мен исламдық қаржыландыруды ұйымдастыру» сұрақтары бойынша Қазақстан Республикасының бірқатар заңнамалық актілеріне өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды (Заң). Енгізілген өзгертулер Қазақстанда толығымен ислам қаржы жүйесі функциясын қалыптастыру, исламдық құнды қағаздар, оның ішінде ислам банкі салық төлеу операцияларының ерекше режимін реттейді.

Ислам банк жүйесін дамытуға қатысты негізгі блоктағы өзгерістер исламдық банк қызметі мен құрылуы ерекшелігін реттейтін, «Құнды қағаздар нарығы» ҚР Заңы, исламдық құнды қағаздардың шығарылу ерекшелігін реттейтін, «Банк және банк қызметі» және «Құнды қағаздар нарығындағы» ҚР Заңына байланысты.

«Құнды қағаздар нарығы» туралы Заңға өзгерту енгізу исламдық қаржыландыру, исламдық құнды қағаздар түрлері, шығарылуы мен айналымын, сондай-ақ исламдық қаржыландыру мен исламдық қаржы компаниясы принциптеріне сай Кеңес қызметтерін көрсету.

Заңмен анықталған ислам құнды қағаздары мыналар: акция және исламдық инвестициялық қорының пайы, исламдық жалға алу сертификаттары, исламдық қатысу сертификаттары.

Исламдық жалға алу сертификаттары жылжымайтын мүлік сияқты ірі нысандарды сатып алуды қаржыландыру үшін шығарылады. Ол үшін арнайы сертификаттар таратудан түскен қаражатқа мүлік сатып алу үшін арнайы исламдық қаржы компаниясы құрылуда. Бұл мүлік жалға беріліп, одан түске қаржы сертификат иелері арасында дивиденд ретінде бөлінеді.

Исламдық қатысу сертификаттары жаңа инвестициялық жобаны, қазіргі бар инвестициялық жобаны немесе кәсіпкерлік қызметті қаржыландыру үшін ИАҚК шығаруда.

Оригинатор – ИАҚК құрушы – мүлік салу немесе қаржы компанияларының акцияларымен сенімді басқару сияқты жобаларға қатысады. Инвестициялық

жобасының жүзеге асырылуының пайдасы оригинатор және сертификаттар иесілері арасында бөлінеді.

Осылайша, Қазақстанда исламдық қаржы ұйымдардың дамуына және Қазақстан кәсіпорындардың исламдық капитал нарығына қатысу үшін заңды негіздеме жасалған.

Заңнамалық негізді құру исламдық қаржыландыру принциптерін дамыту, мемлекет тарапынан көмек және исламдық капитал нарығындағы шетел өкілдерімен әріптестікті қызығушылықты таныту және әлемдегі исламдық қаржы зерттеушілеріне ТМД және Орта Азия аумағында дамып келе жатқан ислам қаржы хабы ретінде Қазақстанның позициясын көрсету.

2009 жылы Қазақстан Республикасында «Исламдық қаржыландыруды дамыту ассоциациясы» құрылған болатын, онда 3 консалтингтік компания қызмет істейді. 2009 жылдың ақпан айында алғашқы «Fattah Finance» исламдық брокерлік компаниясы ашылды, 2010 жылы алғашқы «ОВХС «Такафул» исламдық сақтандыру компаниясы тіркелді, 2010 жылы алғашқы «Аль-Хияль» ислам банкі ашылды.

Қазақстанға исламдық қаржыландыру жүйесін енгізу, қаржылық қызмет аясын кеңейтпек. Сонымен қатар, бұл дүниежүзілік исламдық қаржы индустриясының Қазақстанға инвестициялық капитал салуға тартады.

Бүгінгі таңда АҚШ, Ұлыбритания, Франция сияқты алдыңғы қатарлы елдерде исламдық қаржы қызметтері нарығы белсенді дамуда. Көптеген ірі басшылар мен инвестициялық компаниялар ислам тауарларын ұсынуда, қызметтері исламдық қаржыландыру принциптеріне сай еншілес ұйымдарын ашуда. Исламдық қаржыландырудың танымалдыққа ие болуының негізі Таяу Шығыс елдерінен инвестициялық капитал тарту.

Исламдық қаржыландырудың негізгі принципі үстеме пайызбен өсім ақысын алуға тосқауыл қою, тәуекел мен табыс кезінде тең құқылы қатысу, ақша ағымын шынайы активтермен қамтамасыз ету, сондай-ақ бизнес ойын, қару-жарақ сату, алкоголь, темекі тауарлары сияқты белгіленген қызметтерді қаржыландыруға тосқауыл қояды.

Келісім бойынша коммерциялық кредитте исламдық банк тауарды өз жеке меншігіне ала алады. Және оны клиентке мерзімін ұзартып сата алады. Мұндай кезде тауардың саны мен атауына, бағасы мен құны сияқты талап келісімде болуы керек. Ос ретте Шариат принциптері қатаң сақталады: ақшаны тауар ретінде қолдануға тосқауыл және келісім жасаған кезде белгісіздіктің болмауы. Бұл кезде исламдық банктің табысы тауардың бағасы болып табылады.

Әріптестік келісімнің негізінде исламдық банк өндіріс және табыс табу мақсатында сауда қызметін қаржыландыра алады. Келісім шартқа сай банк пен клиент жобаға мүлік немесе ақшалай қаражат салады. Жобада шығыс пен табыс исламдық банк пен клиент те алдын ала келіскендей шарт бойынша екі жақ та жауапкершілік алады. Осы ретте шариат заңдары қатаң сақталады. Бұл кезде тәуелді болу исламдық банкінің табысының бөлшегі жобаны жүзеге асыру негізіндегі табыс болады.

Алғашқы коммерциялық ислам банк 1975 жылы Дубайда ашылды. Бүгінгі таңда олардың саны 44 жуық біріккен капиталы 800 миллиард АҚШ дол-

ларына тең. Исламдық қаржы нарығы сондай-ақ, исламдық қаржыландыру принциптеріне сай (Такафул) сақтандыру компанияларымен инвестициялық қорларды ұсынады. Соңғы 7 жыл ішінде (сукук) ислам құнды қағаздар нарығы жедел даму үстінде. Исламдық қор нарығы Малазия елдерінде жақсы дамыған жыл сайын қор биржасында сукук 12 миллиард АҚШ доллары шамасында бағалануда.

Ислам банкілерінің іскерлік моделі және жұмыс ережелері ерекшеліктерінің арқасында дағдарыстық құбылыстарға асқан тұрақтылық көрсетуде.

Көптеген қаржы орталықтары өздерін исламдық қаржы орталығы ретінде ұстанымды қалауда. Бұл дәреже исламдық қаржы ұйымдары мен ислам инвесторларын тартуға көмектеседі.

Мәселен Ұлыбритания үкіметі бірқатар заң актілеріне өзгерушілер енгізді. Қазір мұнда 22 банк исламдық қаржыландыру қызметін ұсынуда, оның 5-і толық ислам банкілері. Бұл Ұлыбританияның Еуропаға исламдық қаржыландыруды дамытудағы көш басшы екенін білдіреді.

Қазіргі күні көптеген дамыған елдерде қаржы институттары исламдық қаржыландыру принциптеріне сүйеніп отыр.

Ислам Банкі (мурабаха) саудалық қаржыландыру, (мушарака) үлестік біріккен қаржыландыру, (иджара) жалға-алу, (инвестициялық депозит, мудараба) ақшаны сенімді басқару, (укала) ислам банк қызметі аясында агенттік қызметтер көрсетеді.

Дүниежүзілік исламдық қаржыландыру нарығы жыл сайын 15 пайызға өсіп, әлемдегі ең жылдам өсуі болып отыр.

Исламдық қаржыландыру шариат нормаларына толығымен жауап беретін Иран, Сауд Аравиясы, Судан, жартылай исламдық заң жүйесі елдері Малазия, Бахрейн, Пәкістан және алдыңғы қатарлы Ұлыбритания, Сингапур, АҚШ сияқты елдерде қолданылуда.

Әлемде ақпараттық технологиялардың дамуы ғаламдық процестерде аса жоғары жылдамдықпен және көрінбейтін көлемде төңкеріс жасады.

Айта кету керек исламдық қаржыландыру институттары мен жаңа ойыншылардың нарыққа шығуы, «исламдық терезе» бөлімшелерін ашу арқылы исламдық банкінг тауарларын ұсынып отырған дәстүрлі банктер арасында бәсекелестік туғызуда. Еркін төлепаздық деңгейінің уақытша төмендеуі исламдық қаржыландыруға әсер етуі мүмкін. Бірақта, еуропа және америка нарығындағы қарызға қаржыландыруға тартудағы проблемаларды ескере келе, ТМД елдерінде исламдық банкінгтің бос орнының болуы аталмыш институтын дамуына қолайлы болмақ.

Исламдық қаржыландыру әдісі дүниежүзілік қаржы нарығына еніп, ғаламдық дағдарыстық құбылыстарға асқан тұрақтылық көрсетіп өзінің орнынын тапты. Ислам динары, Ислам даму банкінің валютасы, бір СДР-ға (Халықаралық валюта қоры шығарған жасанды резервтік және төлем құралы) тең. Бұл дүниежүзілік қаржы нарығының исламдық қаржыландырудың арнайы әдісін бағалау мен сенімі болып отыр. Исламдық қаржыландырудың (мурабаха) әдісі біздің мемлекет үшін халықаралық қаржы әріптестігіндегі интеграция тәсілі болмақ.

ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫНДАҒЫ ИНФЛЯЦИЯ: 2011 ЖЫЛДЫҢ 9 АЙЫ ҮШІН НӘТИЖЕЛЕР

Тукенов Д.М.,

«Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ
Павлодар филиалының экономикалық талдау және
статистика бөлімінің жетекші маман-экономисі

Инфляция термині (латын тілінен *inflatio* – көтерілу) алғаш рет Солтүстік Америкада 1861-1865 жж. азамат соғысы кезеңінде қолданыла бастады және қағаз-ақша айналымының тым артып кету процесін білдірген. XIX ғасырда бұл термин Англияда және Францияда қолданылады. Инфляция ұғымы экономикалық әдебиетте бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін XX ғасырда кең тараған, ал кеңес экономикалық әдебиетте – 20-жылдардың ортасынан.

Инфляцияның ең жалпы, дәстүрлі анықтама-сы – тауар айналымының қажеттілігінен аса айналым арналарын ақша массасының толтырып кетуі, бұл ақша бірлігінің құнсыздануына және тиісінше тауарлық бағалардың өсуіне әкеледі. Инфляция тауарлық бағалардың өсуінде көрінгенмен таза ақша феноменіне жата алмайды. Бұл нарықтық шаруашылықтың әртүрлі салаларындағы ұдайы өндірістің сәйкессіздігі тудыратын күрделі әлеуметтік-экономикалық құбылыс. Басқа сөзбен, инфляция – бұл жалпы сұраныс және жалпы ұсыныс арасындағы дисбаланс.

Инфляциямен барлық елдер түйіседі, және де соңғы жылдар, әлемдік азық-түлік дағдарысы жағдайында, оның қарқынының жоғарылауымен сипатталады.

Инфляциялық процестерін талдау аймақтағы бағалардың өзгеруі көптеген факторларға, атап айтқанда, маусымдық, халық табыстарының өзгеруіне, тауарлар мен қызметтерге сұраныстың жоғарылауына, кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігіне, еңбек нарығындағы жағдайға, нарықта бағалық келісушіліктің бар болуына, ұлттық валюта бағамының өзгеруіне, әлемдік тауар нарықтарындағы бағалардың өзгеруіне, табиғи монополиялар тарифтерінің жоғарылауына, бағаларды тұрақтандыру бойынша жергілікті атқарушы органдары қабылдайтын шараларға және т.б. негізделді. Яғни аймақтағы бағаның өзгеруіне негізгі әсерін монетарлық емес факторлар тигізеді.

2011 жылдың қаңтар-қыркүйегінде тұтыну бағасының индексі (инфляция деңгейінің негізгі көрсеткіші) Павлодар облысында 106,1% (2010 жылдың қаңтар-қыркүйегінде – 105,9%) құрады, оның ішінде азық-түлік тауарларына – 108,2% (2010 жылдың қаңтар-қыркүйегінде – 105,2%), азық-түлік емес тауарларға – 103,4% (2010 жылдың қаңтар-қыркүйегінде – 103,5%) және ақылы қызмет көрсетулерге – 106,2% (2010 жылдың қаңтар-қыркүйегінде – 108,9%) болды.

Сөйтіп, 2011 жылдың қаңтар-қыркүйегінде барлық тауарлар мен қызметтерге тұтыну бағасының индексі 2010 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 0,2% жоғары қалыптасты, соның ішінде азық-түлік тауарларына – 3,0%-ға, ал ақылы қызмет көрсетулерге

және азық-түлік емес тауарларға тұтыну бағасының индексі өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда сәйкесінше 2,7%-ға және 0,1%-ға төмен қалыптасты.

Азық-түлік тауарлары

2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте 2010 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда тауарлық топтар бөлігінде кеңінен тұтынатын азық-түлік тауарлары бойынша тауарлардың жеке санатына баға өсу қарқынының үдеуі байқалады. Сөйтіп, ет және ет өнімдеріне баға өсу қарқыны 7,8%-дан 16,0%-ға дейін өсті, пастерленген сүтке – 5,8%-дан 13,3%-ға дейін, ұнға – 5,0%-дан 31,9%-ға дейін, қантқа – 4,8%-дан 5,5%-ға дейін, сары майға – 1,0%-дан 4,7%-ға дейін. Сонымен қатар, күнбағыс майына баға өсу қарқынының төмендеуі байқалады, олар 10,2%-дан 5,8%-ға дейін төмендеген.

2011 жылдың қаңтар-қыркүйегінде азық-түлік тауарлары арасында бағаның ең үлкен өсуі ет және ет өнімдеріне байқалды – 16,0%-ға. Тауарлардың осы санатына бағаның өсуіне малды күту бойынша шығыстардың көтерілуі әсер етті (ЖЖМ бағасының, коммуналды қызметтерге тарифтердің өсуі). Нәтижесінде облыс бойынша 2011 жылғы қыркүйекте жылдың басымен салыстырғанда етті сиырлар табынының орташа құны 32897 теңгеге өсті және бір бас үшін 114660 теңгені құрады, жылқылар (3 жастан асқан) бір бас үшін 194571 теңгені құрап, 28661 теңгеге қымбаттады, қара құйрықты салықтар – бір бас үшін 19781 теңгені құрап, 4014 теңгеге.

Жыл басынан нан және жарма өнімдеріне баға 13,0%-ға өсті. Тауарлардың осы санатына бағалардың өсуіне ұн бағасының 31,9%-ға өсуі әсер тигізді. Сонымен қатар ЖЖМ-ға және коммуналды қызметтерге бағаның көтерілуіне байланысты «Павлодар нан-тоқаш комбинаты» ЖШС шығаратын өнімінің сату бағасын көтерді. Бұл кәсіпорын облыстың нан нарығында 70% алатынын ескеру қажет. ЖЖМ бағасының өсуі кәсіпорынның барлық ағымдағы жыл ішінде қалыпқа салынған нанды 11,5% теріс рентабельділікпен шығаруына әкелді.

2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте сүт өнімдері 8,4%-ға қымбаттады. Өнімнің осы санатына баға өсу факторының бірі «Сүт» АҚ және «МолКом-Павлодар» ЖШС шығаратын өнімге бағалардың көтерілуі болып табылады. «ФудМастер» компаниясы («Сүт» АҚ «Фуд-Мастер» компаниялар тобының зауыты болып табылады) бағаның мұндай өсуін жалпы Қазақстан бойынша өткен жылға қатысты шикізатқа – жаңа сауылған сүтке бағаның орташа есеппен 30%-ға өсуімен, ЖЖМ бағасының ғаламдық өсуі салдарынан логистикалық шығындардың көтерілуімен және коммуналды тарифтердің жоғарылауымен түсіндіреді.

2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте қант бағасы 5,5%-ға өсті (бағаның негізгі өсуі 2011 жылғы қаңтар-ақпанда болды – 9,6%-ға). Бұл, ең алдымен, Бразилия мен Үндістанда – оның басты өндірушілері, өндірістің қысқаруына байланысты қант құрағы бағасының (қантты өндіру үшін негізгі шикізат) өсуі әсерінен болды. Бұл арада, қыркүйек айында қант, джем, бал, кондитерлік өнімдер бағасы 3,2%-ға төмендеді, соның ішінде қантқа – 7,1%-ға. Бағаның төмендеуіне жергілікті нарыққа ресейлік қанттың жеткізіле басталғанына байланысты тауардың осы түріне көтерме бағаның төмендеуі әсер етті.

Май және тоң майға баға деңгейі 4,1%-ға көтерілді, сары май бағасының өсуі есебінен – 4,7%-ға.

2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте азық-түлік тауарлардың басқа түрлеріне бағаның өсуі құрады: кофе, шай мен какаоға – 8,7%-ға, балық және теңіз өнімдеріне – 4,5%-ға, алкогольді ішімдіктерге – 1,5%-ға.

Павлодар облысындағы азық-түлік нарығындағы баға өзгеруіне әсер ететін негізгі факторлардың бірі маусымдық фактор болып табылады, өйткені азық-түлік тауарлары бойынша өнімнің негізгі түрлерінің ұсыныс көлемі жылдың мезгіліне байланысты өзгереді. Сөйтіп, жазғы-күзгі кезеңде азық-түлік тауарларына тұтыну бағаларының индексі жеміс пен көкөністер, жұмыртқа, сүт өнімдері және т.б. ұсынысының жоғарылауы салдарынан төмен деңгейде қалыптасады. Сондықтан өнімнің бұл санатына баға деңгейі төмендеу үрдісіне ие. Ал қыс және көктем кезеңдерінде бұл өнім ұсынысының төмендеуіне байланысты бағалардың айтарлықтай өсуі байқалады.

Сонымен қатар, аймақтың азық-түлік нарығындағы бағалардың өзгеруіне әлеуметтік дүкендерді, сервистік-дайындау орталықтарын құру, жеміс пен көкөніс өнімдерінің тұрақтандыру қорын қалыптастыру, аймақ кәсіпорындарымен, сауда үстемеақыларын төмендету туралы өңдеу кәсіпорындардың басшыларымен меморандумдарды жасау сияқты жергілікті атқарушы органдары қабылдайтын шаралар жинағы әсер етеді.

Аймақтың азық-түлік нарығындағы бағаларды тұрақтандыру бойынша шараның бірі әлеуметтік дүкендерді құру болып табылады. Әлеуметтік дүкендер арқылы халыққа ауылшаруашылық өнімді тікелей, делдалдарсыз, сатуға мүмкіндік бар, бұл сатылатын өнімнің бағаларын нарықтықтан төмен деңгейде белгілеуге мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта облыс бойынша 15 әлеуметтік дүкен жұмыс істейді, соның ішінде 12 – Павлодар қаласында, 2 – Ақсу қаласында, 1 – Екібастұз қаласында.

Облыс әкімінің бастамасымен 2010 жылы «Павлодарский» сервистік-дайындау орталығын (СДО) құру көкөніс өнімін нарықтықтан төмен бағалар бойынша сатуға мүмкіндік берді. Қысқы кезеңде жылы жай көкөністеріне, ыдысқа құйылған өсімдік майына, пиязға, «Ақмаржан» күрішіне және делдалдарды өтіп, орталық сатып алған басқа өнімдерге бағаларды тұрақтандыруға СДО-ның күмәнсіз сіңірген еңбегі ретінде есептеу қажет. Осы өнімдердің нарыққа түсуі бағалардың өсуін тоқтататын факторы болды. Ағымдағы жылы қысқы сақтауға 6600 тонна көкөніс пен картоп қойылды, бұл алдыңғы жылмен салыстырғанда үш есеге артық. Бұл қоймалардың

ашылуы желтоқсанда жоспарланып отыр – сол кезде ауылшаруашылық өнім дүкендердің сөрелеріне түседі. Мамандардың болжамдары бойынша қорлар картоп және көкөністердің нарықтық құнын орташа алғанда 15-20 пайызға төмендетуге көмектеседі. Облыс басшылығы азық өнімдері бағасын азық-түліктің резервтік қорларын құру есебінен де ұстауды ниетті екенін ескеру қажет. Биыл резервтік қорға 660 тонна макарон, 400 тонна қара құмық, 22 мың тонна ұн, 4,5 мың тонна картоп және 2,5 мың тонна көкөніс қойылады. Тұрақтандыру қорына қойылатын азық-түлік тауарлардың үлесі облыс тұрғындарының жылдық қажеттілігінен 20 пайызын құрайды.

Қаланың дүкендері мен нарықтарында айналымға әлеуметтік бағалар көрсетілген қызыл түсті арнайы баға көрсеткіштері енгізілген.

Ұн нарығындағы жағдайды тұрақтандыру үшін жергілікті атқарушы органдары облыс кәсіпорындарымен жоғары сұрыпты ұнның босату бағасын килограмм үшін 78 теңгеден 76 теңгеге дейін төмендету туралы шарттар жасалды, қала және аудан әкімдіктерімен аймақтың азық-түлік тауарлар нарығында жергілікті ұнның үлесін жоғарлату бойынша жұмыс жүргізілді. Сонымен қатар облыстың ауыл шаруашылығы басқармасы, кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы, Павлодар, Екібастұз, Ақсу қалаларының әкімдіктері, егін екпейтін аудандар, «Азық-түлік корпорациясы ҰК» АҚ-ның облыстық өкілдігі және облыстағы ұн шығарушы кәсіпорындар арасында облысты 2011 жылғы 1 қазанға дейін азықтық бидаймен және ұнмен қамтамасыз ету туралы меморандумның шеңберінде наубайханаларды 1 килограмм үшін 45 теңге бағасы бойынша ұнмен қамтамасыз ету бойынша жұмыс жүргізілді. Қабылданған шаралар нәтижесінде жағымсыз ауа-райы жағдайлары салдарынан өнімнің төмен көлемдеріне байланысты 2010 жылы қалыптасқан бидайға жоғары әлемдік бағаларға қарамастан өнімнің бұл түріне бағалардың тұрақтылығына жетуге мүмкін болды.

Одан басқа, бағаларды төмендетуге апта сайынғы ауылшаруашылық жәрмеңкелерді өткізу көмектеседі, 2010 жылы олар арқылы 645 млн. теңгеге өнім сатылды, ал 2011 жылғы 01 қазандағы жағдай бойынша облыс бойынша 715,8 млн. теңге жалпы сомаға барлығы 76 ауылшаруашылық жәрмеңке өткізілді. Нәтижесінде, статистика куәландырғандай, облыста нанға, жоғары және бірінші сұрыпты ұнға, сүт өнімдеріне, күнбағыс майына, етке, жұмыртқаға, картопқа, көп орамға, сәбізге және т.б. баға орташа республикалық деңгейден төмен сақталып отыр.

1-кесте

2011 жылғы 15 қыркүйекке азық-түлік тауарларына бөлшек бағалар

килограмм үшін теңгеге

	нан	ж/с ұн	1/с ұн	жаңа сауылған сүт	күнбағыс майы	сиыр еті	жұмыртқа, он дана	картоп	көп орам	сәбіз
Қазақстан Республикасы	78,11	104,15	79,61	104,19	322	984	175	78,92	44,29	89,47
Павлодар	76	81	66	80	301	870	150	57	30	65

Бірақ нақты тауарлар нарығындағы әлсіз бәсекелік орта бағалық келісу сияқты инфляцияның монетарлық емес факторының шығуына әсер етеді. 2010 жылдың соңында облыс аумағында тоғыз Павлодарлық фирманың қара құмық жармасына бағаларды белгілеу бойынша қолданыстағы монополияға қарсы заңнаманы бұзу бойынша тергеу жұмыстары басталды. Тексеру барысында өткен жылдың тамыз бен қазан аралығындағы кезеңде қара құмық бағасы негізсіз 30 пайызға дейін көтерілгені анықталды. Тергеу нәтижелері бойынша ағымдағы жылы әкімшілік жауапкершілікке екі кәсіпорын тартылды.

Қазіргі уақытта Павлодарда сүт өнімдерін өндіруші фирмаларға қатысты деректердің алдын ала қарастырылуы басталды. Алдын ала деректер бойынша, кәсіпорындар сүт бағасының көтерілуіне байланысты бәсекеге қарсы келісілген іс-әрекеттер бойынша күдіктеніп отыр.

Азық-түлік емес тауарлар

2011 жылдың қаңтар-қыркүйегінде азық-түлік емес тауарлары арасында бағалардың ең үлкен өсуі жанар-жағармай материалдарына байқалды – 16,0%-ға, соның ішінде бензинге – 17,8%-ға, дизельді отынға – 5,6%-ға, ал 2010 жылдың қаңтар-қыркүйегінде бағалардың ең үлкен өсуі фармацевтикалық препараттарға (15,7%) тіркелген. Тауарлардың осы санатына бағаның өсуі мынадай факторларға байланысты:

1) өнімді жинауға байланысты сұраныстың маусымдық өсуі;

2) ұсыныстың төмендеуі, өйткені жазғы кезеңде Павлодар мұнай-химия зауытында дәстүрлі түрде жоспарлы жөндеу жұмыстары басталады, бұл өндірілген өнім көлемінің төмендеуіне алып келеді;

3) Ресей Федерациясында пайда болған отын дағдарысына байланысты ресейлік жоғары октанды бензинге бағаның өсуі;

4) нарықта бағалық келісушіліктің бар болуы. Сөйтіп, бәсекелестікті қорғау агенттігі облыстың ЖЖМ нарығында «Refinery Company RT» ЖШС өзінің басым жағдайын теріс пайдалану фактісін анықтады, объективті ақталған себептерсіз бірдей шарттарға әртүрлі бағаларды пайдалану бөлігінде («Бәсекелестік туралы» ҚРЗ 13-б. (2-тармақша)).

Облыс бойынша мынадай тауарларға, мысалы жуғыш және тазалайтын заттарға – 3,2%-ға, жеке бас гигиенасы тауарларына – 2,0%-ға, аяқ-киімге – 1,8%-ға, киімге – 1,7%-ға, жиһаз, тұрмыстық үй заттарына, кілемдерге – 0,1%-ға бағаның көтерілуі байқалды.

Аймақтағы азық-түлік емес тауарлар бағасының өсуіне, ең алдымен, сыртқы факторлар (импорттық

бағалардың өсуі, ұлттық валюта бағамының өзгеруі) әсер етеді, өйткені бұл тауарлар негізінен импорттық болып табылады. Бұл фактор 2009 жылғы ақпанда айтарлықтай байқалды, бұл кезде ұлттық валютаның бір уақытты құнсыздануын жүргізу нәтижесінде нарықта азық-түлік емес тауарлар бағасының шұғыл өсуі байқалды. Сөйтіп, Павлодар облысы статистика департаментінің деректері бойынша 2009 жылғы ақпанда алдыңғы айға қатысты азық-түлік емес тауарларға тұтыну бағасының индексі облыс бойынша 101,7% құрады, жуғыш және тазалайтын заттарға – 9,6%-ға, тұрмыстық құралдарға – 8,4%-ға, теледидарға – 7,7%-ға, фармацевтік өнімге – 7,6%-ға, жеке бас гигиенасы тауарларына 4,5%-ға бағаның өсуі есебінен.

Халыққа көрсетілетін ақылы қызметтер

2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте халыққа көрсетілетін ақылы қызметтерге баға индексі 106,2% құрады, бұл 2010 жылдың сәйкес кезеңімен (108,9%) салыстырғанда төмен.

2011 жылдың қаңтар-қыркүйегінде баға деңгейінің өсуі байланыс қызметтеріне (9,6%-ға) тіркелді, соның ішінде телефон үшін абоненттік төлемге (20,0%-ға). Бұл нарықта тарифтерді «Қазақтелеком» АҚ белгілейді. Сөйтіп, ақпан айында «Қазақтелеком» АҚ жеке тұлғалар үшін бір негізгі телефон үшін, жергілікті телефондық қосылыстардың қызметтерін мерзімді төлеу жүйесіне ауыстырылмаған, қаладағы ай сайынғы абоненттік төлемді 520 теңгеден (ҚҚС есебісіз) 624 теңгеге дейін (ҚҚС есебісіз) көтерді, ауылда – 345,25 теңгеден (ҚҚС есебісіз) 414,30 теңгеге дейін (ҚҚС есебісіз). Занды тұлғалар үшін тарифтер 15,8%-ға көтерілді. Осылайша, абоненттік төлем 644,7 теңгеден (ҚҚС есебісіз) 746,61 теңгеге дейін (ҚҚС есебісіз) өсті.

Тұрғын үй қызметіне, суға, электр энергиясына, газ және отынның басқа да түрлеріне баға 4,8%-ға жоғарылады. Электр энергиясына (5,1%-ға), сумен жабдықтауға (5,0%-ға), көрізге (5,0%-ға), орталықтан жылу беруге (5,0%-ға) тарифтің өсуі есебінен тұрғын үй-коммуналдық қызмет бағасы индексінің 4,0%-ға өсуі байқалды. Бұл нарықта бәсекелестіктің жоқ екенін ескеру қажет. Қызметтердің осы түріне тарифтер әдетте жаңа маусымның басында табиғи монополиялар субъектілері қайта қарастырады. Нәтижесінде тарифтердің өсуі дәстүрлі түрде 1 және 4 тоқсандарда байқалады.

Павлодар облысының статистика департаментінің деректері бойынша тұрғын үй-коммуналдық қызметтер тарифтері, көрші облыстармен салыстырғанда төмендердің бірі болып саналады (электр энергиясынан және ыстық сумен жабдықтаудан басқа), мысалы:

2-кесте

2011 жылғы 20 қыркүйекке коммуналдық қызметтердің негізгі түрлеріне тарифтер

теңге

	Павлодар	Астана	Қарағанды	Петропавл	Көкшетау
Ыстық сумен жаб-дықтау, 1 текше м.	104,00	96,00	262,00	135,00	137,00
Суық сумен жаб-дықтау, 1 текше м.	20,19	30,36	52,12	25,76	65,17
Арна жүргізу, 1 текше м.	15,95	21,06	41,19	20,70	52,23
Орталық жылу беру, 1 Гкал	1740,00	1992,00	2544,00	2709,00	2706,00
Электр энергиясы, 1 Квт/сағ.	848	967	625	856	1287

2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте көлік қызметіне баға деңгейі 11,1%-ға көтерілді, соның ішінде пойызда жол жүруге – 15,7%-ға, трамвайда – 14,3%-ға, автобуста – 14,3%-ға, қалааралық автобуста – 5,9%-ға, қала маңында қатынайтын пойызда – 2,7%-ға. Жиһаздар мен жүктерді тасымалдауға тариф өзгерген жоқ. Қызметтердің осы түріне баға өсуінің негізгі себебі ЖЖМ және бөлшектерге бағаның өсуі болып табылады. Сөйтіп, 2011 жылғы 1 шілдеден бастап қоғамдық көлікте жол жүру құны жоғарылады. Автобуста жол жүру бағасы 35 теңгеден 40 теңгеге дейін өсті, маршрутты таксиде жол жүру бағасы 45 теңгені құрады.

Шаштараз және сұлулық салонының қызметтері 9,2%-ға қымбаттады, моншалар, себезгілер, сауналар қызметі – 4,6%-ға, киімді тазалау, жөндеу бойынша қызметтер – 2,4%-ға, аяқ киімді жөндеу бойынша қызметтер – 2,0%-ға, демалыс, ойын-сауық және мәдениет саласындағы қызметтер – 0,1%-ға. Сонымен бірге салттық қызметтерге бағаның өзгеруі байқалмайды.

2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте білім беру қызметтеріне тарифтер 11,7%-ға өсті, соның ішінде жоғары білім беруге – 14,8%-ға, мектепке дейінгі және бастауыш білім беруге – 10,8%-ға. Медициналық қызметтерге баға деңгейі 3,2%-ға көтерілді.

Жоғарыда аталған факторлармен бірге 2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте аймақтың тұтыну нарығындағы баға динамикасы халық табыстарының өзгеруімен, тауарлар мен қызметтерге сұраныстың жоғарылауымен, кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігімен, еңбек нарығындағы жағдаймен шартталды.

2011 жылғы қаңтар-тамызда қызметкерлерге есептелген орташа айлық атаулы жалақы 71158 теңге құрады және 2010 жылғы қаңтар-тамызбен салыстырғанда 13,6%-ға ұлғайды.

Тұтынуға жұмсалған халықтың табысы, бір айдың ішінде орташа жан басына, 2011 жылғы 2 тоқсанның нәтижелері бойынша (бүгінге бар статмәліметтер) 27365 теңгені құрады немесе 2010 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 10,6%-ға өсті. Үй шаруашылықтарының ақшалай шығыстарында негізгі үлес салмақты тұтынушылық шығыстар құрайды (91,9%).

2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте бөлшек сауда айналымының көлемі (қоғамдық тамақтандыру айналымынсыз) 103,4 миллиард теңгені құрады, бұл 2010 жылдың тиісті кезеңіне қарағанда 16,7%-ға жоғары. 2011 жылдың 1 қазанына бөлшек саудадағы саудамен айналысатын кәсіпорындардың тауар қорларының көлемі 4,7 млрд. теңгені құрады.

2011 жылдың қаңтар-қыркүйегінде өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда негізгі капиталға салынатын инвестициялар 9,0%-ға өсті және 130,5 миллиард теңгені құрады. Қаражат жұмсаудың негізгі көзі меншік қаражаты (67,1%) және қарыз қаражаты (18,0%) болып табылды. Негізгі капиталға инвестициялардың салалық құрылымында ең үлкен үлес (облыс көлемінің 38,7%) өңдеу өнеркәсібіне тиді. 2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда мына салаларда инвестициялардың өсуі байқалады: көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклді жөндеу – 3,3 есеге, ауыл, ор-

ман және балық шаруашылығы – 3,2 есеге, тұру және тамақтану бойынша қызметтер – 2,7 есеге.

Жұмыспен қамту мәселелері бойынша өкілетті органдарда есепте тұрған жұмыссыздар саны 2011 жылғы қыркүйектің соңына 5877 адамды құрады, бұл 2010 жылғы қыркүйектің аяғымен салыстырғанда 3437 адамға артық. Экономикалық белсенді халық санындағы тіркелген жұмыссыздардың үлесі 1,3% деңгейінде қалыптасты.

Осылайша, 2010 жылғы тиісті көрсеткішпен салыстырғанда 2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте инфляцияның жоғарылауына азық-түлік тауарларына (ет және ет өнімдері, сүт өнімдері, нан және жарма өнімдері, қант, май және тоң май) бағаның озып кеткен өсуі себепші болды.

ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНЫҢ 2011 ЖЫЛҒЫ 8 АЙДАҒЫ ҚОРЫТЫНДЫСЫ БОЙЫНША СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Зейірденова Ә.Б., «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ Қарағанды филиалының экономикалық талдау және статистика бөлімінің бастығы.

Қарағанды облысы Қазақстанның ірі облыстарының бірі болып табылады. Оның аумағы республикамыздың жалпы көлемінің 16% құрайды. Аймақтың экономикалық бірегейлігі басты үш факторға - аймақтың бизнес-ахуалына, бай табиғи ресурстарына және ыңғайлы географиялық жағдайына негізделеді.

Біздің облысымыз республиканың минералды-шикізат комплексінде маңызды орын алады және Қазақстанның бірегей темір-марганец, баритополиметалды, мысты,көмірлі өңірі болып табылады. Қарағанды облысының сыртқы экономикалық байланыстары өте ауқымды. Экспорттардың көлемі бойынша аймақ Қазақстанның экспортшы облыстарының қатарына кіреді.

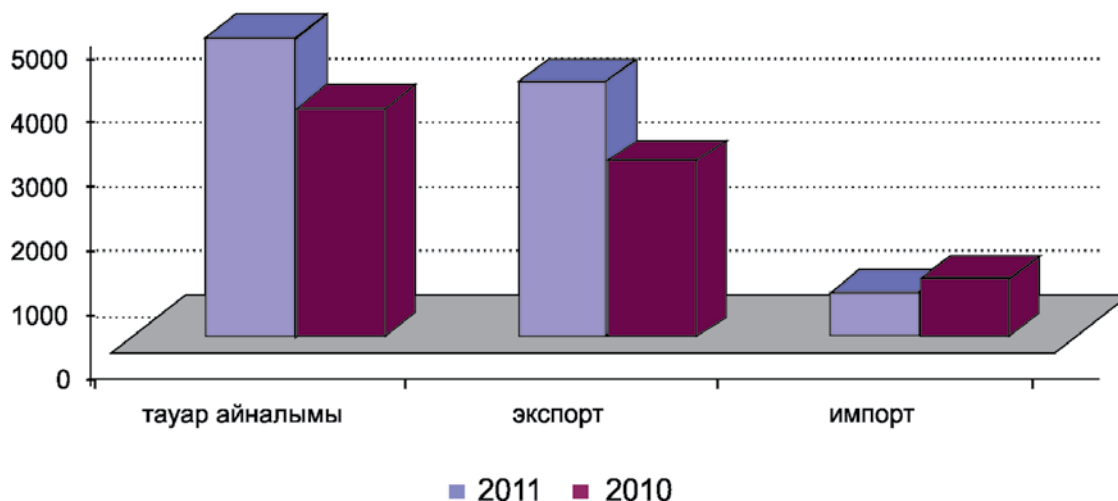
Қарағанды облысының сыртқы сауда айналымы 2011 жылғы 8 айда 4685,97 млн. АҚШ долларын құрады, яғни ол 2010 жылғы мерзіммен салыстырғанда 1091,5 млн. АҚШ долларына немесе 30,4%-ға жоғары (1 сурет).

Есептегі мерзім ішінде сыртқы сауданың сальдосы 3328,4 млн. АҚШ долларын құрады, бірақ өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда бұл көрсеткіш 1519,1 млн.АҚШ долларына немесе 1,8 есе артты.

1 - сурет

Қарағанды облысының сыртқы сауда айналымының құрылымы

(млн.АҚШ доллары)

Экспорттың мөлшері 2011 жылғы қаңтар-тамыз айларында 4007,2 млн. АҚШ долларын құрады және өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда 1305,3 млн.АҚШ долларына немесе 48,3% артты, оның ішінде ТМД елдеріне сомасы 261,3 млн.АҚШ долларының тауарлары экспортталған (өткен жылдың осы мерзімімен салыстырғанда төмендеу - 366,9 млн. АҚШ доллары немесе 58,4%), ал қалған елдерге –

3745,9 млн.АҚШ долларына тауарлар экспортталған (артуы - 1672,2 млн АҚШ доллары немесе 1,8 есе).

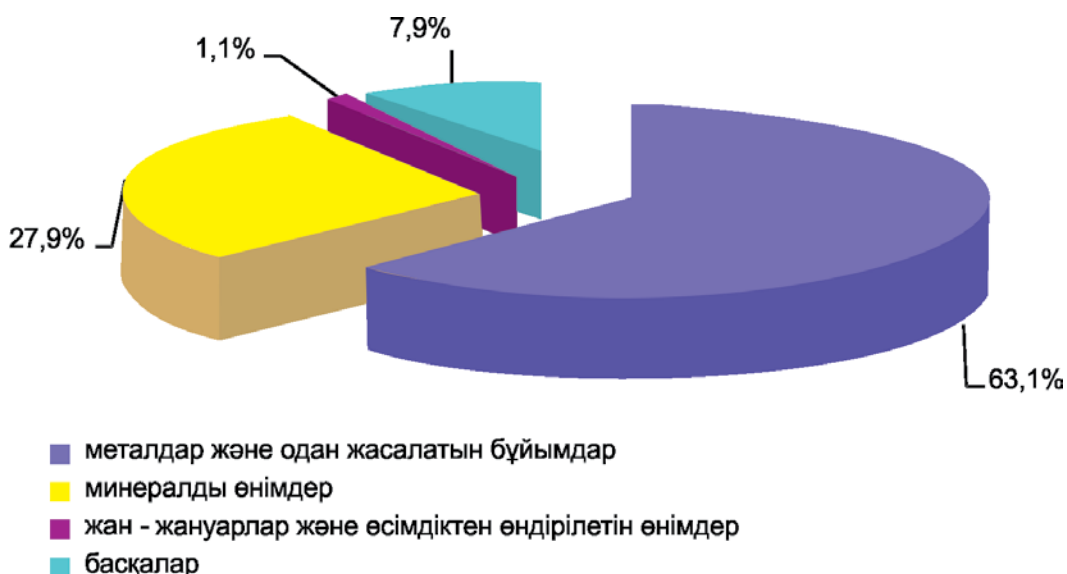
2011 жылдың 8 айында облыс бойынша экспорттың негізгі үлес салмағы металдарға және одан жасалған бұйымдарға (63,1%) (2- сурет) тиесілі.

Металдардың және одан жасалған бұйымдар экспортының негізгі үлесі алыс шетелдермен саудадан байқалады (95,0%).

2 - сурет

Қарағанды облысының 2011 жылғы 8 айдағы экспортының тауарлық құрылымы

(млн.АҚШ доллары)

Алыс шетелдермен сауда жүргізуде металдардың және одан жасалған бұйымдар экспортының көлемі 2011 жылғы қаңтар-тамыз айларында 2402,2 млн.АҚШ долларын құрады, ол 2010 жылғы тиісті мерзіммен

салыстырғанда 637,8 млн.АҚШ долларына немесе 36,1% артқан.

Облыстың экспортшы кәсіпорындары шығарған өнімдердің негізгі тұтынушылары 1 кестеде көрсетілген.

Қарағанды облысының басты экспорттер – елдері

(млн АҚШ доллары)

Елдің атауы және ел топтары	Тауарайналымы		Экспорт	
	Барлығы	Жалпы тауарайналымындағы елдің үлес салмағы, %	Барлығы	Экспорттың жалпы мөлшеріндегі елдің үлес салмағы, %
ТМД елдері,	419,8	9,0	261,3	6,5
Оның ішінде:	265,7	5,7	117,9	2,9
Украина	72,6	1,5	63,7	1,6
Өзбекстан	37,9	0,8	36,6	0,9
Қырғызстан	4266,1	91,0	3745,9	93,5
Басқа елдер, оның ішінде:	2059,6	44,0	1936,2	48,3
Қытай	780,0	16,6	775,1	19,3
Ұлыбритания	524,1	11,2	523,8	13,1
Иран	524,1	11,2	523,8	13,1

Облыстың сыртқы сауда айналымындағы ТМД елдерінің үлесі өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда 2011 жылғы қаңтар – тамыз айларында 22,7 п.т. азайды, тауар айналымындағы Өзбекстанның үлес салмағы 0,3%-ға азайып, еліміздің жалпы үлес салмағы 1,5% құраған. Қырғызстанның үлесі 0,3 п.т. артқан, Украинаның үлесі 0,2 п.т. артқан. Сонымен қатар, қалған елдердің үлес салмағының 22,7 п.т. өскені байқалды, оның ішінде Қытайдың үлесі 16,6 п.т., Ұлыбританияның үлесі 4,7 п.т., Иранның үлесі 0,9 п.т.

Қарағанды облысының тауарларын сатып алушылардың бірі – Қытай. 2011 жылдың 8 айында бұл елдегі экспорттың көлемі 1936,2 млн.АҚШ долларын құрады, өткен жылмен салыстырғанда бұл көрсеткіш 1036,4 млн.АҚШ долларына немесе 2,1 есе артқан. Қытайға экспортқа шығарылатын негізгі өнімдер өңделмеген мұнай және газ конденсаты (экспорт көлемінің 958,6 млн. АҚШ доллары немесе 23,9%) болып табылады.

Облыс кәсіпорындарының Қытайдан кейінгі ірі серіктесі -Ұлыбритания. 2011 жылдың 8 айында бұл елдегі экспорттың көлемі көбейіп, 775,1 млн.АҚШ долларын құрады. Бұл көрсеткіш өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда 358,0 млн.АҚШ долларына немесе 1,8 есе артқан. Ұлыбританияға экспортқа шығарылатын негізгі өнімдер рафинадалған мыс және өңделмеген мыс қоспасы (экспорт көлемінің 773,6 млн. АҚШ доллары немесе 19,3%).

Иранға экспорттың басты тауарлық номенклатурасы темірден, қоспаланған, қоспаланбаған және тотталмайтын болаттан жасалған жазық илек болып табылады.

2011 жылдың қаңтар-тамыз айларындағы экспорт көлемі 523,8 млн.АҚШ долларын құрады. Жалпы экспорттағы еліміздің үлес салмағы 13,1% құрады.

Украинаға жіберілетін экспорттың негізі тас көмір болып табылады. Ағымдағы жылдың 8 айында экспорттың көлемі 117,9 млн.АҚШ долларын, яғни облыстан экспортталған тауарлардың жалпы көлемінің 2,9% құрды.

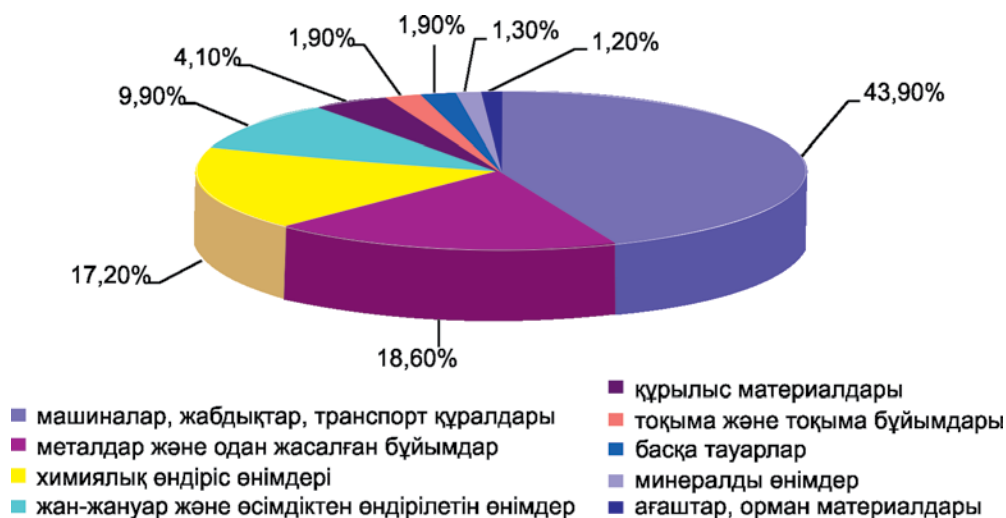
Импорт көлемі 2011 жылдың қаңтар-тамыз айларында 678,78 млн.АҚШ долларына жетті және өткен жылдың осы уақытымен салыстырғанда 213,8 млн. АҚШ долларына немесе 23,9% төмендеді, оның ішінде ТМД елдерінен сомасы 158,5 млн.АҚШ долларының (өткен жылғы тиісті уақытпен салыстырғанда бұл көрсеткіш 354,4 млн.АҚШ долларына немесе 69,1% төмендеді), ал басқа елдерден 520,2 млн. АҚШ долларының (көбею 140,5 млн. АҚШ доллары немесе 37,0%) тауарлары импортталды.

2011 жылдың қаңтар-тамыз айларында облыс бойынша импорттың негізгі үлес салмағы (43,9%) машиналарға, жабдықтарға, транспорт құралдарына, жабдықтар мен аппараттарға түседі (3-сурет). Олардың импорттарының негізгі үлесі (85,6%) алыс шетелдермен сауда есебінен болды. Яғни, бұл тауар топтарының импорттарының көлемі алыс шетелдермен сауданың 255,4 млн.АҚШ долларын құраған, 2010 жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда 79,4 млн. АҚШ долларына немесе 45,4% артқан.

Облыстың тауарлар импортындағы ТМД елдерінің үлесі 2011 жылдың қаңтар-тамыз айларында өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда 34,1 п.т. азайған, Украина мен Өзбекстаннан басқа, олардың импорттарының үлесі 9,9 п.т. және 0,2 п.т. артқан.

Сонымен қатар, басқа елдердің жалпы үлес салмағының 34,1 п.т.өсуі байқалады, оның ішінде Қытайдың үлесі 8,8 п.т., Германияның үлесі 5,8 п.т., Түркияның үлесі 2,4 п.т. артты.

Қарағанды облысының 2011 жылғы 8 айдағы импортының тауарлық құрылымы

Қарағанды облысының басты сауда серіктес-импортері Украина болып табылады, онда импорттың жалпы көлемінің 21,8% шоғырланған. 2011 жылдың 8 айында бұл елдегі импорттың көлемі 147,8 млн. АҚШ

долларын құрған, өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда бұл көрсеткіш 41,6 млн. АҚШ долларына немесе 39,2% өскен (2 кесте).

2 Кесте

Қарағанды облысының басты экспорттер – елдері

(млн АҚШ доллары)

Елдің атауы және ел топтары	Тауарайналымы		Импорт	
	Барлығы	Жалпы тауарайналымындағы елдің үлес салмағы, %	Барлығы	Импорттың жалпы көлеміндегі елдің үлес салмағы, %
ТМД елдері,	419,8	9,0	158,5	23,4
Оның ішінде:	265,7	5,7	147,8	21,8
Украина	72,6	1,5	8,8	1,3
Басқа елдер, оның ішінде:	2059,6	44,0	123,4	18,2
Қытай	143,2	3,1	95,8	14,1
Германия	95,6	2,0	26,4	3,9
Түркия	780,0	16,6	775,1	19,3

Украина импортының басым бөлігі, шойынды қоса алғанда, түсті металдан жасалған құбырлар болып табылады. Олардың импортының сомасы 2011 жылдың қаңтар-тамыз айларында 45,0 млн. АҚШ долларын немесе импорттың жалпы көлемінің 6,6% құрайды.

Қытайдан 2011 жылғы 8 айда 123,4 млн. АҚШ долларының тауарлары экспортталған. Бұл көрсеткіш өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда 39,3 млн.АҚШ долларына немесе 46,7% артқан. Қытайдан экспортталған негізгі тауар темірден, қоспаланған, қоспаланбаған және тотталмайтын болаттан жасалған жазық илек (18,0 млн АҚШ доллары немесе импорттың жалпы көлемінің 2,6%) болып табылады.

2011 жылдың қаңтар-тамыз айларында Германияның импорт көлемі 95,8 млн АҚШ долларын құрады. Бұл көрсеткіш өткен жылдың тиісті мерзімімен

салыстырғанда 21,8 млн АҚШ долларына немесе 29,5% артты.

Германияның импортының негізгі тауарлық номенклатурасы құрал –жабдықтарға арналған қосалқы бөлшектер болып табылады. Олардың импортының көлемі 2011 жылғы 8 айда 3,3 млн.АҚШ долларын құрады.

2011 жылғы 8 айда Түркиядан сомасы 26,4 млн. АҚШ доллары болатын тауарлар экспортталған. Бұл көрсеткіш өткен жылдың тиісті мерзімімен салыстырғанда 12,8 млн АҚШ долларына немесе 1,9 есеге артты. Түркиядан экспортталған тауарлардың негізгісі қоғамдық көлік құралдары болып табылады (2,5 млн АҚШ доллары немесе облыс импортының жалпы көлемінің 0,4%).

Облыста импортты алмастыратын өндірістерді құру мақсатында ұлттық компаниялардың импортта-

рына талдау жұмыстары жүргізіледі. Бұл біздің тауар өндірушілеріміздің әрекеттегі өндірістерді кеңейту есебінен, модернизациялау немесе жаңа импорт алмастырушы өндірістер құру есебінен қандай өнімдерді өндіре алатындығын анықтауға мүмкіндік береді.

Облыста Елбасының тапсырмасын орындау мақсатында экономиканың индустриалды-инновациялық жедел дамудың мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру жұмыстары жүргізіледі.

Ағымдағы жылы Қарағанды облысы экономикасының даму факторлары және талаптары осы бағдарламаны жүзеге асыру бойынша қабылданған шараларының тиімділігін көрсетті. Дағдарыстан кейінгі мерзімдегі экономикалық дамудың тұрақтылығы экономиканың даму көздерінің сұраныстары мен ұсыныстарының ішкі факторларын қайта бағдарлаудан, олардың өсуін қамтамасыз етудегі ролдерінің артуынан, ішкі сұранысқа бағытталған шикізаттық емес салалардың және дүниежүзілік рыноктегі бәсекелестік қабылетке ие болған салалардың дамуынан көрінеді.

Қарағанды облысында 2015 жылға дейін энергетика, агроөнеркәсіптік кешені саласында, шағын және орта бизнес саласында 33 жоба, яғни, оның ішінде өндіріс саласында –15 жоба, агроөнеркәсіп кешені саласында –7, энергетика саласында –2, шағын және орта бизнесте –9 жоба жүргізіледі.

Биылғы жылы енгізілетін жобалардың ішінде – жарықтандырылған диодты жарықшам шығару, жаңа құрылыс материалдары, бетон теміржол шпалдарын өндіру, тауарларды орайтын резеңке және пластмасса бұйымдарды, фракционирленген ұсақ тастарды шығару өндірісі.

Қарағанды облысында базалық салалардың даму тұжырымдамасы шегінде машина жасау саласын дамытудың іскерлік жоспары дайындалды. Тұжырымдамаға 100 инвестициялық жоба енгізілсе, оның жалпы құны 238 млрд.теңгеден асатын 24-і Еліміздің индустриаландыру картасына енген, оның 15-і 2011 жылы жалғастырылатын болады.

Олардың ішінде Жалын кен орнындағы (“Сарыарқа ENERGY” компаниясы) жаңа өндіріс электр энергиясын және химиялық өнімдерді өндірудің қосалқы өнімі ретінде полимерлік газды қолдана отырып, жартылай коксты алу қондырғысын құруға байланысты болды.

Облыста мына құрылыстар жүзеге асырылуда: “Сары Казна” компаниясының қазіргі заманға сай катод мысын өндірудің гидрометаллургиялық зауыты, арнайы ауылшаруашылығы самолеттерін шығару (“Фермер”), “Kaztherm” ЖШС мыс панель радиаторларын өндіру, “Kazcentrelectroprovod” ЖШС полиэтилен құбырларын өндіру, орау материалдарын өндіретін “Euro Pack” ЖШС, кең ауқымды бетоннан жасалған өнім өндіретін “Экостройсервис” АҚ өндірісі, “Baru Mining” ЖШС темір өндіруді барлау және өндіру және басқалар.

Машина өндіру зауытының, аумақтық ғылыми мекемелердің және Технопаркнің базасында іскерлік жоспарын жүзеге асыру мақсатында Қарағанды машина құрылысының консорциумы құрылған, ол 30-дан астам кәсіпорындарды біріктіреді, олар негізінен шағын және орта бизнестің субъектілері. Кәсіпорындар “АрселорМитталТемиртау” компаниясының шахтасына тазарту комплексінің механикаландырылған бекітпелерін өндіруге тартылған.

Елбасының жыл сайынғы үндеуіне сәйкес облыста бәсекеге түсе алатын жаңа өндірістер құру, экспортқа бағытталған отандық өнімдерді шығару және сату жоспарлануда, ал бұл іс Қарағанды облысы кәсіпорындарының сыртқы экономикалық дамуына жетелейді. Көлік магистральдерінің қылысуы еліміздің басқа аймақтарымен шаруашылық байланыстарын нығайтуға, Орталық Азия аймағының, Ресейдің және Қытайдың рыноктерінің экспорттық мүмкіндік-терін қолданудың алғышарттарына жол ашады.

АҚТӨБЕДЕ ТӨЛЕМ КАРТОЧКАЛАРЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ

Өтебай А.С., «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ Ақтөбе филиалының директорының орынбасары.

Төлем карточкаларының танымалдылығы халық арасында үнемі артып келеді. Бүгінде төрт жүз алпыс үш мыңнан аса ақтөбеліктер немесе орташа алғанда облыстың әрбір екінші тұрғыны төлем карточкаларын ұстаушы болып табылады.

Ұлттық экономикада қолма-қол ақшасыз төлемнің ең көп үлесте болуы жоғары дамыған және айқын экономикамыздың көрсеткіші болып табылады.

Тұтастай алғанда төлем жүйесінің тиімді және тұрақты жұмыс істеуі экономикадағы операциялық шығындарды төмендетіп, қаржы жүйесінің тұрақтылығын арттырады.

Бұқаралық қызмет көрсету және күнделікті төлемдер саласындағы қолма-қол ақшасыз бөлшек төлемдер сегментіне келетін болсақ, бұл секторда төлем карточкалары, лезде жасалатын төлемдер, банктің дистанциялық қызмет көрсету жүйелері (Интернет-банкинг, Мобильдік банкинг) негізгі құралдар болып саналады.

«Қазақстан Республикасының аумағында сауда операцияларын жүзеге асыру (қызметтер көрсету) кезінде төлем карточкаларын пайдалана отырып, төлемдер қабылдауға міндетті сауда (қызмет көрсету) ұйымдарының санаттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 жылғы 15 желтоқсандағы №1328 Қаулысының негізгі ережелері төлем карточкаларын қабылдау желілерін ұлғайтуға және халықтың бөлшек төлемдерін қолма-қол ақшасыз негізге ауыстыруға бағытталды.

Осы қаулыны орындау үшін Ұлттық Банк филиалы Облыстық әкімдікпен бірлесе отырып, Ақтөбе қаласындағы сауда-сервистік объектілеріне төлем карточкаларын пайдалану арқылы қолма-қол ақшасыз төлемдерді енгізу және ұлғайту бойынша 2010-2012 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарын бекітті.

Осы іс-шараларды іске асыру мақсатында, ағымдағы жылы Ұлттық Банк және екінші деңгейдегі банк филиалдарының өкілдері бірлесіп, сауда және сервис субъектілерінің электрондық терминалдары (Пост-терминалдар мен төлем карточкаларын қабылдау) болуына және қолданылуына мониторинг және тексеру

жүргізді, сауда нүктелері ішінара тексерілді. Тексеру кезінде сауда және сервис объектілерінде орнатылған POS-терминалдар жұмыс жағдайында және ақпараттық плакаттар орналастырылған болды.

Тоқсан сайын Ұлттық Банк филиалы екінші деңгейдегі банк филиалдарынан сауда операцияларын жүзеге асыру (қызмет көрсету) кезінде төлем карточкаларын қолданып төлемдер қабылдайтын және қызмет көрсететін POS-терминалдары бар сауда ұйымдарының тізімін және істелген жұмыстар туралы ақпаратын алып отырды.

Екінші деңгейдегі банктер мекемелері арқылы ірі кәсіпорындар мен мемлекеттік органдардың қызметкерлері арасында төлем карточкаларын пайдаланып, қолма-қол ақшасыз есеп айырысуды жүргізу мүмкіндіктері туралы олардың қаншалықты хабардар екендігіне анкеталық сауалнама жүргізілді. Сауалнама қорытындысы қолма-қол ақшасыз төлем халық арасында қызығушылық пен сұранымға ие бола бастағанын көрсетті.

Әрбір төлем карточкаларын ұстаушы сауда және сервис субъектілерінен төлем карточкалары арқылы төлем жүргізуді талап етуге құқылы. Өйткені, «Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы» ҚР кодексінде сауда және сервис субъектілері төлем карточкаларын қабылдаудан бас тартқаны үшін әкімшілік жауапкершілік көзделген. Мұндай істерді қарауға уәкілеттік қаржы полициясы органдарына жүктелген. Сол себепті аталмыш мәселелерге байланысты Облыстық әкімдік қамқоршылығымен өткізілетін іс-шараларға қаржы полициясының өкілдері қатысады.

Төлем карточкаларын қабылдауға міндетті сауда (қызмет көрсету) ұйымдарының төлемдерді қабылдаудан бас тартуы, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодекстің 161-1-бабына сәйкес жеке кәсіпкерлерге айлық есептік көрсеткіштің жиырмадан елуге дейінгі мөлшерінде және заңды тұлғаларға - елуден жүзге дейінгі мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Заманауи және өркениетті есеп айырысу нысандарына көшу сауда және сервис субъектілері үшін клиенттер тартуға және сауда айналымын ұлғайту көзқарасында түрлі маркетингтік акциялар енгізуге жаңа мүмкіндіктер ашты.

Төлем карточкаларының нарығы, қаржы секторының болашақ бағыттарының бірі болып, тез және тиімді қарқынмен дамып келеді. Қазіргі уақытта нарықта қызмет көрсетудің үлкен ассортименті және түрлі карточкалық бағдарламалардың елеулі саны ұсынылуда. Сондықтан да көптеген Ақтөбеліктер қызмет көрсету және тауарды жеткізушілер пайдасына қолма-қол ақшасыз төлемдер жүргізу кезінде төлем карточкаларын пайдалануды артық көреді.

Төлемдер ағынының жоспарлы өсуімен бірге, төлем жүйесінде кеңінен тараған және халықтың қолма-қол ақшасыз төлемді жүзеге асыруына қолайлы құрал болып табылатын төлем карточкалары бойынша төлемдер саны мен көлемінің елеулі өскені байқалды. Жыл сайын айналыста карточка, карточка ұстаушылар саны көбеюде, төлем карточкалары нарығының инфрақұрылымы ұлғайып келеді.

2011 жылғы 1 қазанындағы жағдай бойынша облыс банктері 494.1 мың төлем карточкаларын шығарды,

ал бұл карточкаларды ұстаушылар саны – 471.3 мың адам болды. Өткен жылғы осындай күнгі жағдаймен салыстырғанда карточкалар санының өсуі 6.4%-ды құраса, ал төлем карточкаларын ұстаушылар санының өсімі 6.8%-ды құрады.

Банктер арасындағы бәсекелестіктің күшеюінен жаңа карточка өнімдері үнемі жетілдіріліп, карточка иелеріне ұсынылуда, клиенттерге сервистік қызмет көрсету жақсарып, банкоматтар мен терминалдар саны көбеюде.

Банктер карточка өнімдерін дамытуда белсенді позиция ұстанумен бірге, шығарылатын карточка өнімдерінің ассортименттерін тиісті клиенттік базаға келтіріп көбейтуді ниет қылып отыр. Егер бұрын банктер дебеттік карточкаларды жалақы жобаларына келтіріп шығарумен шектелсе, ал бүгінде көбінесе кредиттік карта ұсынуда, сондай-ақ алдын-ала төленген карталар алу мүмкіндіктері де қарастырылған. Бұл ретте банктер кредиттік карталар бойынша бонустар есептеу, осы карталарды қолданып сауда жасау кезінде жеңілдіктер ұсыну және осы карталарды ұстаушылар үшін «ниеттестік бағдарламасын» орнату сияқты қосымша акцияларды жиі өткізеді.

«БТА Банкі» АҚ, «Қазақстан Халық Банкі» АҚ «Казкоммерцбанкі» АҚ және «Банк Центркредит» АҚ банктеріндегі төлем карточкалары бәрінен артығырақ дамыған, олардың үлесіне айналыста жүрген төлем карточкаларының, төлем карточкаларын және жабдықтарды (банкоматтар, POS-терминалдар) қолдануға қызмет көрсету операцияларының жартысынан көбі кіреді.

«БТА Банкі» АҚ сауда - сервис орындарындағы қолма-қол ақшасыз төлемдер туралы бейнеаунақша түсірді, онда супермаркет желілеріндегі тауарларға карточкалар арқылы төлем жасау мүмкіндігі насихатталды. Осы жарнамалық бейнеаунақша «БТА Банкінің» барлық бөлімшелерінде клиенттер үшін электрондық жарнамалық-ақпараттық қабырғадан күн сайын көрсетіліп отырады.

«Казкоммерцбанкі» АҚ сауда және сервис кәсіпорындарында төлем карточкаларын қабылдау бойынша серіктестік желілерін дамытуға арналған, клиенттер үшін ыңғайлылықты қамтамасыз ететін, міндетті телефон желісін өткізуді талап етпейтін, желісіз POS-терминалдар орнату мүмкіндігіне ие.

«Қазақстан Халық Банкі» АҚ клиенттеріне төлем карточкалары арқылы қолма-қол ақшасыз төлемдер жасауға жағдай жасау үшін, тауарға қолма-қол ақшасыз төлем жасау кезінде карточка ұстаушыларға жеңілдіктер ұсынылатын «Haluk» бонустық клубын құрды. Жеңілдіктер клиенттердің шоттарында бонус түрінде шоғырландырылады және бонустарды есептеп шығару кезінде компанияға қайтарылады. Төлем карточкаларын ұстаушылар «Халық Банкі» АҚ-мен айналысқа шықты және «Haluk» бонустық клубына қатысушылар банк клиенттерінің орасан зор базасына кіруге рұқсат алады. Бейнеаунақша және аудиоаунақшалар барлық теледидар каналдары мен жергілікті және республикалық радиоларда, тауар мен қызмет көрсетулерді POS-терминалдар арқылы сатып алуға шақырған бонустық клубтың заставкалары Халық банкінің барлық банкоматтар терезесінде ойнатылуда.

2011 жылдың қыркүйегінде біздің облыс бойынша қазақстандық эмитенттердің төлем карточкаларын пайдалана отырып жасалған транзакциялардың көлемі 19047.5 млн. теңге болды (2010 жылғы қыркүйек айымен салыстырғанда өсу 29.7%). 2011 жылғы қыркүйектегі транзакциялар саны 691.2 мың транзакция болды және 2010 жылғы қыркүйек айымен салыстырғанда 17.5% ұлғайды. Бұл ретте қолма-қол жасалмайтын төлемдер санының және сомасының өсуі 43.8% (83.1 мың транзакция) және 9.5% (1429 млн. теңге), ал қолма-қол ақшаны алу бойынша операциялардікі тиісінше 14.6% (608.1 мың транзакция) және 31.6% (17618.1 млн. теңге) болды.

Сонымен, 2011 жылғы 1 қазанда облысымызда 1170 - POS-терминалдар, 8 - импринтерлер, 438 – банкоматтар қызмет істесе, ал төлем карточкаларын қабылдайтын сауда кәсіпорындарының саны 443 данаға жетті.

Сірә, төлем карточкаларын қабылдау желілерін ұлғайту және банк өнімдерінің жаңа прогресті түрлерін дамыту көбінесе, банктердің осы бағытта жүргізген белсенді қызметіне байланысты болса керек. Сондай-ақ төлем карточкалары нарығында бәсекелес ортаны дамыту, төлем карточкалары желілерін және төлем кар-

точкаларын ұстаушылар – клиенттер қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағдарланған банктер ұсынған қызметтер тізбесін одан әрі көбейту күтілуде (банкомат негізінде қызметтерге төлем жүргізу, төлем карточкалары негізінде бонустық бағдарламаларды дамыту), яғни, жүйе өз дамуын жалғастырып, төлем картасы нарығындағы бәсекелестік күшейе түспек.

Қолма-қол ақшасыз есеп айырысуды жандандыру және ақпараттандыру тапшылығын жою үшін Ұлттық банк филиалы қалың бұқара топ арасында төлем карточкалары арқылы тауар мен қызметке төлем жүргізудің артықшылығы туралы түсіндіру жұмыстарын тұрақты түрде жүргізіп келеді. Бұл салада халыққа көрсетілетін бөлшек банк қызметінің сапасын арттыру және спектрін ұлғайту, инновациялық технологияларды одан әрі дамыту және енгізу, қажет инфрақұрылымды дамыту және төлем карточкаларын пайдалануға тиісті жағдайлар жасау басым бағыт болып табылады. Соған байланысты, бұдан әрі де төлем карточкаларын пайдалануды қарқындытып, әсіресе сауда-сервистік объектілерде қолма-қол ақшасыз төлемдерді өрістетуге қажет.

ЭЛЕКТРОНДЫҚ АҚША НАРЫҒЫ – ҚАЙДА БАРАМЫЗ? НЕМЕСЕ ҰЛТТЫҚ ЭЛЕКТРОНДЫҚ АҚША ЖҮЙЕСІН ҚҰРУ МӘСЕЛЕСІ ЖӨНІНДЕ БІРАЗ СӨЗ

*Ашықбеков Е.Т., Қазақстан Республикасы
Ұлттық Банкінің Төлем жүйелері департаменті
басқармасының бастығы*

2011 жылғы 21 шілдеде «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне электрондық ақша мәселелері бойынша өзгеріс пен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды. Көрсетілген Заңның негізгі ережелерін орындау және іске асыру үшін ҚР Ұлттық Банкі Басқармасының 2011 жылғы 26 тамыздағы № 102 қаулысымен Қазақстан Республикасының аумағында электрондық ақшаны шығару, пайдалану және өтеу ережесі, сондай-ақ электрондық ақша эмитенттеріне және электрондық ақша жүйелеріне қойылатын талаптар (заңға тәуелді акт) бекітілді.

Осылайша, бүгінгі күні бұл салада нормативтік құқықтық базаны әзірлеу және қалыптастыру кезеңі іс жүзінде аяқталды. Ұлттық валюта – теңгемен электрондық ақшаны айналысқа енгізумен байланысты жобаларды іске қосу жөніндегі нақты жұмысты бастау келесі маңызды қадам болып табылады. Қазіргі уақытта отандық банктер, сол сияқты шетелдік электрондық ақша жүйелері нарықтық ахуалға талдау жүргізіп, нарыққа шығудың мүмкіндіктерін зерделеуде. Соған байланысты бұл мақалада¹ электрондық ақша нарығын одан әрі дамытудың ықтимал бағыттары талданып, нарықтың осы бөлігін дамытудың ең сұранысы мол әрі әлеуеті бар жолы ретінде еліміз үшін Ұлттық электрондық ақша жүйесін құрудың ықтимал үлгілері мен артықшылықтарын талдау жөнінде әрекет жасалған.

Сонымен, алғашқы қадам жасалды, реттеу ортасы құрылды, электрондық ақшаның құқықтық мәртебесі мен айналыста болу тәртібін айқындайтын тиісті заң қабылданып, қолданысқа енгізілді. Қазіргі уақытта еліміздің екінші деңгейдегі 38 банкінің әрқайсысы электрондық ақшаны шығаруға, электрондық ақшаны пайдалану негізінде өздерінің клиенттеріне жаңа қызмет түрлерін ендіруге және ұсынуға құқылы. Алайда, жаңа бизнеспен айналысқысы келген әрбір банк өзі шығаратын электрондық ақшаның айналысына қолдау көрсететін өз жүйесін (инфрақұрылымын) құруы және осы жаңа бизнес-бағытын жылжытуда өзінің жеке жолын іздеуі тиіс дегенді білдіре ме?. Олай емес! Банктердің нарықтағы жұмыстарының электрондық ақша эмитенттері ретіндегі түрлі бизнес-үлгілері бар және әрбір банк өзі таңдаған бизнес – саясатының мақсаттары мен міндеттеріне қарай дербес шешім қабылдауға құқылы. Соған қарамастан, қазіргі

кезеңде нарыққа жылдам шығу және әрбір банктің жаңа қызметті іске асыруының мәселелері емес, электрондық ақша нарығының барлық қатысушылары мен мемлекеттің ұзақ мерзімді мүдделеріне жауап беретін электрондық ақша нарығының тиімді жұмыс істейтін және әлеуетті үлгісін құру мәселелері алдыңғы қатарға шығады.

Қазіргі уақытта нарықты одан әрі дамытудың мынадай ықтимал нұсқаларын немесе бағыттарын бөліп көрсетуге болады:

1. *Банктердің өз электрондық ақша жүйелерін іске қосуы.* Жақын уақытта бұл бағыт бойынша іс-қимылдардың дамуы екіталай, себебі жеке жүйені құру айтарлықтай инвестицияны талап етеді, жаңа нарық көлемін көптеген банктер бүгінгі күндері мұндай салымдар үшін оншалықты қызығушылық тудырмайтын, мардымсыз деп бағалауда. Бұдан басқа мұндай деңгейдегі инновациялық жобаны өз бетінше ендіруге ұйымдастырушылық және қаржылық мүмкіндіктері бар банктердің (әдетте, ірі банктер) әрекеті, негізінен, өздерінің ағымдағы даму және төлем карточкалары нарығының қолданыстағы жүйелері және дистанциялық банкингтің өзге қолданылып жүрген жүйелері бойынша жұмыс істеуді жетілдіру міндеттерін шешуге шоғырланған.

2. *Банктердің электрондық ақша жүйелерін құруды инвестициялап, оларда операторлық функцияларды орындайтын мамандандырылған банктік емес ұйымдармен әріптес бола отырып, бірлескен жобаларды іске асыруы.* Нарыққа жеке отандық IT – блок компаниялардың екінші деңгейдегі банктермен бірлесіп жаңа жобаларды іске қосу үшін дайын бизнес-идеялармен және ұсыныстармен нарыққа шығуы мүмкін. Әрбір мұндай ұйым (жүйе операторы) бір немесе бірнеше банкпен - әлеуетті электрондық ақша эмитенттерімен әріптестік қарым-қатынастар орната алады. Бүгінгі күндері бұған нақты жұмыс істеп, қызмет көрсету және электрондық төлемдерді жүргізу (мысалы, жылдар төлемдер жүргізу жүйелерінің банктік емес операторлары) саласында тиісті практикалық тәжірибесі бар компаниялар немесе қолданыстағы шетелдік жүйелердің электрондық ақшасын тарату жөніндегі агенттік қызметпен кәсіби негізде айналысатын компаниялар көбірек дайын.

3. *Жекелеген банктердің шетелдік (халықаралық) электрондық ақша жүйелерінің бірімен ынтымақтаса отырып жобаларды іске қосуы.* Мұндай жағдайда электрондық ақшаны дайын (қолданыстағы) шетелдік жүйе инфрақұрылымы шеңберінде және соны пайдалана отырып қазақстандық банктер шығарады, мұның эмитент-банк үшін бірқатар артықшылықтары бар: қомақты инвестициялардың болмауы, дайын және дамыған инфрақұрылымның болуы, қалыптасқан клиенттік база, меңгерілген технология және жүйе операторы - әріптесі брендінің көпшілік үшін таныс болуы, бұл, жалпы алғанда, жобаның өзін-өзі жылдам ақтауына мүмкіндік береді.

Мұндай жобаның Қазақстанда пайда болу және іске асырылу ықтималдығы «орташадан жоғары»

¹ Мақала сараптамалық пікірді білдіреді және онда жазылған пікір Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми пікірімен сәйкес келмеуі мүмкін

деңгейінде бағаланады, одан басқа жоғарыда көрсетілген Заңды әзірлеу кезеңінде банктер дәл осы халықаралық (шетелдік) жүйелермен өзара пайдалы ынтымақтастық үлгісін қарастырған болатын. Оған қоса кейбір шетелдік жүйелер қазірде құқықтық сипаттағы жаңа мүмкіндіктерді ескере отырып, қазақстандық нарықта қатысуын заңдастыру үшін Қазақстан банктерімен осындай ынтымақтастықта болуға нақты қызығушылық танытып отыр.

4. Барлық банктерді тарта отырып, бір оператор негізінде *Ұлттық электрондық ақша жүйесін құру* (ҰЭАЖ). Бұл бағыт Қазақстанда электрондық ақшаны шығару және айналысқа жіберу үшін бірыңғай техникалық инфрақұрылымды құруды болжайды, бұл әрбір жеке алынған эмитент-банктің және басқа барлық индустрияға қатысушылардың инфрақұрылымды құруға шығыстарын айтарлықтай қысқартуға мүмкіндік береді, бұл ретте банктер мен олардың агенттері арасындағы бәсекелестік шектелмейді. Осы жүйе шеңберінде электрондық ақша пайдаланушылары – жеке және заңды тұлғалар жүйе қызметтерін біркелкі және эмитент-банк немесе қызмет көрсетуші агентке қарамастан кез келген жерде пайдалана алады. Бұл ретте мұндай жүйенің бірыңғай Операторының рөлін банктер арасында зор беделге және сенімге ие, банкаралық құрылым ретінде «Қазақстан Респуб-

ликасы Ұлттық Банкінің Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы» РМК-ға («ҚБЕО» РМК) жүктеуге болар еді. Алайда, бұл бағытты іске асыру үшін нарықтың негізгі қатысушылары – банктердің ортақ әрі шоғырландырылған шешімі қажет.

Оқиғалар жоғары көрсетілген ҰЭАЖ құру мүмкіндігін көздейтін № 4 нұсқасыз № 1, 2 және 3 үш бағыт бойынша дамыған жағдайда ақырғы нәтижесінде нарықтың бытыраңқылығы және пайдаланушылардың белгілі бір тобына шектеулі қызметтер тізбесін көрсетуге бағытталған түрлі қатарласқан жүйелердің пайда болуы (1-сурет) осы барлық іс-қимылдардың нәтижесі болуы мүмкін деп болжаймын. Қазақстандық банктердің нарыққа электрондық ақша бойынша жаңа қызметтерді шығару жөніндегі ұйымдаспаған әрі шашыраңқы қимылдары болашақта қызмет көрсетудің жеткілікті түрде тиімді болмауына және қазақстандық электрондық ақша пайдаланушыларының сұранысын толықтай қамтамасыз етпеуге әкеп соғуы мүмкін, бұл электрондық ақшаның одан әрі таралуын арандатып, ішкі нарықтағы ресейлік және өзге шетелдік жүйелердің әсерін күшейтуі мүмкін. Осылайша, соның нәтижесінде нарықтың өзінің қарқынды дамуына кедергі келтіретін белгілі бір қиындықтарға тап болуымыз мүмкін.

1-сурет.

Қазақстан үшін бірыңғай Ұлттық электрондық ақша жүйесін құру мәселесі неліктен осыншама маңызды? Бір-бірімен үйлеспейтін және өзара бәсекелес жүйелердің пайда болуы болашақта айтарлықтай қиындықтарды тудыратын болады, сол арқылы нарықтың толыққанды дамуын шектейді. Электрондық ақша жүйесін әрбір пайдаланушы мұндай жағдайда өз жүйесінің ғана қызмет көрсету аясынан шыға алмайды және түрлі жүйелер пайдаланушылар арасында операциялар жүргізу мүмкіндігі не болмайды,

не айтарлықтай қиын болады. Бұл жағдай елдегі электрондық ақшаға қызмет көрсетуге арналған инфрақұрылымның қымбаттауына, индустрияға қатысушылардың көптеген инфрақұрылымдарға қолдау көрсетуге арналған инвестицияларының жөнсіз өсуіне, сондай-ақ нарықтың бытыраңқылығына әкеп соғып, электрондық ақша иелері үшін қолайлылықты шектейді. Уақыт өте келе бұл фактордың мәні күшейіп, тиімділікке және бүкіл нарықты қамтуға теріс әсерін тигізуі мүмкін. Оған қоса, электрондық

ақшаны пайдалануға бағытталған қазақстандық нарық көлемінің ел аумағында көптеген электрондық ақша жүйелеріне рентабельді жұмыс істетерін басқа кейбір елдермен салыстырғанда оншалықты үлкен емес екендігін ескеру қажет. Түрлі электрондық ақша жүйелері арасындағы бәсекелестік және олардың жұмыс істеуінің технологиялық ерекшеліктері болашақта олардың ықпалдасуына кедергі келтіріп, нарықтың дамуын тежейтін факторға айналып, оның одан әрі өсуін шектейтін болады.

Бұл жерде Қазақстанда төлем карточкалары нарығының қалыптасуы кезінде орын алған қателерге қайта бой ұрмау өте маңызды. Төлем карточкаларына қызмет көрсететін техникалық қызмет көрсету жөніндегі тәжірибе банктердің бастапқы кезеңде үйлеспеген ұмтылысының болашақта нарықтың осы бөлігінің тиімдірек дамуы үшін қажетті, тиісті нәтижелерге әкелмегенін көрсетті. Ұйымдаспаған нарық нәтижесінде карточка нарығының құрылымында және дамуында белгілі бір теңсіздіктер әлі де сақталуда.

Бірыңғай ҰЭАЖ құру электрондық ақша нарығындағы жоғарыда аталған проблемаларды шешудің тиімдірек құралы бола алады. Дамудың бұл бағыты, шын мәнінде, банктер мен олардың клиенттеріне электрондық ақша көмегімен операциялар жүргізудің бірдей мүмкіндігін және бәсекелестік үшін бірдей жағдай жасауды қамтамасыз ететін бірыңғай техникалық плат-

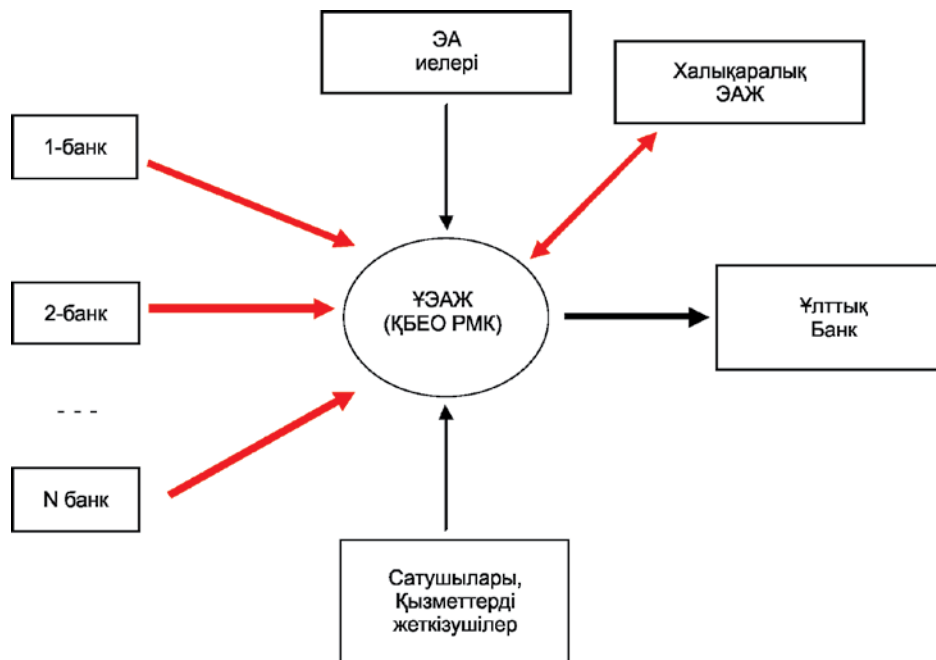
форма құруды білдіреді. Іс жүзінде әңгіме барлық банктерді және нарықтың басқа қатысушыларын Қазақстан аумағында бәрі және барлық жерде қолдау көрсететін бірдей функциялармен және мүмкіндіктермен бір жүйеге біріктіру жайында болып отыр.

Электрондық ақша жүйелерінің шетелдік операторларының (әсіресе Ресей компаниялары) «жасырын» экспансиясының әлі де жалғасып жатқан үрдісі осы саладағы тағы бір күрделі проблема болып отыр. Ұлттық электрондық ақша нарығын қалыптастыру және оны қорғау әкімшілік шаралар негізінде болмауы тиіс, бұл шешімді тиісті дәрежеде жұмыс істеуге қабілетті, сұранысқа ие және нарықтың барлық қатысушылары – банктер, халық, сауда ұйымдары және жеке субъектілер (агенттер) үшін қолайлы нарық үлгісін құру негізінде нарыққа өзіміздің электрондық ақшамызды енгізу арқылы ғана толыққанды шешуге болады. ҰЭАЖ құру осындай күрделі әрі көпжақты міндетті шешудің қажетті тетігі болып табылады.

Сондықтан да нарықты ұзақ мерзімді болашақта тиімдірек әрі қарқындырақ дамуы үшін айтарлықтай әлеуетке ие ҰЭАЖ құру Қазақстан үшін нарықты дамытудың дұрысырақ жолы болуы тиіс (2-сурет). Тиісінше, бұл жұмысты банктермен бірлесіп ұйымдастыру жөніндегі мақсатты жұмысты жүргізу және оны жылдамырақ өндіру үшін мемлекет пен жеке сектордың күшін біріктіру маңызды.

2-сурет.

ҰЭАЖ негізінде ұйымдастырылған нарық

Сонымен қатар бұл тұжырымдаманың негізінде эмитент-банктердің экономикалық мүддесі ғана емес, нарықтың инфрақұрылымын қалыптастыру кезінде, ең алдымен, қатардағы тұтынушының – электрондық ақшаны пайдаланушының мүдделеріне, оның пайдасына және қолайлылығына қарау мүмкіндігі де көзделгенін атап өткен жөн. Соның нәтижесінде нарықтың перспективасы мен табысты дамуы көбіне

тұтынушылардың қалауына байланысты болады. Сәйкесінше, бұл бағыт іске асырылған жағдайда әрбір пайдаланушы электрондық ақшаны барлық банктерде және еліміздің барлық аумағындағы агенттері желісінде бірдей шарттармен пайдалану мүмкіндігіне ие болады. Сонда ғана электрондық ақша нарығы Қазақстанда қауіпсіз, орнықты және тиімді дамуы үшін негізге ие болады.

Соған байланысты қазіргі кезеңде орын алып отырған және болашақта нарықтың ретсіз дамуы кезінде болуы мүмкін проблемаларға тиімді қарсы тұра алатын және Қазақстан халқының электрондық ақша жөніндегі жаңа қызметтерге сұранысын толық қанағаттандыра алатын ҰЭАЖ құруды біз нарықты дамытудың ең оңтайлы жолы деп қараймыз.

Қазіргі сәтте әлемде мұндай жүйелерге ұқсас жүйелер әзірге жоқ, әлемнің жекелеген елдерінде электрондық ақша бойынша ұлттық көлемдегі сәтті жүзеге асырылған жобалар болғанымен, олар карточкалық негізде құрылған электрондық ақша жүйелеріне (мысалы, Оңтүстік Корея – «K - cash» жүйесі, Германия – «Geldkarte» жүйесі, Бельгия – «Proton» жүйесі және т.б.) қатысты болуы мүмкін. Бұл мәселеге қатысты жүргізілген алдын ала зерттеулер электрондық ақшаның бірыңғай мультиэмитенттік жүйесін құруға және қолдануға² негізделген мұндай үлгінің әлемнің бірде-бір елінде іске асырылмағанын көрсетті.

ҰЭАЖ құру жөнінде белгіленген бағыттарды ұйымдастыру және іске асыру жөніндегі тиісті шаралардың маңыздылығын түсіну және оларды қолдану қажеттігі қазіргі кезде алдымызда көптеген мәселелерді көтеріп отыр. Мысалы, бұл үдерістің бастамашысы кім болуы керек, ҰЭАЖ қойылатын негізгі талаптар мен жұмысының негізгі қағидаттары қандай, оны дамытудың басты бағыттары, банктермен ынтымақтастық қандай қағидаттарға негізделуі тиіс және нарықтың өзге қатысушыларымен өзара іс-қимыл қандай болуы тиіс және т.б.? Осы сұрақтар тізбесінің ішінен негізгілеріне жауап тауып көрелік.

ҰЭАЖ құрудың алғышарттары

Жүйені банктердің өздерінің бастамасымен «төменнен» құрудың мүмкін еместігін өмірдің өзі көрсетіп отыр. Банктердің мүдделері көбіне сәйкес келмей жатады, нарықтағы ұстанатын ұстанымдары да әр түрлі және бірлескен жобаны іске асыру перспективаларына әр түрлі қарайды. Соған байланысты бұл мәселеде белсенді және батыл ұстаным Ұлттық Банктің өзіне өзінде болуы қажет болып отыр. Бүгіндері әлемде түрлі бөлшек төлем жүйелерін құру және жылжыту саласында орталық банктердің тікелей қатысуымен жүзеге асырылған сәтті жобалар мысалы жеткілікті. Сондықтан да нарықтың барлық қатысушылары үшін ортақ «ойын» ережесін айқындайтын нормативтік-құқықтық базаны құрумен шектеліп қана қоймай, электрондық ақша нарығының инфрақұрылымын құру және дамыту үдерісіне белсенді араласу қажет. Бұл жерде мәселелерді шешудің нарықтық қағидаты және ҰЭАЖ құрудың принципалды тәсілдерін бірлесіп әзірлеу және банктердің нарықта эмитенттер ретінде жұмыс істеуі үшін тартымды жағдайлармен қамтамасыз ету үшін банктермен және басқа да әлеуетті нарыққа қатысушылармен ынтымақтастығы өте маңызды.

Мұндай жүйені «нөлден» Ұлттық Банктің ұйымдастыруымен құру бүгінгі күні қолдан келер жұмыс. Қазіргі кезеңде банктер тарапынан нақты жобаларды іске қосудың алғашқы қадамдары істелмей

тұрғанда, банктер алдында бірыңғай жүйені құру туралы мәселе көтеруге мүмкіндік бар және оны көтеруге болады. Осы сәтті пайдаланбасақ, уақыт өтіп кетіп, түрлі жүйелер арасындағы технологиялық шешімдерді реттеу әрекеттері және нарыққа қатысушыларды жаңа талапқа қарай төселуге мәжбүрлеу болашақта қиын, тіпті қолдан келмеуі мүмкін деп болжай аламын.

Осылайша, қазіргі уақытта бізде отандық электрондық ақша нарығын оның барлық қатысушыларының мүдделері үшін тиімді дамытуға арналған ұйымдастырушылық және технологиялық негізді қалыптастыруға ықпал ететін ҰЭАЖ құрудың бірегей мүмкіндігі туып отыр. Бұл жоба, оған қоса, банктердің электрондық ақша нарығына кіру уақытын қысқартуға, олардың жаңа қызметтерді ұйымдастыруға және ендіруге шығындарын төмендетуге мүмкіндік береді және олардың клиенттері бүкіл ел көлемінде бірыңғай талаптармен қызметтердің үлкен пакетін алу мүмкіндігіне ие болады. ҰЭАЖ пайдалану банктерге электрондық ақшамен операциялар бойынша өзара есеп айырысуды оңтайландыруға, көрсетілетін қызметтер аясын кеңейтуге және тәуекелдерін барынша азайтуға да мүмкіндік береді.

Қазір қоғамда және сарапшылар арасында электрондық ақша тек е-коммерцияға ғана арналған, сәйкесінше ол нарықтың аз бөлігіне ғана қызмет көрсетеді, ал бөліктің сыйымдылығы жаңа бағыттың барынша белсенді дамуына мүмкіндік бермейді деген пікірлер айтылуда. Бұл пікір қате пікір болып табылады. Электрондық ақша төлем қызметтерінің жаңа түрлерін іске асыру және бірқатар жалпы мемлекеттік мәселелерді шешу үшін маңызды құралға айналуының маңызды құралы болуы үшін айтарлықтай әлеуетке ие. Мысалы, электрондық ақшаны пайдалану негізінде мобильдік төлемдер жобасын ендіру мобильді телефонға «әмиян» функциясын атқаруға, осылайша, банк шотының, мобильді телефонның және Интернет банкингінің артықшылықтарын біріктіруге мүмкіндік береді. Мұндай қызметтің қолма-қол жасалмайтын төлемдер инфрақұрылымы нашар дамыған және халықтың банк қызметтеріне қол жеткізуі шектеулі, ал мобильдік байланыс кеңінен таралған шет аймақтарда айтарлықтай сұранысқа ие екендігін әлемдік практика көрсетіп отыр. Қолданыстағы жылдам ақша аударымдары жүйелеріне балама не оған қосымша ретінде электрондық ақшаны пайдалана отырып онлайндық аударымдар бойынша қызметтерді ендіру тағы бір қызықты бағыт бола алады. Бұл қызметтер аясы Қазақстанда бүгінгі күндері Қазақстан халқына және банктеріне өз қызметтерін көрсететін және тарифтерінің деңгейіне қатысты белгілі бір сұрақтар туындататын халықаралық (шетелдік) ақша аударымдары жүйелерімен толып кеткен. Электрондық ақша нарығы болашақта халықтың барлығына бірдей, оның ішінде банктерде банк шоты жоқ адамдар үшін қаржылық қызметтердің қол жетімділігін айтарлықтай көтере алады. Электрондық ақшаны пайдалана отырып операциялар жүргізу үшін барлық заманауи арналар мен Интернетті, мобильдік қондырғыларды, өзіне-өзі қызмет көрсету қондырғыларын қоса алғанда

² Өңгіме желілік электрондық ақша сияқты электрондық ақша нысаны жайында болып отыр

қашықтықтан төлем қызметтерін көрсетудің қазіргі тәсілдері және жеке банктік емес операторлардың төлемдер қабылдау желісі қолданылуы мүмкін. Сауатты қараған, ҰЭАЖ жобасын дұрыс құрған және сәтті ендірген жағдайда барлық бұл үміттер толықтай ақталады. Осылайша, бұл тұжырымдаманы іс жүзінде іске асыру сұранысқа ие және өмірге бейім бірқатар жаңа жобаларды мемлекеттік деңгейде жүзеге асыру үшін техникалық алғышарттар жасайды.

Бұдан әрі ҰЭАЖ құруға қойылатын негізгі міндеттерді, жалпы талаптарды, оның құрылымын және оны құру кезіндегі нарық жұмысының негізгі қағидаттарын нақты қарастырамыз.

1. ҰЭАЖ құрудың негізгі міндеттері:

ҰЭАЖ құру кезінде мынадай негізгі міндеттерді шешуді бағдарға алу қажет:

1) елдің бүкіл аумағында электрондық ақшаны пайдалану бойынша қызмет көрсетуді географиялық және әлеуметтік жан-жақты қамту;

2) электрондық ақша айналымы нарығының айқындылығы мен бақылануын арттыру;

3) электрондық ақшаның шетелдік жүйесін ойдағыдай ығыстыру үшін нарықтың тиімді жұмыс істейтін құрылымын құру және ішкі нарықты қазақстандық эмитенттердің электрондық ақшаны пайдалануына толықтай көшіру;

4) жалпы инфрақұрылым шеңберінде электрондық ақшаны шығару және қызмет көрсету бойынша бірыңғай «төлем» кеңістігін құру;

5) нарыққа қатысушылардың бір-біріне сенімсіздік факторын жою;

6) электрондық ақша бойынша қызмет көрсетуді әр банк жеке-жеке ендіруді техникалық іске асыру үшін күш пен уақытты барынша аз жұмсау;

7) банктердің электрондық ақшаны шығарумен қатар өз клиенттеріне төлем қызметтерінің жаңа және талап етілетін түрлерін ендіру бойынша басқа да міндеттерді шешуіне мүмкіндік беретін тиімді тетіктерді жасау.

2. ҰЭАЖ құруға жалпы талаптар

ҰЭАЖ:

1) барлық нарықтың және мемлекеттің жалпы және өзара мүдделерін сақтауға бағытталған;

2) халықтың пайдалануы мен қамту аясының кеңдігі тұрғысынан қарағанда қол жетімді әрі сұранысқа ие төлем сервистерінің;

3) бөлшек банк қызметі нарығын дамыту және жаппай пайдалануға қажетті инфрақұрылымды қалыптастыру бойынша мемлекеттік саясаттың бағыттаушы және құрамдас бөлігі болып табылатын;

4) ұлттық және мемлекеттік жобаларға шектеулі интеграцияланған (мысалы, қаржылық қызметтердің қол жетімділігін қамтамасыз ету және «электрондық үкіметті» және т.б. дамыту міндеттерін шешу үшін) болуы тиіс.

Бұл ретте, мынадай негізгі қағидаттар ҰЭАЖ негізіне алынуы тиіс:

- еріктілік – барлық қатысушылар жүйеге ерікті негізде кіреді;

- өзара пайдалылық – жүйе коммерциялық болуы және оның қатысушыларына кіріс әкелуі тиіс;

- мультибанктік – Қазақстанның екінші деңгейдегі банктерінің кез келгенінің қатысуы үшін ашық жүйе;

- кешенділік – банктің қазіргі бар ақпарат жүйелерімен, оның ішінде карточка жүйелерімен, мемлекеттік ақпарат жүйелерімен және мобильдік байланыс операторларының және басқа да тұлғалардың есептік жүйелерімен интеграциялау мүмкіндігі;

- кезеңділік - алға қойылған міндеттің ауқымдылығын және оны іске асыру үшін қажетті айтарлықтай уақыт аралығын ескере отырып, ҰЭАЖ кезең-кезеңмен ендірілуі мүмкін;

- жүйеге қатысушылардың – электрондық ақша иелерінің, сауда ұйымдарының, екінші деңгейдегі банктердің және өзге де мүдделі ұйымдардың мүдделерін барынша есепке алу.

3. ҰЭАЖ құрылымы және оған негізгі қатысушылардың функциялары

ҰЭАЖ негізгі қатысушылары:

- Екінші деңгейдегі банктер (эмитенттер);

- Жүйе операторы («ҚБЕО» РМК);

- Электрондық ақша эмитенттерінің агенттері;

- Сауда ұйымдары (тауарларды және қызметтерді жеткізушілер);

- Электрондық ақшаның иелері (пайдаланушылары) болып табылады.

Эмитент банк.

Эмитент банк электрондық ақшаны жүйе шеңберінде шығаруды жүзеге асырады және жүйеге басқа қатысушылармен өзара іс-қимыл жасайды. Эмитент пен Жүйе операторы арасында шарт жасалады.

Эмитент банктің функциясына электрондық ақшаны шығару, барлық электрондық ақша иелерінің ақшаны және операцияларды есепке алуы, сондай-ақ клирингке және есеп айырысуларға қатысуы үшін жеке есеп жүргізу кіреді.

Жүйе операторы.

Оператор жүйеге қатысушылардың ақпараттық-технологиялық өзара іс-қимылдарын жүзеге асырады, пайдаланушылардың электрондық әмияндарын есепке алу мен жүргізуді қамтамасыз етеді, электрондық ақшаны шығаруды техникалық тұрғыдан қамтамасыз етеді және олардың айналысын, сондай-ақ қатысушы банктер арасында клиринг және өзара есепке алуды жүргізуді қолдайды.

Оператор мынадай функцияларды орындайтын болады:

- екінші деңгейдегі банктерге электрондық ақша шығару және қызмет көрсету бойынша техникалық провайдердің қызметін ұсыну;

- пайдаланушылар жүйесінде тіркеу және тіркелген пайдаланушылар – олардың клиенттері туралы ақпаратты банктерге беру;

- электрондық ақша бойынша транзакцияларды өңдеу және қызмет көрсету;

- жүйенің жұмысын басқару және оның жұмыс істеуін қамтамасыз ету;

- тәуекелдер мониторингі;

- ҰЭАЖ жұмысын қамтамасыз етуге байланысты басқа да функциялар.

Оператордың қызметінде жобаны нақты іске қосқаннан кейінгі маңызды бағыттардың бірі халықаралық электрондық ақша жүйелерімен байланыс орнату және интеграциялау болып табылуы мүмкін, бұл резидент еместерден тауарларды (қызметті) сатып алу үшін қазақстандық банктердің электрондық

ақшаларын пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл ретте, ҰЭАЖ әр түрлі шетелдік жүйелерге кірудің бірден-бір қазақстандақ нүктесі ретінде позициялануы мүмкін және бізге электрондық ақшаны айырбастаудың бірыңғай тәртібін әзірлеу және қолдану қажет болады.

Электрондық ақша эмитентінің агенті (Агент).

Агент эмитент шығарған электрондық ақшаны таратуды, оның ішінде скрэтч – картаны сату арқылы қамтамасыз етеді. Агенттің функциясын Оператор орындаған жағдайда қабылданған ақшаны Оператор Эмитент-банкпен жасасқан шарттың талаптарына сәйкес Жүйеге енгізеді.

Агенттер заңнамада көзделген жағдайларда электрондық ақшаның иелерін бірегейлендіруді қамтамасыз етеді және эмитентпен өзара іс-қимыл жасаудың техникалық талаптары туралы шарт жасасады және Жүйе операторының қызметтеріне қосылады.

4. Жалпыға қол жетімді және қолдау көрсетілетін қызметтер

ҰЭАЖ техникалық платформасы электрондық ақшаны пайдалану негізінде мынадай базалық қызмет көрсетуді енгізуді қамтамасыз етуі тиіс:

- қазақстандық Интернет – дүкендердің (онлайн сатып алулар) тауарлары мен қызметтері үшін ақы төлеу;

- ҰЭАЖ пайдаланушылары арасында нақты уақыт режимінде мобильді телефонның немесе Интернет желісіне қосылған компьютердің көмегімен төлемдердің немесе аударымдардың кез келген түрлері мен типтерін жүзеге асыру;

- банк шотына (төлем карточкасына) және банк шотынан Жүйедегі электрондық әмиянға онлайндық ақша аудару мүмкіндігі;

- пайдаланушының Жүйедегі электрондық әмиянын төлем карточкаларының, мобильді телефонның көмегімен, банк аударымымен немесе қолма-қол ақша жарнасы жолымен жүйеге қатысушы банктердің желілері арқылы, сондай-ақ Cash-in терминалдарының көмегімен қолма-қол жасалмайтын аударымдар және қолма-қол жарналар арқылы электрондық ақша эмитентінің агенттер желісі арқылы толықтыруы;

- жүйеге қатысушы кез келген банктегі банк шотына, оның ішінде төлем карточкаларына, сондай-ақ эмитент банктердің және агенттердің бөлімшелері арқылы қолма-қол ақша алу жолымен ақша шығару;

- халықаралық жүйелердің электрондық әмияндарымен ҰЭАЖ электрондық ақшаларын осындай жүйелердің электрондық ақшаларына айырбастау үшін өзара іс-қимыл мүмкіндігі. Бұл қазақстандық банктердің клиенттеріне басқа жүйеде тіркелген және төлемге өз жүйесінің электрондық ақшасын қабылдайтын шетелдік Интернет-дүкендерден тауарлар мен қызметті сатып алуды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Барынша жоғары нәтижелілікке қол жеткізу үшін жүйеде қарапайымдылық, жеңілдік және пайдаланушы жеке тұлғалардың жүйеге қосылу арақашықтығын сақтау қамтамасыз етілуі тиіс. Жүйенің арқасында эмитент банк электрондық ақшаны шығару мен қызмет көрсету үшін тек техникалық-технологиялық ортаны алып қана қоймауы тиіс, сондай-ақ электрондық

ақшаны пайдалану негізінде қандай да болмасын қосымша қызметтерді жедел енгізуге мүмкіндік беретін құралды да алуы тиіс. Осы талап электрондық ақшаның әр түрлі функционалдық опцияларымен толыққанды жұмыс жүргізуді, Интернет арқылы ҰЭАЖ жобалау және әзірлеу кезеңінде электрондық коммерцияға қолдау көрсетуді және банк операцияларын, мобильді телефон және т.б. жүргізуді болжайды.

5. ҰЭАЖ ендіру кезінде нарықтың негізгі жұмыс істеу қағидаттары

ҰЭАЖ ендіру кезінде **Қазақстанда электрондық ақшаны шығарудың және пайдаланудың мынадай негізгі қағидаттарын** іске асыру қамтамасыз етілуі тиіс:

- теңгедегі электрондық ақшаны шығаруды және пайдалануды екінші деңгейдегі банктер жалпы және бірыңғай инфрақұрылым шеңберінде жүзеге асырады;

- Бірыңғай Оператордың жұмыс істеуі және Республиканың аумағында электрондық ақшаны пайдаланумен жасалатын барлық трансакцияларды орталықтандырылған өңдеу;

- бірыңғай жүйеде барлық клиенттердің – электрондық ақшаны пайдаланушылардың электрондық әмияндарды тіркеуі және ашуы (пайдаланушының позициясы);

- қандай эмитент банк екендігіне қарамастан кез келген клиент – электрондық ақша иесі соның пайдасына төлем жасауды жүзеге асыруы мүмкін сауда ұйымының бірыңғай базасы;

- электрондық ақша иелері – әр түрлі банктердің клиенттері – жүйе қатысушылары арасында онлайн аударымдарын жүзеге асыру мүмкіндігі;

- халықтың электрондық ақшаны сатып алуы үшін жұмыс істеп тұрған банктік инфрақұрылымды барынша пайдалану (электрондық әмиянды толықтыру) және қаражатты жүйеден шығару (электрондық ақшаны өтеу);

- елдің ішінде электрондық ақшаны пайдалана отырып жасалатын операцияларға электрондық ақша жүйесінің шетелдік операторларының қызмет көрсетуін болдырмау және ұлттық қауіпсіздік қағидаттарын қамтамасыз ету;

- қаражатты (электрондық ақшаны өтеу) банк шоттарына (төлем карточкаларына) шығару және банк бөлімшелері желісінде де, сондай-ақ жүйе Операторы желісінде де қолма-қол алу мүмкіндігін іске асыру үшін басқа төлем жүйелерімен, сондай-ақ электрондық ақша халықаралық жүйелерімен шоғырлану мүмкіндігі.

ҰЭАЖ құрудың ұсынылған моделін іске асыру оның эмитенті кім болатынына не тиісті қызмет қайсы қызмет көрсету пунктінде көрсетілетініне қарамастан, электрондық ақшаның елдің бүкіл аумағындағы айналысы үшін жағдай жасайды және осылайша банк қоғамдастығын шоғырландыруға және электрондық ақшаны жалпыға ортақ төлем құралы ретінде институттандыруға себепші болады. ҰЭАЖ құрудан және дамытудан нарыққа барлық қатысушылар ұтады және осындай шешім ғана электрондық ақшаны болжанып отырған болашақта бұқаралық және қажетті қызметке пайдалануға мүмкіндік береді деп пайымдаймыз.

Қорыта айтқанда, қазіргі кезде «ҚБЕО» РМК-да болашақ ҰЗАЖ баламасы ретінде электрондық ақшаның мультиэмитенттік жүйесін іске қосу бойынша қажетті іс-шараларды жүзеге асыруға кіріскенін атап айтқымыз келеді. Банктермен және өзге де мүдделі ұйымдармен алғашқы кездесулер болды, олардың нәтижелері осы мәселе оң шешіледі деп үміттендіреді. Қазіргі кезде «ҚБЕО» РМК-да осы тұжырымдаманы іс жүзінде орындау үшін ресурстардың барлық қажетті жиынтықтары (техникалық, қаржылық, адам және т.б.) бар.

Мынаны айрықша атап айтқымыз келіп өді. Банктер үшін күні бүгін меншікті электрондық ақша жүйесін құрудан түсетін пайда мен дәл осы қызметті банктер тарапынан қосымша шығынсыз бірыңғай ұлттық жүйе шеңберінде ендірілуі мүмкін болып отырған кезде мұндай шешімді қабылдаудың мақсатқа сай болу-болмауына көз жеткізілген жоқ. Алайда, нарықта басқа жеке жүйелер (бірнеше жүйелер) пайда болған жағдайда жоғарыда атап көрсетілген ықтимал нұсқалардың шеңберінде ҰЗАЖ құруға және қызметін қамтамасыз етуге ұсынылып отырған тәсілді айтарлықтай түзету және қайта қарау қажет. Қалыптасып отырған жағдайға қарағанда Қазақстанда бірыңғай инфрақұрылымды құру жүйеаралық оператордың базасында барлық жүйелерді шоғырландыру арқылы мүмкін болады, ол әр түрлі жүйелер мен банктер – электрондық ақша эмитенттері арасындағы технологиялық және ақпараттық өзара іс-қимылды қамтамасыз ететін болады. Алайда, мұндай шешім қымбатқа түседі, бірақ ол болмаса – электрондық ақшаның бүкіл саласы үшін бұдан да қымбатырақ болады.

КОЛЛЕКЦИЯЛЫҚ МОНЕТАЛАР ИНВЕСТИЦИЯЛАУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ

Адамбаева Д.А., «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ Алматы қалалық филиалы Экономикалық талдау және статистика бөлімінің бас маманы-экономисі

Кез келген мемлекеттің тарихына тәуелсіз егемен мемлекеттің міндетті символдарының бірі ретінде оның өз валютасының тарихы кіреді. Ұлттық валютаны енгізу бір рет қана болады және ол өзімен елдің өткен кезін, қазіргі кезін және болашағын бейнелейді.

Сол кезден бастап, әлемдік саудаға түркештердің «аспан түркеш-қағанының деңгесі» деген жазуы бар монеталары кірген, 13-14 ғасырлар өткелі. Орталық Сырдария, Отрар оазисінде, Жетісуда түркі басшылары соққан бұл ақшалар тек Орталық Азия емес сонымен қатар Шығыс Еуропада, Балтық, Скандинав елдерінде де табылды. Орталық Азиядағы жоғары сапалы күміс монеталар (олардың құрамындағы күміс 80 пайызға дейін жеткен) әлемдік ақша ретінде бағаланды, көзіргі түсінік бойынша жоғары айырба-сталатын, тұрақты валюта болған. Күміс құрамы жартысына дейін төмендегеннің (балқыма құрамында

темір мен мыс болды) және оларға тек күміс немесе алтыннан жамылтқы жасалғанның өзінде түркі басшыларының монеталары ХІХ ғасырда бұл аймақта Ресей империясының ақшасы пайда болғанға дейін кең айналыста болды.

Бүгін егеменді Қазақстанның монеталары сарапшылардың мойындауы бойынша ежелгі ақша бедерлеушілердің сәтті үйлесім табатын дәстүрлері мен қазіргі технологияларын әлемге қайтадан ашып отыр.

Ұлттық Банк алтын мен күмістен, сонымен қатар «нейзильбер» балқымасынан жасап шығарып отырған коллекциялық монеталар Қазақстанның көрнекті қайраткерлердің естелік және мерейтойлық күндерге, мәдениет ескерткіштерге, тарихи күндерге, қалаларға, Қазақстанның Қызыл кітабына енген аңдардың сирек кездесетін және жоғалып бара жатқан түрлеріне, біздің елдің петроглифтері мен қолданбалы өнеріне арналады. Қымбат металдан жасалған естелік мерейтойлық монеталар кәдесыйлық орамда шығарылады және сапа сертификаттарымен жабдықталған. Әр түрдегі алтын мен күмістен жасалған монеталардың шығу саны шектеулі.

Ұлттық Банк «Жібек жолы» алтын монеталарының бірінші сериясын 1995 жылғы шығарды. Содан соң айтулы тарихи күн – ежелгі Түркістан қаласының 1500 жылдығына, «Алтын киімді адам» - бірегей тарихи ескерткішке арналды.

Ұлттық Банк күміс монеталарының бірінші шығаруын қазақ халқының ұлы ағартушысы Абай Құнанбаевтың туғанына 150 жыл толуына арналған. Бұл бес монетадан тұратын жиынтық: «Ана», «Медресе», «Бүркітші», «Махаббат» және «Көш». Ерекше дизайн мен ұлттық ерекшеліктің арқасында бұл монеталар толығымен және қысқа мерзім ішінде сатылды. Барлық күміс монеталар 925 сынаптағы күмістен жасалды, монеталардың салмағы – 24-тен 67,25 граммға дейін.

Ағымдағы жылы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі мынадай тақырыпта монеталар шығарды: «Республика игілігі», «Көшпенділер алтны», «Банкноттардағы сурет», «Қазақстан халықтарының ертегілері», «Қазақстанның қызыл кітабы», «Шығыс күтізбесі», «Ғарыш», «Қазақстан хайуанаттар дүниесі мен өсімдіктер дүниесі», «Әлемнің әйгілі мешіттері», «Үздік оқиғалар мен адамдар», «Қазақстан қалалары».

Сұраныстың белгілі маусымдық ауытқуы бар екенін атап өткен жөн. Бірінші кезекте монеталарды сату Жаңа жыл, Астана қаласының күні, Наурыз сияқты мерекелердің алдында ауқымды болады. Күміс немесе алтын монета ол өте ерекше және талап етілетін сыйлық болып есептеледі. Және де ең көп сұранысқа ие болатын өзекті оқиғаларға шығарылған монеталар, мысалы, 7-қысқы Азия ойындарына, Шанхай ынтымақтастық ұйымына 10 жыл және б.с. арналған монеталар. Жалпы алғанда, естелік монеталарға деген сұраныс таралым, шығару тақырыбы және монетаның дизайнына қатысты қалыптасады.

Халықтың үлкен және ерекше сұранысында «Қазақстанның жануарлар әлемі мен өсімдіктер әлемі» сериясынан «Қарақал», «Үнді жайрасы», «Қоян жылы», «Құлақты жұмыр бас», «Бұғылар әшекейлері», «Қаршыға реңді жапалақ» сияқты монеталар. Соны-

мен қатар үлкен сұранысқа «Ұлы қолбасшы» сериясынан «Томирис» монетасы, «Әлем мешіттері» сериясынан «Жартастың күмбезі», «КААБа», «Сұлтан» монеталары ие.

Соңғы кездері қымбат металдан жасалған монеталар айырбастау құралы ретінде емес жинау және инвестициялау үшін жиі пайдаланылады.

Соңғы бірнеше жылда инвесторлар үшін оңай болған жоқ: жалпы экономикалық тұрақсыздық; валюта бағамының, қор нарығының ауытқуы, жылжымайтын мүлік нарығындағы бағалардың құлауы инвестициялаудың дәстүрлі құралдарына сенімді ақтамайды және адамдарға қаражат салымдарының балама тәсілдерін іздеткіздіреді.

Осы және басқа да себептермен көп жыл ішінде бірінші рет тек қана коллекция жинаушылардың ғана әуесқойлық ермегі болып саналатын кәсібі алтыннан және басқа қымбат металдардан жасалған монеталарға инвесторлар да назар аударды. Анықталғандай, Ұлттық Банк монеталары Қазақстанның мәдени және тарихи мұрасын сақтау болып табылып қоймай, қаражаттың жақсы және пайдалы салымы болып табылады. Сөйтіп, әлемдік экономикадағы соңғы оқиғалар айналасында инвесторлар мемлекеттік облигацияларды иеленуге қызығушылықты жоғалтқанда, алтын мен басқа металдар өзінің инвестициялық сенімділігін көрсетеді, күннен күнге бағаның барлық жаңа рекордтарын ұруда, яғни экономикалық және саяси сүргінге қарамастан сенімді өсуді ұмсындандыратын зәкір болып қала береді. Сондықтан монеталарды дұрыс таңдаған кезде, дағдарыстың өзінде, табыс табу мүмкіндігі туады.

Біздің мемлекетіміз үшін мерейлі жылы, мемлекетіміздің тәуелсіздігінің 20 жылдығында халықтың коллекциялық монеталарға деген қызығушылықтың айрықша өсуін атап өтпеуге болмайды, сөйтіп, Алматы қалалық филиалы 2011 жылғы қаңтар мен қыркүйек аралығындағы мерзімде 21 222 монета, оның ішінде 2 334 коллекциялық алтын, 972 инвестициялық алтын, 14 221 коллекциялық күміс, 3 695 инвестициялық күміс монета сатты, сөйте тұрып алдындағы ұқсас жылда 20 147 монета, оның ішінде 2 338 коллекциялық алтын, 1830 инвестициялық алтын, 14 165 коллекциялық күміс, 1 814 инвестициялық күміс монета сатылды.

Осы деректерден сатылған монеталардың жалпы саны 5,3% өсті, өз кезегінде сатылған инвестициялық алтын монетаның саны 46,9% қысқарды және керісінше сатылған инвестициялық алтын монеталардың саны 2 есеге өсті. Осындай секіріс себептерінің бірі біздің ойымызша инвестициялық алтын монета құнының өсуі мен клиенттердің сатып алу қабілетінің төмендеуі болып табылады. Сөйте тұра Лондонның споттық нарығындағы күміске деген бағаның ұлғаюу кезінде, күміс монеталар құнының өзгеруі аса маңызды емес, демек кәзіргі сәтте күміс монеталары халық үшін қол жетімді болып отыр. Және де бір алтын монетаның орнына бірнеше инвестициялық күміс монеталарды алуға болады.

Инвестициялық күміс монеталар барған сайын әйгілі болып келеді, себебі, бір жағынан өзіндегі көркемдік сұлулығы бар құн үйлесім табады, ал екінші жағынан сатып алу оңайлығы – сәтті сатылыммен өрине.

Коллекциялық алтын, күміс монеталарға инвестиция салу жинақ ақшаны сақтаудың аса сенімді және тұрақты тәсілі болып табылады, бірақ оларды ұзақ мерзімді болашақ деп қараған жөн. Өйткені, уақыт өте монета бірден құны оны дайындауға жұмсалған метал салмағынан ғана емес, сонымен қатар зергерлік, көркемдік оның ішінде нумизматикалық құндылықтан қалыптасатын, маңызы бар инвестициялық объектіге айналады. Өз иелеріне олар жақсы пайда әкелуі мүмкін.

ВАЛЮТАНЫҢ КӨЛЕҢКЕЛІ АЙНАЛЫМЫМЕН КҮРЕСТІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІ

Айгүл Ибраева, «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ Атырау филиалының валюталық операцияларды бақылау бөлімінің бастығы

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметті жүзеге асыру тәртібін және оған қойылатын біліктілік талаптарын, сондай-ақ айырбастау пункттерін тіркеу (ашу) тәртібін белгілейді.

Бұл мақалада Атырау облысының аумағында қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын жүзеге асырушы тұлғалардың заңсыз кәсіпкерлік қызметімен байланысты түйінді мәселелер баяндалды.

Валюта нарығы қаржы жүйесінің маңызды сегменттерінің бірі болып табылады. Қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру – бұл валюта нарығының құрамдас элементі.

27.10.2006 жылғы №106 ҚР қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру Ережесінің нормалары бойынша айырбастау пункттері және автоматтандырылған айырбастау пункттері арқылы жүзеге асырылатын қолма-қол шетел валютасын сатып алу, сату және айырбастау жөніндегі операциялар айырбастау операциялары ұғымына кіреді.

Айырбастау операцияларын ұйымдастыру құқығы бар заңды тұлға – бұл банк, Ұлттық почта операторы және уәкілетті ұйым.

13.06.2005 жылғы №57 «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» ҚР Заңының 17 бабымен Қазақстанда шетел валютасын сатуды және сатып алу-ды резиденттер мен резидент еместер шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыруға құқығы бар уәкілетті банктерден, осындай уәкілетті банктердің айырбастау пункттері, сондай-ақ уәкілетті ұйымдардың айырбастау пункттері арқылы ғана Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі белгілеген тәртіппен жүргізетіндігі белгіленген.

2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша облыс аумағында қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын 123 айырбастау пункттері жүзеге асырды, оның 100- уәкілетті банктердің, 5 – пошта қызметі уәкілетті ұйымы мен 18 – уәкілетті ұйымдардікі.

Айырбастау пункттерімен қатар валюта сатып алу-сату бойынша қызметті, тек заңсыз, «қара» немесе «көлеңкелі» нарықтың өкілдерінің айналысатынын атап кеткен жөн.

«Қара» нарықтың қаланың орталығындағы сауда кешенінің маңында орналасқанын ескерсек, қолма-қол ақшаға деген елеулі сұранысты, негізінен, белгілі бір деңгейде тауар импортымен байланысты бөлшек сауда сферасында қызметті жүзеге асырушы жеке кәсіпкерлер қалыптастырады. Заңсыз операциялардың жалған ақша және алаяқтықпен қабысулы екендігін ұмытатын кәсіпкерлердің қамсыздығы таң қалдырады.

Шетел валютасын ауыстыру «көлеңкелі» нарықтағы бұзушылықты анықтаған кездегі жағдайларға байланысты, заңсыз операцияларды жүзеге асырушы жеке тұлғалардың іс-қимылында, іс қозғау Ұлттық Банктің құзырына кіретін, әкімшілік құқық бұзушылықтың екі құрамы бар. Бұл құрамдар Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы Қазақстан Республикасының Кодексінің келесі баптарымен қарастырылған:

188 баптың 1 және 2 бөліктері бойынша (егер валюталық заңнаманы бұзумен жүргізілген валюталық операция қолма-қол шетел валютасын айырбастауды жүзеге асырумен байланысты тұлғалардың заңсыз кәсіпкерлік қызметіне жатпайтын болса);

357-1 баптың 1 бөлігі бойынша (қолма-қол шетел валютасын айырбастаумен байланысты заңсыз кәсіпкерлік қызметін айқындайтын растау болған жағдайда).

Филиал өзінің заңнамалық құқықтары шеңберінде «қара» нарықта валютаны заңсыз айырбастау факттерінің жолын кесуге бағытталған шаралар қатарын жүргізеді. Ең алдымен, бұл – валюталық заңнаманың нормаларын бұзу үшін жауапкершілік және заңсыз валюталық операцияларды жүзеге асыру кезіндегі туындайтын тәуекелдіктер туралы тұрғындармен (бұқаралық ақпарат құралдары арқылы) түсіндірме жұмыстарын жүргізу.

Сонымен бірге, қолма-қол шетел валютасын айырбастау «қара» нарығына жақын жерде айырбастау пункттерін ашу үшін біраз күш салынды. Осылай, қаланың «қара» нарығы маңында жұмыс істейтін айырбастау пункттерінің саны 8 бірлікті құрады, оның ішінде 2 – сауда кешені ғимаратында.

Ұлттық Банктің жедел-тергеу шараларын жүргізу өкілеттігі болмауына орай, құқықтық аспектілерді шешу үшін, рейдтік тексерулерге бастамашылық ету құқығы бар, қаржы полициясы органдары немесе басқа құқық қорғау органдарынан жәрдем сұрау қажеттігі туындайды.

Айырбастау операциялары сферасындағы заңсыз қызмет факті бойынша филиалмен қала әкімшіятына, Қазақстан Республикасының Экономикалық қылмысқа және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес Агенттігіне (Қаржы полициясы), оның ішінде оның аумақтық департаментіне, облыстық прокуратураға, Ұлттық қауіпсіздік департаментіне бірнеше рет хаттар жолданды.

2009-2011 жылдары қаржы департаментінің облыстық прокуратураның ықпал етуімен заңсыз

валюталық операциялармен жүйелі түрде айналысушы бес адамның құрықталуы филиалдың осындай үндеулерінің нәтижесі болды.

Алайда, жүргізілген шаралар қажетті нәтижеге әкелген жоқ. Кейбір «айырбасшы»³ - тұлғалардың құрықталуы және кейінгі әкімшілік жазаға тартылуы осы заңсыз айырбастау операцияларының жөнге салынған механизмін біраз уақытқа ғана тоқтатады. Құқық қорғау органдарының рейдтік тексерулерді жиі жүзеге асырмауынан (қаржы полициясының бірлескен жоспарында ай сайынғы рейдтердің айқындалғанына қарамастан) «айырбасшылар» шамалы ғана кідірістен соң тағы да өздерінің «жұмысына» шығады.

Әкімшілік заңнаманың (Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы ҚР Кодексінің 357-1 бабына қатысты) арнайы рұқсатсыз (лицензиясыз) кәсіпкерлік қызметпен айналысу үшін айыппұлдан басқа мәміле затын, сонымен бірге, әкімшілік құқық бұзушылық салдарынан алынған кірісті (дивидендтерді) қосымша тәркілеуге әкеп соғатыны да оларға тойтарушы фактор болып саналмайды.

Сондықтан, құқық бұзушылардың мәмілені іске асыру кезеңінде оларда болған барлық ақша қаражатын тәркілеуді көздейтін норманы қабылдау орындылығы туындайды. Осы ретте жүйелі рейдтік тексерулердің жиілігін ұлғайту бойынша орталық банктің үндеулеріне жедел түрде ықпал ету туралы құқық қорғау органдарын заңнамалық деңгейде міндеттеу керек.

Қазақстанның индустриялды дамыған, өнеркәсіпті тартымды аймағында «айырбасшылар» бар болғанына осы қызметті тұтынушылардың өздері кінәлі екендігі сөзсіз. Дегенмен де, мемлекеттік құрылымдар, бірлескен күш салуларымен валюта айырбастаудың заңсыз нарығын түбімен жоюға бағытталған шаралар жиынтығын қолданулары қажет.

ТӨЛЕМДЕР МЕН АҚША АУДАРЫМДАРЫ ТУРАЛЫ

Қадырова Б.Б. – «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ Павлодар филиалы бухгалтерлік есеп бөлімінің бастығы - бас бухгалтердің орынбасары.

Кез келген мемлекеттің бүгінгі күні экономикасы өзіне кіретін миллиондаған шаруашылық субъектілердің өзара қарым-қатынасының кең таралған желісін білдіреді. Ақша төлемдері мен аударымдары осы байланыстардың негізі болып саналады, оларды жүргізу негізінде өзара талаптар мен міндеттемелер қанағаттандырылады.

Қазақстан Республикасында ақша төлемдері мен аударымдарын жүзеге асырған кезде пайда болатын қатынастар «Ақша төлемі мен ақша аударымы туралы» Қазақстан Республикасының 29.06.1998ж. №237 Заңымен және Қазақстан Республикасы

³ Ақша айырбастаумен шұғылданатын тұлға

Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актілерімен реттеледі, олар: 25.04.2000ж. №179 Қазақстан Республикасының аумағында төлем құжаттарын пайдалану және ақша төлемдері мен аударымдарын жүзеге асыру ережесі; 13.10.2000ж № 395 Қазақстан Республикасының аумағында банктік есепшот ашпай ақшаның қолма-қол жасалмайтын төлемдері мен аударымдарын жүзеге асыру ережесі; 02.06.2000ж № 266 Қазақстан Республикасының банктерінде клиенттердің банктік есепшоттарын ашу, жүргізу және жабу нұсқаулығы.

Осы Заңмен реттелетін қатынастар, азаматтық - құқықтық мәмілелер бойынша төлем талаптарына сәйкес, ақша төлемдері мен аударымдарын банк немесе банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйым клиенттерінің тапсырмасы бойынша ақша аударымдарын жүзеге асырған кезде пайда болады, егер сондай тапсырмалар азаматтық - құқықтық мәмілелер бойынша төлемдердің, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өткізілетін міндетті ақша төлемдері мен аударымдар талаптарын орындауға байланысты болмаса. Осы Заңға сәйкес Қазақстан Республикасының аумағында ақша төлемдері мен аударымдарын жүзеге асырудың бірнеше тәсілдері қолданылады: қолма-қол ақшаны пайдаланып, қолма-қол ақшаны пайдаланбай.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Қазақстан Республикасында ақша төлемдері мен аударымдарын жүзеге асырудың тәртібін, жүйесін және нысанын белгілейді, банктер арасында қазақстан теңгесімен ақша аударымдарын уақтылы және үздіксіз жүргізуді қамтамасыз ететін төлем жүйесінің жұмыс істеуін ұйымдастырады, банктердің сенімділікті, олар пайдаланатын автоматтандырылған жүйелердің қауіпсіздігін және банктік ақпараттың қорғалуын қамтамасыз етуі бойынша ең төмен талаптарды белгілейді.

Павлодар облысының екінші деңгейдегі банктері төлемдерді жүзеге асырудың түрлі-түрлі тәсілдерін қолданады: қолма-қол ақшаны тапсыру, төлем тапсырмаларын ұсыну, чектерді, вексельдерді беру, төлем карточкаларын қолдану, төлемдік талап-тапсырмаларын ұсыну, инкассо өкімдерін ұсыну және Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген басқа да тәсілдер. Бұл ретте нақты нысан жеткізуші мен алушы арасындағы шартта көрсетіледі және төлем тәсілі мен орнымен, құжат айналымы мен құжат түрімен анықталады. Есеп айырысудың қандай да бір нысанын қолдану тиімділігі шаруашылық байланыс сипатымен анықталады және тауарларды алу мен төлемдерді жасау сәтін барынша жақындатуға, негізсіз берешектің құрылуын болдырмауға бағытталған.

Павлодар облысының банк жүйесі 31 екінші деңгейдегі банктен (оның ішінде 1 дербес банк және 30 банк филиалдары) және “Қазпочта” АҚ филиалынан құрылады.

2010 жылғы 7 маусымнан бастап Павлодар облысының екінші деңгейдегі банктерінің филиалдары, дербес банк және “Қазпочта” АҚ филиалы ISO 13616: IBAN (International Bank Account Number – банктік шоттың халықаралық нөмірі) және ISO 9362: BIC (Bank Identifier Codes – банктік сәйкестендіру кодтары) халықаралық стандарттарына негізделген

клиенттердің банктік шоттарының жаңа нөмірлері мен банктердің жаңа банктік сәйкестендіру кодтарына ауысуды жүзеге асырды. Банктің банктік шотының нөмірі және банктік сәйкестендіру коды төлем құжаттарын ресімдеу кезінде міндетті деректемелері болып табылады. Халықаралық стандарт талаптарына сәйкес банктік шоттың жаңа нөмірін беруге шот иегерінің банкі ғана құқылы. Павлодар облысының аумағында клиенттердің банктік шоттарының жаңа нөмірлері және банктердің банктік сәйкестендіру кодтары (IBAN және BIC) Қазақстан ішіндегі төлемдерді жүзеге асыру үшін, сол сияқты халықаралық төлемдер үшін де қолданылады. Қаржылық бірлестікте банктік деректемелердің стандарттарын қолдану банктердің және олардың клиенттерінің Қазақстанның төлем жүйесінде сәйкестендіру жүйесін жетілдіруге мүмкіндік береді және халықаралық төлемдерді өңдеуді айтарлықтай жылдамдатады. Халықаралық стандарттарға ауысудың Қазақстанның әлемдік экономикаға интеграциялануының қазіргі жағдайында да үлкен мәні бар, бұл халықаралық төлемдер мен аударымдарды жүзеге асыратын Павлодар облысының ірі өнеркәсіп кәсіпорындарына маңызды.

Павлодар облысының екінші деңгейдегі банктерінің филиалдары ақша төлемдері мен аударымдарын түрлі төлем құралдары – кредиторлық және дебиторлық аударымдар, төлем карточкалары, банкоматтар және POS-терминалдар арқылы жүзеге асырады. Павлодар облысының аумағында 2010 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша 483 банкомат және 1.419 POS-терминал жұмыс істейді, олардың саны тұрақты түрде өсуде. Есеп айырысудың қандай да бір нысанын қолдану тиімділігі шаруашылық байланыстар сипатымен анықталады және дәлелсіз кредиторлық пен дебиторлық берешектің құрылуын болдырмауға бағытталған.

Павлодар облысының екінші деңгейдегі банктері өз клиенттеріне, жеке тұлғалар мен шаруашылық жүргізетін субъектілерге төлем қызметтерін, зейнетақы мен жәрдемақы төлеуді, коммуналдық төлем қабылдауды, салым операцияларын (жеке тұлғалардың депозиттерін қабылдау), бөлшек аударымдарды (жеке тұлғалардың дәстүрлі почта аударымдары, Western Union «жедел аударымдар») қоса, кең ауқымды қызметтер көрсетеді, сонымен қатар банкаралық төлемдерді жүзеге асырады.

Павлодар облысының екінші деңгейдегі банктері клиенттің немесе ақша жіберушінің нұсқауын орындауды сондай нұсқау акцептісі (төлем жасауға келісім) негізінде және банктің келесі операциялық күнінен кешіктірмей жүзеге асырады. Банктің операциялық күнінің басталуы және аяқталуы, яғни клиенттерге қызмет көрсету уақытын әрбір банк өздігінше банк жүйесі бойынша бұйрықпен белгілейді. Бенефициар банкке (ақша алушыға қызмет көрсететін банк) ақшалай қаражат түскен кезде, олар да бенефициардың банк шотына түскеннен кейін келесі операциялық күннен кешіктірілмей есептелуі тиіс.

Белгіленген заңнамаға және Ұлттық Банктің нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес клиенттер мен ақша жіберушілер ақша төлемдері мен аударымдары бойынша белгіленген талаптарды сақтауға міндетті. Қарсы жағдайда екінші деңгейдегі банктер заңнамада

белгіленген талаптар бұзылып толтырылған және ұсынылған төлем құжатын қабылдаудан бас тартады.

Екінші деңгейдегі банктердің және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың ақша төлемдері мен аударымдары жөніндегі Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінің және Ұлттық Банктің нормативтік құқықтық актілерінің талаптарын сақтамауы «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексіне сәйкес 168-2 бабының 10-11 бөліктерімен және 169-бабымен көзделген әкімшілік жауапкершілікке әкеледі.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Президенті 2011 жылғы 21 шілдеде «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне электрондық ақша мәселелері бойынша өзгеріс пен толықтырулар енгізу туралы» №466-IV Заңға қол қойды (06.08.2011ж. №247-248 «Казахстанская Правда» газетінде жарияланды). Осы Заңмен «Ақша төлемі мен аударымы туралы» Қазақстан Республикасының Заңына «электрондық ақша» ұғымын енгізу, оны пайдалана отырып төлемдерді жүзеге асыру, сондай-ақ электрондық ақша эмитенттерінің, иелерінің және электрондық ақша жүйесіне өзге де қатысушылардың электрондық ақшаны шығару, пайдалану және өтеуге қабылдау кезіндегі құқықтары мен міндеттерін бекіту тәртібіне қатысты толықтырулар енгізілді. Осы Заңды қабылдау мақсаты сауда мәмілелері бойынша жаңа төлем құралы ретінде, оның ішінде тауарларды интернет-ортада сатып алулар жасауға, Қазақстанның аумағында электрондық ақшаны пайдалану үшін құқықтық жағдайлар жасау болып табылады.

Қазақстанда электрондық ақшаны шығару мен пайдаланудың негізгі қағидаттары бекітілді: 1) Электрондық ақшаны шығару құқығы екінші деңгейдегі банктерге беріледі. Бұл электрондық ақшаны шығару бойынша қызметтің жеке және заңды тұлғалардың ақшасын тартумен, сондай-ақ бірқатар банк операцияларын орындаумен байланысты екендігімен түсіндіріледі. Сонымен бірге, Заңда электрондық ақша жүйелеріне эмитенттердің агенттері не электрондық ақша эмитенттері жасаған шарттардың негізінде жүйенің операторлары ретінде жеке банктік емес ұйымдарды (заңды тұлғаларды) қатыстыру мүмкіндігі қаралады. Яғни жеке ұйымдар, эмитент банктер айналысқа шығарған электрондық ақшаны таратумен (сату және сатып алу) және оларды пайдаланып жасалатын операцияларға қызмет көрсетумен айналыса алады, 2) Электрондық ақша шығаруды электрондық ақша иелерінен алдын ала алған қаражат шегінде эмитент жүзеге асырады. Бұл норма эмитенттердің қамтамасыз етілмеген электрондық ақшаны шығару мүмкіндігін болдыр-

мау мақсатында енгізілді. 3) Эмитент банктер өздері шығарған электрондық ақшаны өтеуге қабылдауға не оларды қолма-қол ақшаны беру не электрондық ақша иесінің талап етуі бойынша оларды банк шотына аудару арқылы номиналдық құны бойынша нақты ақшаға айырбастауға міндетті. 4) Эмитент 100 айлық есептік көрсеткіштен (бұдан әрі - АЕК) асатын сомаға электрондық ақша шығарылған жағдайда электрондық ақша иесінің жеке басын анықтауға міндетті. Электрондық ақша иесі жасайтын бір операцияның ең көп сомасы 500 АЕК-ке тең сомадан аспауы тиіс.

Сөйтіп, қазіргі жағдайда ақша шаруашылық өмірдің ажырамас нышаны болып саналады. Сондықтан, материалдық құндылықтарды жеткізумен және қызметтерді көрсетумен байланысты барлық келісімдер ақшалай есеппен аяқталады. Ақшалай есеп айырысулар қолма-қол және қолма-қол емес ақша нысанын қабылдай алады. Қолма-қол ақша емес ақшаны пайдаланып, ақшалай есеп айырысуды ұйымдастыру қолма-қол ақша төлемдерінен әлдеқайда артық, өйткені өтінген кезде айтарлықтай үнемдеуге болады. Қазақстан Республикасында кең таралған банктер желісі қолма-қол ақшасыз есеп айырысуды кеңінен пайдалануға мүмкіндік береді. Төлем жүйесін жетілдіру, оның ішінде клиенттердің банк шоттарының жаңа нөмірлері мен банктердің жаңа банктік сәйкестендіру кодтарына ауысуы ішкі және халықаралық ақша төлемдері мен аударымдарын үздіксіз жүзеге асыруға, ел экономикасының одан әрі дамуына және оның әлемдік экономикаға интеграциялануына мүмкіндік береді. Одан басқа, электрондық ақшаның енгізілуі де қазіргі заманғы технологиялардың мүмкіндігін пайдалана отырып, халық үшін қаржылық қызмет көрсетудің қол жетімділігін арттыруға жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиет:

- 1) «Ақша төлемі мен аударымы туралы» Қазақстан Республикасының 29.06.1998ж. № 237 Заңы;
- 2) «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының 30.01.2001ж. № 155 Кодексі;
- 3) Қазақстан Республикасының аумағында төлем құжаттарын пайдалану және ақша төлемдері мен аударымдарын жүзеге асыру туралы 25.04.2000ж. №179 ереже;
- 4) Қазақстан Республикасының аумағында банктік есепшот ашпай ақшаның қолма-қол жасалмайтын төлемдері мен аударымдарын жүзеге асыру туралы 13.10.2000ж № 395 ереже;
- 5) Қазақстан Республикасының банктерінде клиенттердің банктік есепшоттарын ашу, жүргізу және жабу туралы 02.06.2000ж № 266 нұсқаулық.

АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНДАҒЫ ӨҢІРЛІК ҚАРЖЫ ОРТАЛЫҒЫНА ҚАТЫСУШЫЛАРЫНЫҢ ДАУЛАРЫ

*Ғалия КОКПАНБАЕВА, Қазақстан Республикасы
Ұлттық Банкінің Алматы қаласындағы өңірлік қаржы
орталығын дамыту Комитетінің Мемлекеттік
қызмет көрсету басқармасының бастығы*

Әр адам өз құқық қабілеттілігінің танылуына және өзінің құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін әдіс-амалдармен қорғауға, соның ішінде қажетті қорғаныс пен өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғауға, құқылы.

Алматы қаласындағы Мамандандырылған қаржылық соты (бұдан әрі - Мамандандырылған қаржылық соты) «Алматы қаласында мамандандырылған қаржылық сот құру туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылғы 17 тамыздағы № 158 Жарлығымен Алматы қаласының өңірлік қаржы орталығы (бұдан әрі – қаржы орталығы) қатысушыларының азаматтық-құқықтық дауларын қарауға уәкілетті, облыстық сотқа теңестірілген сот ретінде құрылған болатын. Осы сот Президенттің 2009 жылғы 29 желтоқсандағы Жарлығымен таратылды. Заңнамаға бірқатар түзетулер енгізілгеннен кейін, 2010 жылғы 1 қаңтардан бастап, аудандық сотқа теңестірілген, бірінші инстанциядағы сот болып табылатын Мамандандырылған қаржылық сот ретінде қайта құрылды.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес бұл сот қаржы орталығы қатысушыларының қаржы орталығының лауазымды тұлғалары мен органдарының әрекетіне (әрекетсіздігіне) шағымдануды, екінші деңгейдегі банктердің қайта құрылымдау туралы істерді, сондай-ақ қаржы орталығының қатысушысы тараптардың бірі ретінде қатысатын басқа да азаматтық істерді қосқанда, қаржы орталығы қатысушыларының дауларын қарайды. Аталған сотпен істерді қарау тәртібі және оның соттылығы азаматтық іс жүргізу заңнамасымен реттелген. Қаржы орталығының қатысушылары деп бағалы қағаздар нарығының:

- қаржы орталығының қызметін реттеу жөніндегі уәкілетті орган берген заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу (қайта тіркеу) туралы куәлігі не қаржы орталығының қатысушысы ретінде аккредиттеу туралы куәлігі;

- қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау жөніндегі мемлекеттік орган брокерлік және (немесе) дилерлік қызметті жүзеге асыруға берген лицензиясы бар кәсіби қатысушыларын айтады.

Бүгінгі күні Мамандандырылған қаржылық соттың құрамы үш судьядан және Жоғарғы сот кеңесінің ұсынымы бойынша ел Президенті тағайындайтын төрағадан тұрады. Республика тәжірибесінде алғашқы рет іс-қағаздарын тек қана мемлекеттік және орыс тілдерінде емес, ағылшын тілінде жүргізу заңнамалық жағынан бекітілді, бұл қаржы орталығының қатысушылары - шетелдік компаниялар өкілдерінің де осы сотқа өтініш жасауларына мүмкіндік туғызатын болды.

Кеңестік дәуірден кейінгі кеңістікте осы сияқты қаржылық соттар әзірше жоқ екенін атап өткен жөн, бұл Қазақстанның - ТМД елдері арасындағы бағалы қағаздар нарығы және банк секторын дамытуда ғана емес, сонымен бірге сот жүйесін дамытуда да танылған көшбасшы екендігін білдіреді. Қаржылық соттар Нью-Йорк, Дубай,

Сингапур, Дублин және Лондон (Лондон Коммерциялық соты) қаржы орталықтарында жұмыс істеп отыр.

Мамандандырылған қаржылық сотты құру еліміздің Үкіметі Алматы қаласында қаржы орталығын құру жобасына байланысты ынтымақтастық үшін тартқан Бостон Консалтинг групптың ұсынымына негізделген. Ол бұдан әрі халықаралық қаржы орталықтарын құру саласындағы әлемнің алдыңғы қатарлы тәжірибе жетістіктерінің тұжырымдамасын әзірлеуге және пайдалануға, нарық сегменттеріне түрлі қатысушылардың әлеуетін баға беруге қатысты. Бұл басқа қаржы орталықтарының институционалдық органдарымен қатар, қаржы орталығы қатысушыларының дауларын шешетін дербес мамандандырылған сот құрудың қажеттігі көрсетілген, жұмысқа арналған тиісті ұсынымдар дайындауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар шешімдері тікелей ҚР Жоғарғы Сотында қайта шағымдалуы үшін, мәртебесі облыстық сотқа теңестірілді.

Мамандандырылған қаржылық сот істерінің сотта қаралуын айқындауға жұмыс істеп отырған Дубай, Дублин, Сингапур және Лабуан қаржы орталықтарының сот және реттеу жүйесін зерттеу бойынша алдын ала жұмыс жүргізілгенін атап өткен жөн. Мәселен, Сингапур мен Дублиндегі қаржы орталықтары соттарының мейлінше кең ауқымды заңды құқықтары бар және олар тұрып жатқан елдің заңнамасын, не келісімшартқа қатысушылардың таңдаған заңнамасын қолдана алады. Бұл соттарға қаржы орталығының аумағында туындаған немесе оның қатысушыларының бірімен болған коммерциялық заңнама аясынан тыс басқа да мәселелерді сотта қарау мүмкіндіктері берілген. Осындай сотта қаралатын істер аясына, мысалы, еңбек заңнамасына байланысты, жеке мүлік және дене зақымы және тағы басқалар туралы мәселелер жатады.

Осылайша, халықаралық қаржы орталықтарының жоғарыда аталған соттары елдерінің құқықтық жүйесінің ерекшеліктеріне қарай басқа елдердің заңнамаларын қолдана алады. Қаржылық соттардың құқық қолдану тәжірибесі оларды құрудың өзін өзі ақтайтындығын дәлелдеп отыр. Осы соттар қызметкерлерінің біліктілігі және қаржылық қарым-қатынастардың күрделі саласындағы олардың тәжірибелері мен білімдерін шоғырландыру даулардың шұғыл және тәуелсіз шешілуін қамтамасыз етеді.

Алматы – Қазақстанның ірі іскерлік белсенді орталығы екендігін, сондай-ақ мұнда азаматтық және әкімшілік істер санының үнемі өсіп отырғанын ескерсек, Мамандандырылған қаржылық соттың мүмкіндіктері мұнда мейлінше ауқымды түрде іске асырылуы мүмкін деген болжам айтуға болады.

Осыған байланысты, қазіргі уақытта азаматтық іс жүргізу заңнамасына Мамандандырылған қаржылық соттың қарайтын істеріне бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушылардың қызметінен туындайтын, сондай-ақ бағалы қағаздар ұйымдастырылған нарығында мәмілелер (операциялар) жасауға байланысты істер санаттарын жатқызу бөлігінде түзетулер енгізу мүмкіндіктері қарастырылуда.

Осыған орай, Мамандандырылған қаржылық соты қаржы нарығындағы кәсіби қызметті жүзеге асыруға байланысты туындайтын дауларды жан-жақты және құзыретке сай қарастыруына тиісті сот мамандандығының және осындай істерді қарайтын судьялардың іс тәжірибелерінің болуына байланысты күмәндік туғызбайтынына сенеміз.

ОРАЛ – ОРЫНБОР: ТАРИХ ТАМЫРЫ ТЕРЕҢДЕ

*Избасаров Б.И., «Қазақстан Республикасының
Ұлттық Банкі» ММ Батыс Қазақстан
филиалының директоры.*

Батыс Қазақстан облысы Ресей Федерациясының бес облысымен шектесіп жатыр, соның ішінде ең ұзын шекара – 560 км Орынбор облысының үлесіне тиеді. Бұл екі аймақ тек географиялық орналасу жағынан ғана емес, сондай-ақ тарихи байланыстылығы жағынан да бір-біріне жақын. Ресейдің іргелес жатқан басқа аймақтарымен салыстырғанда Орынбор қаласының қазақ мемлекеті тарихындағы алатын орны ерекше. Ол 1920-1925 жылдары Қазақ АССР-інің тұңғыш астанасы болды. Қазақстанның банк жүйесінің даму тарихы да осы Орынбор жерінен бастау алады.

Мемлекеттік банктің Орал бөлімшесі 1876 жылы қыркүйек айында Орынбор губерниясында ашылды. Соның ізінде келе жатырған қазіргі Ұлттық банктің Батыс Қазақстан филиалының құрылу тарихы дәл осы кезден бастап есептеледі. Ал Ресей империясының Мемлекеттік банкі тарихында елеулі орны бар Орынбор банкі бізден бір көйлек бұрын тоздырған деуге болады. Ол 1866 жылы 15 қарашада ірге тепті. Оның заңды мұрагері Ресейдің Орталық банкінің Орынбор облысы бойынша бас басқармасы биыл қыркүйек айында өзінің құрылғанына 145 жыл толуын атап өтті. Іргелес жатқан көрші мемлекеттегі ынтымақтас әріптес ретінде және ҚР Ұлттық банкінің өкілі ретінде Ұлттық банктің Ақтөбе филиалының директоры Жұмабай Шаңқатұлы Жандәулетов екеуіміз осы мерекелік шараларға қатысу құрметіне ие болдық.

145 жыл – бұл тұтас бір дәуір. Осыдан бір жарым ғасыр уақыт бұрын Орынборда банк ашуға сол кезде туындай бастаған экономикалық жағдайлар себеп болды. Өнеркәсіпті және коммерцияны дамыту үшін капиталдың жеткіліксіздігі экономика мен сауданың дамуына кедергі келтірді, ал Орынбордың ірі қалалардан қашық орналасуы және өңірдің ұлан-байтақ жерді алып жатуы ақша айналысында елеулі проблемалар туғызды. Осы проблемаларды жергілікті жерде шешу мақсатында Орынбор қаласында Мемлекеттік банк бөлімшесі ашылды.

Содан бері 145 жыл өтті. Бүгінде Орынбор облысының банк секторы экономиканың неғұрлым тұрақты сегменттерінің бірі болып табылады. Облыс аумағында 9 аймақтық банк, 820 дан астам кредиттік ұйымдар жұмыс істейді. Олар Ресей Федерациясының 17 субъектіндегі кредиттік ұйымдар мүдделерін білдіреді. Орынбор облысының халқын банктік қызметтермен қамту деңгейі Приволжье федералды округіндегі ең биік көрсеткішке ие. Бұл жағдай аймақтың Ресейдегі экономикасы ең жоғары дамыған аумаққа айналуына ықпал етеді.

Мерейтой шараларының бағдарламасы банктің бүкіл өткен жолын қамти құрылған. «Орынбор өңірінде банк ісінің даму тарихы» деген тақырыпқа өткізілген ғылыми-практикалық конференция мерекелік шаралардың негізгі өзегі болды деуге

болады. Оған Ресей Банкі орталық аппаратының және аумақтық бөлімшелерінің өкілдері, Орынбор мемлекеттік университетінің экономист ғалымдары, банк ардагерлері, билік органдары мен банк-қаржы мекемелерінің өкілдері, барлығы 400-ден астам адам қатысты.

Конференцияда жасалған баяндамалар сан алуан тақырыпты қамтыды. Шараның атынан көрініп тұрғандай, конференцияның негізгі бөлігі Орынбор өңірінде банк ісінің қалыптасу және даму тарихына арналды. Біз келген алғашқы минуттан бастап-ақ мұнда банктің өткен тарихын, өңірде банк ісінің іргесін қалаған және оны әрі қарай дамытуға үлес қосқан тұлғаларды ерекше қастерлейтінін, барлық жерде өткенмен байланыс, дәстүрлерге деген құрмет ахуалын байқадық.

Конференцияда сөйлеген өз сөзінде Ресей банкінің Орынбор облысы бойынша бас басқармасының бастығы Александр Васильевич Стахнюк Орынбор өңіріндегі банк жүйесінің бастауында тұрған тұлғалар туралы өте қызықты деректер келтірді. Олардың қатарында Мемлекеттік банктің Орынбор бөлімшесін ашуға белсенді үлес қосқан тұлғалар: 1864-1881 жылдары Орынбор генерал губернаторы болған Николай Андреевич Крыжановский, 1862-1878 жылдары Ресейдің Қаржы министрі болған Михаил Христофорович Рейтерн, 1866 жылы Мемлекеттік банктің Орынбор бөлімшесінің тұңғыш директоры болған В.И.Польский, тағы басқалар аталды. Банктің 145 жылдық тарихында оның атауы талай рет өзгертіліп (ҚРҰБ Батыс Қазақстан филиалы сияқты), оны көптеген адамдар басқарған. А.В. Стахнюк банктің 30-шы басшысы болып табылады.

Осы жерде Қазақстан банк жүйесінің құрылу және даму тарихының сол кезде Қазақ республикасының астанасы болған Орынбор қаласымен тығыз астауы жатқаны туралы мынадай деректерге жүгіне кету орынды деп есептеймін. Қазақстанның банк жүйесінің 85 жылдығына арналып 2007 жылы Қазақстан баспасынан шыққан «Банки Казахстана на рубеже веков» деп аталатын монографиялық еңбекте (авторлары – В.М.Ютиш, Б.Ш.Таджияков, В.К.Назаров) Қазақстанда Мемлекеттік банк ашудың өткір қажеттілігі туындауына байланысты 1922 жылы 30 наурызда Мемлекеттік банктің Орынбор конторы ашылғаны және оның тұңғыш басқарушысы болып Михаил Александрович Евдокимовтың тағайындалғаны туралы деректер келтірілген. Бұдан кейін Мемлекеттік банктің Орынбор конторына басшылық еткен Александр Николаевич Кузнецов (1923 ж.), Алексей Осипович Рахлин (1924 ж.) банк жүйесін одан әрі дамыту жолында белсенді жұмыс жүргізді. Біз олардың есімдерін үнемі еске алып, құрметтеп отырамыз.

Конференцияда тарихи тақырыптан басқа банк секторының қазіргі сатысындағы аспектілер: Ресей банкінің төлем жүйесінің даму жағдайы мен болашағы, ақпараттық банк технологиялары және олардың аймақ экономикасына тигізетін ықпалы т.б. да тақырыптар қарастырылды. Ұлттық Банктің осы сияқты аймақтық бөлімшесінің басшысы ретінде ресейлік әріптестеріміздің айтқандарын тыңдай отырып, олардың проблемаларды шешу тәсілдерін өзіміздің тәжірибемізбен салыстырып, көп нәрсені ойға түйдім. Бұл тұрғыдан алғанда көтерілген мәселелердің

қатысушылар үшін пайдасы мен танымы өте зор болды деп айтуға болады.

Бас басқармада мұражай қоры ерекше маңызға ие. Бұл тек экспонаттар қойылған жер ғана емес, сондай-ақ дәстүрді жалғастыруға, ұрпақтар сабақтастығын нығайтуға тәрбиелейтін, сондай-ақ түрлі шаралар өткізетін орталық болып табылады. Мәселен, ұжымға келген әрбір жаңа қызметкер өзінің алғашқы жұмыс күнін мұражайда банктің бай тарихымен оның дәстүрлерімен танысудан бастайды. Сондай-ақ мұражайда ұжымға салтанатты түрде қабылдау рәсімі өткізіліп, жаңа келгендерге тілектер айтылады, бағыт-бағдар сілтенеді. Өткен жылы басқармада Жас мамандар кеңесі құрылып, ол Ресей Банкінің Орын-

бор облысы бойынша бас басқармасының жас маман кодексін жасау бастамасын көтерді. Қазір бұл кодекс белсенді қолданылады.

Жалпы алғанда, Орынбор өңірі, Ресей банкінің Орынбор облысы бойынша Бас басқармасының 145 жылдық тарихымен, оның дәстүрлерімен, жұмыс принциптерімен танысу банк мекемесінің өлкедегі тарихи оқиғалардың қақ ортасында болғанын, өз дамуының барлық сатыларында алдыңғылардың тәжірибесі мен дәстүрлерге сүйене отырып, ақша-кредит жүйесінің басты міндетін – экономиканы дамытуға ықпал ету міндетін қамтамасыз еткенін айқын көруге болады.

ИСЛАМСКОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ – ОДНО ИЗ ПЕРСПЕКТИВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ФИНАНСОВОЙ ИНДУСТРИИ

Нурканова А.М.,

главный специалист-экономист сводно-экономического отдела Акмолинского филиала ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан»

В мире наблюдается стремительный рост рынка исламских финансовых услуг, и Казахстан является лидером среди стран СНГ и Центрально-азиатского региона в развитии исламского финансирования, так как именно Казахстан стал первым государством, предпринявшим меры по внедрению исламского финансирования на законодательном уровне.

Сегодняшняя законодательная база позволяет обращение в стране основных исламских финансовых инструментов, предусматривающих финансирование проектов, держание счетов клиентов, доверительное управление средствами клиента, выпуск исламских ценных бумаг.

12 февраля 2009 года был принят закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам организации и деятельности исламских банков и организации исламского финансирования» (Закон), в соответствии с которым внесены поправки в ряд законодательных актов Республики Казахстан. Внесенные поправки регулируют общие направления по созданию и внедрению условий для функционирования исламской финансовой системы в Казахстане в целом, и исламских ценных бумаг, в частности, а также предусматривают создание особого режима налогообложения операций исламского банка.

Основной блок изменений, касающийся развития исламской финансовой системы, связан с законом РК «О банках и банковской деятельности» и законом РК «О рынке ценных бумаг». Так, Законом введены новые главы в закон РК «О банках и банковской деятельности», регулирующие особенности создания и деятельности исламских банков, и в закон РК «О рынке ценных бумаг», регулирующие особенности (возможности) выпуска и обращения исламских ценных бумаг.

Изменения в закон «О рынке ценных бумаг» содержат основные принципы исламского финансирования, виды исламских ценных бумаг, их описание, ключевые возможности выпуска и обращения, также описание деятельности Совета по принципам исламского финансирования и исламской финансовой компании.

Законом установлены такие виды исламских ценных бумаг, как акции и паи исламских инвестиционных фондов, исламские арендные сертификаты, исламские сертификаты участия.

Исламские арендные сертификаты выпускаются для привлечения финансирования покупки крупных объектов, к примеру, недвижимости. Для этого созда-

ется исламская специальная финансовая компания (ИСФК), которая приобретает имущество на средства, полученные от размещения сертификатов. Это имущество сдается в аренду, и арендные платежи распределяются между владельцами сертификатов в качестве дивидендов.

Исламские сертификаты участия также выпускаются ИСФК для финансирования нового инвестиционного проекта, уже существующего проекта или предпринимательской деятельности.

Оригинатор – создатель ИСФК - участвует в проекте посредством внесения имущества и/или доверительного управления акциями специальной финансовой компании. Прибыль от реализации инвестиционного проекта распределяется между оригинатором и владельцами сертификатов.

Таким образом, в Казахстане создана законодательная основа для развития исламских финансовых организаций и участия казахстанских предприятий в исламском рынке капитала.

Создание законодательной основы развития исламских принципов финансирования, поддержка государства и интерес к сотрудничеству с зарубежными представителями исламских рынков капитала – все это способствует тому, чтобы мировые исламские финансовые эксперты видели позицию Казахстана в качестве развивающегося исламского финансового хаба на пространстве СНГ и Средней Азии.

В 2009 году в Республике Казахстан создана ОЮЛ «Ассоциация развития исламских финансов», функционируют 3 консалтинговые компании. В феврале 2009 года открыта первая исламская брокерская компания «Fattah Finance», в январе 2010 года зарегистрирована первая исламская страховая компания «ОВХС «Такафул», в марте 2010 года открылся первый исламский банк «Аль-Хиляль».

Внедрение в Казахстане исламского финансирования расширяет спектр финансовых услуг. Кроме того, это является инструментом привлечения в Казахстан инвестиционного капитала и крупных мировых участников исламской финансовой индустрии.

Сегодня происходит активное развитие рынка исламских финансовых услуг в светских странах, таких как США, Великобритания, Франция. Крупные международные банки и инвестиционные компании предлагают исламские продукты, открывают дочерние организации, деятельность которых соответствует принципам исламского финансирования. Популярность исламского финансирования обусловлена в основном стремлением привлечь инвестиционный капитал из стран Ближнего Востока.

Основными принципами исламского финансирования являются запрет начисления вознаграждения в виде процентов, равноправное участие в рисках и прибылях, обеспечение денежных потоков реальными активами, а также запрет финансирования определенных видов деятельности – таких как игорный бизнес, торговля оружием, алкогольной, табачной продукцией.

По договору о коммерческом кредите исламский банк приобретает товар в свою собственность и продает его клиенту с наценкой с отсрочкой или рассрочкой платежа. При этом договор должен содержать ус-

ловия о наименовании и количестве товара, цене и наценке на товар. Таким образом, соблюдаются принципы Шариата: отсутствие неопределенности при заключении сделки и запрет использования денег в качестве товара. Доходом исламского банка в данном случае является наценка на товар.

На основании договора о партнерстве исламский банк может финансировать производственную и торговую деятельность в целях получения дохода. Согласно договору банк и клиент вносят в проект денежные средства или имущество. Прибыли и убытки от проекта исламский банк и клиент несут в соответствии с предварительной договоренностью или пропорционально доле в общем имуществе. Таким образом, соблюдается принцип Шариата: разделение рисков. Доходом исламского банка в данном случае является его часть прибыли от реализации проекта.

Первый коммерческий исламский банк был открыт в Дубае в 1975 году. Сегодня в мире насчитывается уже около 400 исламских банков, активы которых составляют около 800 млрд. долларов США. Исламский финансовый рынок также представлен страховыми компаниями (Такафул), инвестиционными фондами, деятельность которых соответствует принципам исламского финансирования. На протяжении последних 7 лет интенсивно развивался рынок исламских ценных бумаг – сукук. Исламский фондовый рынок наиболее развит в Малайзии, где ежегодно на фондовой бирже размещается сукук на сумму порядка 12 млрд. долларов США.

Определенная устойчивость исламских финансовых организаций к мировому кризису ликвидности, рост их активов, во многом обусловленный приростом капитала в странах Ближнего Востока, – все это вызывает стремление правительств принимать меры для внедрения принципов исламского финансирования.

Более того, многие финансовые центры стремятся позиционировать себя в качестве региональных центров по исламскому финансированию. Этот статус позволяет привлечь интерес исламских финансовых организаций и исламских инвесторов.

К примеру, правительство Великобритании приняло поправки в ряд законодательных актов для обеспечения функционирования исламских финансовых организаций. Сегодня в Великобритании работают 22 банка, оказывающих услуги исламского финансирования, 5 из которых являются полностью исламскими банками. Так, Великобритания является лидером по развитию исламского финансирования среди европейских стран.

На сегодняшний день во многих развитых странах финансовые институты, основанные на принципах исламского финансирования, функционируют наряду с традиционными.

Исламские банки оказывают услуги торгового финансирования (мурабаха), долевого совместного финансирования (мушарака), аренды (лизинга, иджара), доверительного управления деньгами (инвестиционный депозит, мудараба), агентские услуги в рамках исламской банковской деятельности (уакала).

Мировой рынок исламского финансирования ежегодно растет на 15% и является самым быстрорастущим в мире.

Исламское финансирование практикуется как в странах с юридической системой, полностью отвечающей нормам шариата (Иран, Саудовская Аравия, Судан и т.д.), в странах с частично-исламской юридической системой (Малайзия, Бахрейн, Пакистан и т.д.), так и в светских странах (Великобритания, Сингапур, США и т.д.).

Развитие информационных технологий во всем мире развернуло глобализационные процессы с немыслимой скоростью и в невиданных масштабах. Теоретики развития цивилизации отмечают и позитивные, и негативные стороны этого процесса. Однако очевиден факт, что общество, отвергающее или не оценивающее в должной степени необходимость интеграционных процессов, а также проявляющее инертность в этом отношении, обрекает себя на то, чтобы жить на задворках цивилизации.

Стоит отметить, что выход исламских финансовых институтов на рынки сопряжен со всевозрастающей конкуренцией со стороны традиционных банков, начавших предлагать продукты исламского банкинга (путем открытия «исламских окон» - отделений, занимающихся предоставлением услуг согласно нормам шариата), трансформацией традиционных банков в исламские и появлением новых игроков на рынке. Снижение уровня временно свободной ликвидности также могут сказаться на возможностях исламского финансирования. Однако, учитывая серьезные проблемы с привлечением долгового финансирования на европейских и американских рынках, а также пока еще свободную нишу исламского банкинга в странах СНГ, горизонты развития данного института здесь являются весьма перспективными.

Исламские методы финансирования, войдя в мировой финансовый рынок, прочно заняли свою нишу, доказав свою состоятельность и способность работать во время глобального финансового кризиса. Исламский динар, валюта Исламского банка развития, равен одному СДР (искусственное резервное и платежное средство, эмитируемое Международным валютным фондом). Это не что иное, как высокая оценка и признание мировым финансовым рынком исламских методов финансирования. Использование метода исламского финансирования мурабаха может стать для нашей страны еще одним способом интеграции в международное финансовое сотрудничество.

ИНФЛЯЦИЯ В ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ: ИТОГИ ЗА 9 МЕСЯЦЕВ 2011 ГОДА

Тукенов Д.М., ведущий специалист-экономист
отдела экономического анализа и статистики
Павлодарского филиала ГУ «Национальный
Банк Республики Казахстан»

Термин **инфляция** (от латинского *inflatio* – вздутие) впервые стал употребляться в Северной Америке в период гражданской войны 1861–1865 гг. и обозначал процесс разбухания бумажно-денежного обращения. В XIX веке этот термин употребляется также в Англии и Франции. Широкое распространение в экономической литературе понятие инфляция получило в XX веке после первой мировой войны, а в советской экономической литературе – с середины 20-х годов.

Наиболее общее, традиционное определение инфляции – переполнение каналов обращения денежной массой сверх потребностей товарооборота, что вызывает обесценение денежной единицы и соответственно рост товарных цен. Инфляция, хотя она и проявляется в росте товарных цен, не может быть сведена лишь к чисто денежному феномену. Это сложное социально-экономическое явление, порожаемое диспропорциями воспроизводства в различных сферах рыночного хозяйства. Другими словами, инфляция – это дисбаланс между совокупным спросом и совокупным предложением.

С инфляцией сталкиваются практически все страны, причем последние годы, в условиях мирового продовольственного кризиса, характеризуются повышением ее темпов.

Анализ инфляционных процессов показывает, что изменение цен в регионе обусловлено многими факторами, а именно сезонностью, изменением доходов населения, повышением спроса на товары и услуги, инвестиционной активностью предприятий, ситуацией на рынке труда, наличием на рынке ценового сговора, изменением курса национальной валюты, изменением цен на мировых товарных рынках, повышением тарифов естественных монополий, мерами, предпринимаемыми местными исполнительными органами по стабилизации цен и т.д. Т.е. основное влияние на изменение цен в регионе оказывают немонетарные факторы.

В январе-сентябре 2011 года индекс потребительских цен (основной показатель уровня инфляции) в Павлодарской области составил 106,1% (январь-сентябрь 2010 года – 105,9%), в т.ч. на продовольственные товары – 108,2% (январь-сентябрь 2010 года – 105,2%), на непродовольственные товары – 103,4% (январь-сентябрь 2010 года – 103,5%) и платные услуги – 106,2% (январь-сентябрь 2010 года – 108,9%).

Таким образом, в январе-сентябре 2011 года индекс потребительских цен на все товары и услуги сложился на 0,2% выше по сравнению с соответствующим периодом 2010 года, в т.ч. на продовольственные товары – на 3,0%, тогда как индекс потребительских

цен на платные услуги и на непродовольственные товары сложился ниже по сравнению с аналогичным периодом прошлого года на 2,7% и 0,1% соответственно.

Продовольственные товары

В разрезе товарных групп по продовольственным товарам широкого потребления в январе-сентябре 2011 года по сравнению с соответствующим периодом 2010 года наблюдается ускорение темпов роста цен на отдельные категории товаров. Так, темпы роста цен на мясо и мясопродукты выросли с 7,8% до 16,0%, на пастеризованное молоко – с 5,8% до 13,3%, на муку – с 5,0% до 31,9%, на сахар – с 4,8% до 5,5%, на сливочное масло – с 1,0% до 4,7%. Вместе с тем, наблюдается снижение темпов роста цен на подсолнечное масло, которые снизились с 10,2% до 5,8%.

В январе-сентябре 2011 года наибольшее увеличение цен среди продовольственных товаров отмечено на мясо и мясопродукты – на 16,0%. Увеличению цен на данную категорию товаров способствовало повышение расходов по содержанию скота (рост цен на ГСМ, тарифов на коммунальные услуги). В результате по области в сентябре 2011 года по сравнению с началом года средняя стоимость коров мясного стада повысилась на 32897 тенге и составила 114660 тенге за одну голову, лошади (старше 3-х лет) стали дороже на 28661 тенге, составив 194571 тенге за одну голову, овцематки курдючные – на 4014 тенге, составив 19781 тенге за одну голову.

С начала года цены на хлебобулочные изделия увеличились на 13,0%. Увеличению цен на данную категорию товаров способствовал рост цен на муку – на 31,9%. Также в связи с повышением цен на ГСМ и коммунальные услуги ТОО «Павлодарский хлебобулочный комбинат» повысил отпускные цены на выпускаемую продукцию. Следует отметить, что данное предприятие занимает 70% на хлебном рынке области. Повышение цен на ГСМ привели к тому, что предприятие в течение всего текущего года выпускало формовой хлеб с отрицательной рентабельностью 11,5%.

В январе-сентябре 2011 года молочные продукты подорожали на 8,4%. Одним из факторов роста цен на данную категорию продукции является повышение отпускных цен на продукцию производимую в АО «Сут» и ТОО «МолКом-Павлодар». Данное повышение цен компания «ФудМастер» (АО «Сут» является заводом группы компаний «ФудМастер») объясняет ростом цен на сырье – сырое молоко в среднем на 30 % по отношению к прошлому году по всему Казахстану, ростом логистических затрат, из-за глобального повышения тарифов на ГСМ и повышением коммунальных тарифов.

В январе-сентябре 2011 года цены на сахар повысились на 5,5% (основной рост цен произошел в январе-феврале 2011 года – на 9,6%). Прежде всего, это было вызвано ростом цен на сахарный тростник (основного сырья для производства сахара) в связи с сокращением производства в Бразилии и Индии – ведущих его производителях. Между тем, в сентябре месяце цены на сахар, джем, мед, кондитерские изделия понизились на 3,2%, в т.ч. на сахар – на 7,1%. Снижение цен способствовало снижению оптовой цены на

данный вид товара, в связи с тем, что на местный рынок начал поставляться российский сахар.

Уровень цен на масла и жиры повысился на 4,1% за счет роста цен на сливочное масло – на 4,7%.

На другие виды продовольственных товаров за январь-сентябрь 2011 года увеличение цен составило: на кофе, чай и какао – на 8,7%, на рыбу и морепродукты – на 4,5%, на алкогольные напитки – на 1,5%.

Одним из основных факторов, влияющих на изменение цен на продовольственном рынке в Павлодарской области является фактор сезонности, поскольку объем предложения основных видов продукции по продовольственным товарам изменяется в зависимости от времени года. Так, в летне-осенний период индекс потребительских цен на продовольственные товары складывается на минимальном уровне из-за увеличения предложения овощей и фруктов, яиц, молочной продукции и т.д. Следовательно, уровень цен на данную категорию продукции имеет тенденцию к снижению. Тогда как в зимний и весенний периоды наблюдается значительный рост цен в связи со снижением предложения данной продукции.

Вместе с тем, на изменение цен на продовольственном рынке региона оказывает влияние комплекс мер, которые принимают местные исполнительные органы, таких как создание социальных магазинов, сервисно-заготовительных центров, формирование стабилизационного фонда плодоовощной продукции, заключение меморандумов с предприятиями региона, руководителями перерабатывающих предприятий о снижении торговых надбавок.

Одним из мер по стабилизации цен на продовольственном рынке региона является создание социальных магазинов. Посредством социальных магазинов есть возможность реализовывать сельхозпродукцию населению напрямую, без посредников, что дает возможность устанавливать цены на реализуемую продукцию на уровне ниже рыночных. В настоящее время по области функционируют 15 социальных магазинов, в т.ч. 12 – в г. Павлодар, 2 – в г. Аксу, 1 – в г. Экибастуз.

Создание в 2010 году по инициативе Акима области сервисно-заготовительного центра «Павлодарский» (СЗЦ) позволило реализовывать овощную продукцию по ценам ниже рыночных. Несомненной заслугой СЗЦ следует считать стабилизацию цен на тепличное овощи в зимний период, бутылированное растительное масло, лук, рис «Акмаржан» и другие продукты, закупленные центром, минуя посредников. Поступление этих продуктов на рынок стало фактором, сдерживающим рост цен. В текущем году на зимнее хранение заложили 6600 тонн овощей и картофеля, что почти в

три раза больше по сравнению с предыдущим годом. Распечатать эти склады планируется в декабре – тогда сельхозпродукция поступит на прилавки магазинов. По прогнозам специалистов, запасы помогут снизить рыночную стоимость картофеля и овощей в среднем на 15–20 процентов. Следует отметить, что сдерживать цены на продукты питания руководство области намерено и за счет создания резервных фондов продовольствия. В этом году в резервный фонд будет заложено более 660 тонн макарон, 400 тонн гречки, 22 тысячи тонн муки, 4,5 тысячи тонн картофеля и 2,5 тысячи тонн овощей. Доля продовольственных товаров, закладываемых в стабилизационный фонд, составит 20 процентов от годовой потребности населения области.

В магазинах и на рынках города введены в оборот специальные ценники красного цвета, на которых обозначены социальные цены.

Для стабилизации ситуации на рынке муки местными исполнительными органами с предприятиями области заключались договора о снижении отпускной цены на муку высшего сорта с 78 до 76 тенге за килограмм, с акиматами городов и районов проводилась работа по увеличению доли муки местного производства на рынке продовольственных товаров региона. Также, в рамках меморандума, заключенного между управлениями сельского хозяйства, предпринимательства и промышленности области, акиматами городов Павлодар, Экибастуз и Аксу, незерносеющими районами, областным представительством АО «НК Продкорпорация», мукомольными предприятиями области по обеспечению области продовольственным зерном и мукой до 1 октября 2011 года, велась работа по обеспечению хлебопекарных предприятий мукой по цене 45 тенге за 1 килограмм. В результате принятых мер удалось достигнуть стабильности цен на данный вид продукции, несмотря на высокие мировые цены на зерно, которые сложились в 2010 году в связи низким объемом урожая из-за неблагоприятных погодных условий.

Кроме этого, снизить цены помогает проведение еженедельных сельскохозяйственных ярмарок, в 2010 году на них реализовано продукции на 645 млн. тенге, тогда как по состоянию на 01.10.2011г. всего по области уже проведены 76 сельскохозяйственных ярмарки на общую сумму 715,8 млн. тенге. В результате, как свидетельствует статистика, в области сохраняются цены ниже среднереспубликанского уровня на хлеб, муку высшего и первого сортов, молочную продукцию, масло подсолнечное, мясо, яйца, картофель, капусту, морковь и т.д.

Таблица 1

Розничные цены на продовольственные товары на 15 сентября 2011 года

в тенге за килограмм

	хлеб	мука в/с	мука 1/с	молоко сырое	масло подсолнеч.	говядина	яйца, десяток	картофель	капуста	морковь
Республика Казахстан	78,11	104,15	79,61	104,19	322	984	175	78,92	44,29	89,47
Павлодар	76	81	66	80	301	870	150	57	30	65

Однако слабая конкурентная среда на рынке определенных товаров способствует проявлению такого немонетарного фактора инфляции, как ценовой сговор. На территории области в конце 2010 года было начато расследование по нарушению действующего антимонопольного законодательства по установлению цен на гречневую крупу девятью Павлодарскими фирмами. В ходе проверки было установлено, что цены на гречку в период с августа по октябрь прошлого года были необоснованно завышены до 30 процентов. По результатам расследования в текущем году к административной ответственности были привлечены два предприятия.

В настоящее время в Павлодаре началось предварительное рассмотрение сведений в отношении фирм производителей молочной продукции. По предварительным данным, предприятия подозреваются в антиконкурентных согласованных действиях в связи с повышением цен на молоко.

Непродовольственные товары

В январе-сентябре 2011 года наибольшее увеличение цен среди непродовольственных товаров наблюдалось на горюче-смазочные материалы – на 16,0%, в т.ч. на бензин – на 17,8%, на дизельное топливо – на 5,6%, а в январе-сентябре 2010 года наибольший рост цен был зафиксирован на фармацевтическую продукцию (на 15,7%). Рост цен на данную категорию товаров связан со следующими факторами:

- 1) сезонное увеличение спроса в связи со сбором урожая;
- 2) снижение предложения, поскольку в летний период на Павлодарском нефтехимическом заводе традиционно начинается плановый ремонт, что влечет за собой снижение объемов выпускаемой продукции;
- 3) рост цен на российский высокооктановый бензин в связи с топливным кризисом, возникшим в Российской Федерации;
- 4) наличие на рынке ценового сговора. Так, на рынке ГСМ в области агентством по защите конкуренций установлен факт злоупотребления доминирующим положением ТОО «Refinery Company RT», в части применения разных цен к равнозначным договорам без объективно оправданных причин (пп.2) ст.13 ЗПК «О конкуренции»).

Также повышение цен по области отмечено по таким товарам, как моющие и чистящие средства – на 3,2%, товары личной гигиены – на 2,0%, обувь – на 1,8%, одежда – на 1,7%, мебель, предметы домашнего обихода, ковры – на 0,1%.

На рост цен на непродовольственные товары в регионе, прежде всего, влияют внешние факторы (рост

импортных цен, изменение курса национальной валюты), поскольку данные товары в основной массе являются импортного производства. Данный фактор наиболее ярко проявился в феврале 2009 года, когда в результате проведения одномоментной девальвации национальной валюты на рынке наблюдался резкий рост цен на непродовольственные товары. Так, по данным Департамента статистики Павлодарской области индекс потребительских цен в феврале 2009 года по отношению к предыдущему месяцу на непродовольственные товары по области составил 101,7%, за счет роста цен на моющие и чистящие средства – на 9,6%, на бытовые приборы – на 8,4%, на телевизоры – на 7,7%, на фармацевтическую продукцию – на 7,6%, на товары личной гигиены – на 4,5%.

Платные услуги населению

Индекс цен на платные услуги населению в январе-сентябре 2011 года составил 106,2%, что ниже по сравнению с соответствующим периодом 2010 года (108,9%).

В январе-сентябре 2011 года рост уровня цен был зафиксирован на услуги связи (9,6%), в т.ч. на абонентскую плату за телефон (20,0%). На данном рынке тарифы диктует АО «Казахтелеком». Так, в феврале месяце АО «Казахтелеком» повысил для физических лиц ежемесячную абонентскую плату за один основной телефон, не переведенный на повременную систему оплаты услуг местных телефонных соединений в городе с 520 тенге (без учета НДС) до 624 тенге (без НДС), в селе – с 345,25 тенге (без учета НДС) до 414,30 тенге (без НДС). Для юридических лиц тарифы повысились на 15,8%. Таким образом, абонентская плата увеличилась с 644,7 тенге (без учета НДС) до 746,61 тенге (без НДС).

Цены на жилищные услуги, воду, электроэнергию, газ и прочие виды топлива увеличились на 4,8%. За счет увеличения тарифа на электроэнергию (на 5,1%), на водоснабжение (на 5,0%), на канализацию (на 5,0%), на центральное отопление (на 5,0%) отмечено увеличение индекса цен на жилищно-коммунальные услуги на 4,0%. Следует отметить, что на данном рынке практически отсутствует конкуренция. Тарифы на данный вид услуг, как правило, пересматриваются в начале нового сезона субъектами естественных монополий. В результате рост тарифов традиционно наблюдается в 1 или в 4 кварталах.

По данным Департамента статистики по Павлодарской области тарифы на жилищно-коммунальные услуги населению остаются одними из низких, по сравнению с близлежащими областями (кроме электроэнергии и горячего водоснабжения), так например:

Таблица 1

Тарифы на основные коммунальные услуги на 20 сентября 2011 года

(тенге)

	Павлодар	Астана	Караганда	Петропавловск	Кокшетау
Горячее водоснабжение 1 куб. м.	104,00	96,00	262,00	135,00	137,00
Холодное водоснабжение, 1 куб. м.	20,19	30,36	52,12	25,76	65,17
Канализация, 1 куб. м.	15,95	21,06	41,19	20,70	52,23
Центральное отопление, 1 Гкал	1740,00	1992,00	2544,00	2709,00	2706,00
Электроэнергия, 100 кВт/час	848	967	625	856	1287

В январе-сентябре 2011 года уровень цен на услуги транспорта повысился на 11,1%, в т.ч. на проезд в поезде – на 15,7%, в трамвае – на 14,3%, в автобусе – на 14,3%, на междугороднем автобусе – на 5,9%, в пригородном поезде – на 2,7%. Тарифы на перевозку мебели, грузов не изменились. Основной причиной роста цен на данный вид услуг является рост цен на ГСМ и на запчасти. Так, с 1 июля 2011 года повысилась стоимость проезда в общественном транспорте. Цена проезда в автобусах повысилась с 35 до 40 тенге, в маршрутных такси цена проезда составила 45 тенге.

Услуги парикмахерских и салонов красоты подорожали на 9,2%, услуги бань, душевых, саун – на 4,6%, услуги по чистке, ремонту одежды – на 2,4%, услуги по ремонту обуви – на 2,0%, услуги в области отдыха, развлечений и культуры – на 0,1%. Вместе с тем, изменений цен на ритуальные услуги не наблюдается.

За январь-сентябрь 2011 года тарифы на услуги образования выросли на 11,7%, в т.ч. на высшее образование – на 14,8%, на дошкольное и начальное образование – на 10,8%. Уровень цен на медицинские услуги повысился на 3,2%.

Наряду с вышеуказанными факторами в январе-сентябре 2011 года динамика цен на потребительском рынке региона была обусловлена изменением доходов населения, повышением спроса на товары и услуги, инвестиционной активностью предприятий, ситуацией на рынке труда.

Среднемесячная номинальная заработная плата, начисленная работникам в январе-августе 2011 года составила 71158 тенге и увеличилась по сравнению с январем-августом 2010 года на 13,6%.

Доход населения, использованный на потребление, в среднем на душу в месяц, составил по итогам 2 квартала 2011 года (имеющиеся на сегодняшний день статданные) 27365 тенге или увеличился по сравнению с соответствующим периодом 2010 годом на 10,6%. Основной удельный вес в денежных расходах домашних хозяйств составляют потребительские расходы (91,9%).

В январе-сентябре 2011 года объем розничного товарооборота (без оборота общественного питания) составил 103,4 млрд. тенге, что на 16,7% больше соответствующего периода 2010 года. На 1 октября 2011 года объем товарных запасов торговых предприятий в розничной торговле составил 4,7 млрд. тенге.

В январе-сентябре 2011 года по сравнению с соответствующим периодом прошлого года инвестиции в основной капитал увеличились на 9,0% и составили 130,5 миллиардов тенге. Основными источниками вложения средств являлись собственные (67,1%) и заемные (18,0%) средства. В отраслевой структуре инвестиций в основной капитал наибольшая доля (38,7% областного объема) приходилась на обрабатывающую промышленность. В январе-сентябре 2011 года по сравнению с соответствующим периодом прошлого года наблюдается рост инвестиций в отраслях: оптовая и розничная торговля; ремонт автомобилей и мотоциклов – в 3,3 раза, сельское, лесное и рыбное

хозяйство – в 3,2 раза, услуги по проживанию и питанию – в 2,7 раза.

Численность безработных, состоящих на учете в уполномоченных органах по вопросам занятости, на конец сентября 2011 года составила 5877 человек, что на 3437 человек больше, чем на конец сентября 2010 года. Доля зарегистрированных безработных в численности экономически активного населения снизилась на уровне 1,3%.

Таким образом, росту инфляции в регионе за январь-сентябрь 2011 года по сравнению с соответствующим показателем 2010 года способствовал опережающий рост цен на продовольственные товары (мясо и мясопродукты, молочные продукты, хлебобулочные изделия и крупяные изделия, сахар, масла и жиры).

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ ПО ИТОГАМ 8 МЕСЯЦЕВ 2011 ГОДА

Зейрденова А.Б.,

начальник отдела экономического анализа и статистики Карагандинского филиала ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан».

Карагандинская область является крупнейшей областью Казахстана. Ее территория составляет почти 16% от общей площади республики. Экономическая уникальность региона обусловлена тремя основными факторами: бизнес-климатом региона, богатыми природными ресурсами и выгодным географическим положением. Наша область занимает важнейшее место в минерально-сырьевом комплексе республики и является уникальной железорудной, баритополиметаллической, меднорудной, редкометалльной и угленосной частью Казахстана. Сегодня Карагандинская область имеет широкие внешнеэкономические связи. По объемам экспорта регион устойчиво входит в ведущий перечень областей – экспортеров Казахстана.

Внешнеторговый оборот Карагандинской области за 8 месяцев 2011 года составил 4685,97 млн. долларов США, что выше на 1091,5 млн. долларов США или на 30,4% по сравнению с аналогичным периодом 2010 года (рисунок 1)¹.

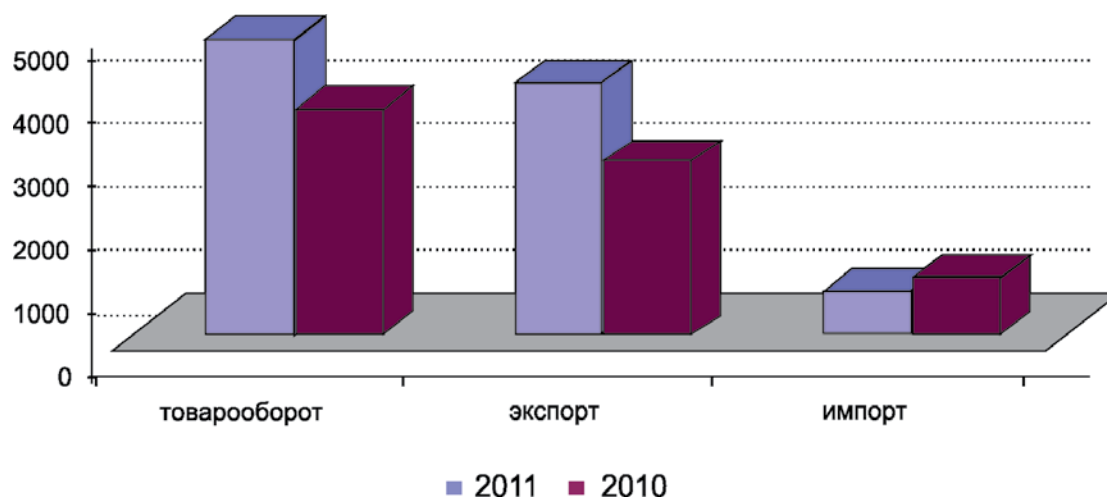
Сальдо внешней торговли в отчетном периоде сложилось положительным в размере 3328,4 млн. долларов США, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года, данный показатель повысился на 1519,1 млн. долларов США или в 1,8 раза.

¹ По данным Департамента таможенного контроля по Карагандинской области

Рисунок 1.

Структура внешнеторгового оборота Карагадинской области.

(млн.долларов США)

Объем экспорта за январь-август 2011 года составил 4007,2 млн. долларов США и, по сравнению с аналогичным периодом прошлого года, повысился на 1305,3 млн. долларов США или на 48,3%, в т.ч. в страны СНГ было экспортировано товаров на сумму 261,3 млн. долларов США (снижение относительно аналогичного периода прошлого года на 366,9 млн. долларов США или на 58,4%), а в остальные страны

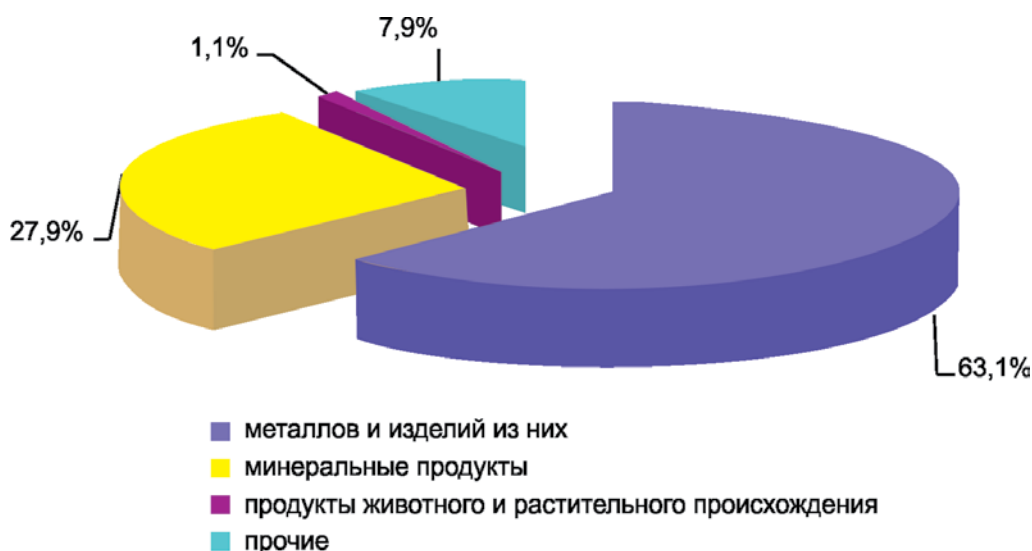
– 3745,9 млн. долларов США (увеличение на 1672,2 млн. долларов США или в 1,8 раза).

За 8 месяцев 2011 года основной удельный вес экспорта по области (63,1%) приходится на металлы и изделия из них (рисунок 2).

Основная доля экспорта металлов и изделий из них (95,0%) приходится на торговлю со странами дальнего зарубежья.

Рисунок 1.

Товарная структура экспорта по Карагадинской области за 8 месяцев 2011 года

Так, объем экспорта металлов и изделий из них в торговле со странами дальнего зарубежья за январь-август 2011 года составил 2402,2 млн. долларов США, что выше на 637,8 млн. долларов США или на 36,1%, по сравнению с аналогичным периодом 2010 года.

Основные потребители продукции, выпускаемой предприятиями-экспортерами области, показаны в таблице 1.

Основные страны- экспортеры в Карагандинскую область

(млн.долларов США)

Наименование континента страны и групп стран	Товарооборот		Экспорт	
	Всего	Удельный вес страны в общем объеме товаро-оборота, %	Всего	Удельный вес страны в общем объеме экспорта, %
Страны СНГ,	419,8	9,0	261,3	6,5
в т.ч.:	265,7	5,7	117,9	2,9
Украина	72,6	1,5	63,7	1,6
Узбекистан	37,9	0,8	36,6	0,9
Кыргызстан	4266,1	91,0	3745,9	93,5
Остальные страны мира, в т.ч.:	2059,6	44,0	1936,2	48,3
Китай	780,0	16,6	775,1	19,3
Великобритания	524,1	11,2	523,8	13,1
Иран	524,1	11,2	523,8	13,1

Доля стран СНГ во внешнеторговом обороте области в январе-августе 2011 года, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года, уменьшилась на 22,7 п.п. Доля Узбекистана уменьшилась на 0,3 п.п. и удельный вес страны в общем объеме товарооборота составил 1,5%. Доля Кыргызстана увеличилась на 0,3 п.п., Украины - на 0,2 п.п. Одновременно наблюдается рост удельного веса остальных стран мира на 22,7 п.п., в т.ч. доля Китая на 16,6 п.п., доля Великобритании – на 4,7 п.п., доля Ирана – на 0,9 п.п.

Одним из основных покупателей товаров Карагандинской области остается Китай. За 8 месяцев 2011 года объем экспорта с этой страной составил 1936,2 млн. долларов США, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года, данный показатель повысился на 1036,4 млн. долларов США или в 2,1 раза. Основными экспортируемыми в Китай продуктами являются сырая нефть и газовый конденсат (958,6 млн. долларов США или 23,9% от общего объема экспорта).

Вторым после Китая крупным партнером предприятий области является Великобритания. За 8 месяцев 2011 года объем экспорта с этой страной увеличился и составил 775,1 млн. долларов США. Данный показатель, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года, повысился на 358,0 млн. долларов США или в 1,8 р. Основными экспортируемыми в Великобританию продуктами являются медь рафинированная и сплавы медные необработанные (773,6 млн. долларов США или 19,3% от общего объема экспорта).

Основной товарной номенклатурой экспорта в Иран является плоский прокат из железа, легированной, нелегированной и нержавеющей стали. Объем экспорта за январь-август 2011 года составил 523,8 млн. долларов США. Удельный вес страны в общем объеме экспорта составил 13,1 %.

В общем объеме экспорта на Украину преобладает каменный уголь. Объем экспорта за 8 месяцев те-

кущего года составил 117,9 млн. долларов США, что составляет 2,9% от общего объема экспортируемых товаров из области.

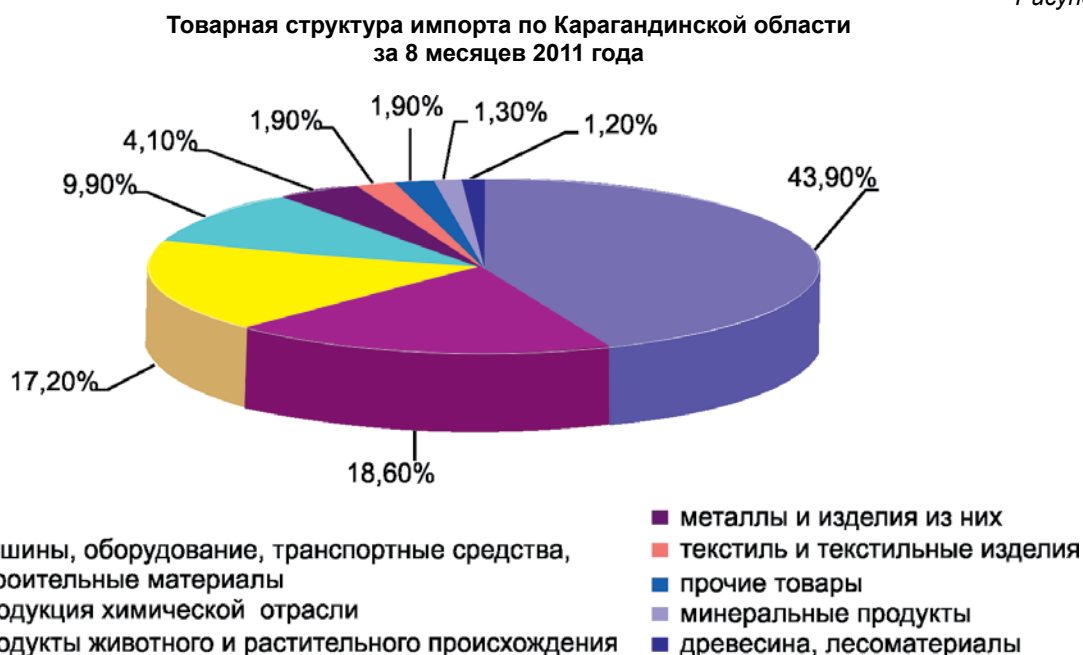
Объем импорта за январь-август 2011 года составил 678,7 млн.долларов США и, по сравнению с аналогичным периодом прошлого года, снизился на 213,8 млн.долларов США или на 23,9%, в т.ч. из стран СНГ было импортировано товаров на сумму 158,5 млн. долларов США (снижение относительно аналогичного периода прошлого года на 354,4 млн. долларов США или на 69,1%), а из остальных стран мира – 520,2 млн. долларов США (увеличение относительно аналогичного периода прошлого года на 140,5 млн. долларов США или на 37,0%).

За январь-август 2011 года основной удельный вес импорта по области (43,9%) приходится на машины, оборудование, транспортные средства, приборы и аппараты (рисунок 3). Основная доля их импорта (85,6%) приходится на торговлю со странами дальнего зарубежья. Так, объем импорта данной товарной группы в торговле со странами дальнего зарубежья за январь-август 2011 года составил 255,4 млн. долларов США, что больше на 79,4 млн. долларов США или на 45,4%, по сравнению с аналогичным периодом 2010 года.

Доля стран СНГ в общем объеме импорта товаров области в январе-августе 2011 года, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года, уменьшилась на 34,1 п.п., за исключением Украины и Узбекистана, доля импорта по которым увеличилась на 9,9 п.п. и 0,2 п.п., соответственно.

Одновременно наблюдается рост удельного веса остальных стран мира на 34,1 п.п., в т.ч. доля Китая увеличилась на 8,8 п.п., доля Германии – на 5,8 п.п., доля Турции – на 2,4 п.п..

Рисунок 3.

Основным торговым партнером-импортером Карагандинской области является Украина, где сконцентрировано 21,8% общего объема импорта. За 8 месяцев 2011 года объем импорта с этой страной составил

147,8 млн. долларов США, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года, данный показатель увеличился на 41,6 млн. долларов США или 39,2% (таблица 2).

Таблица 2

Основные страны- импортеры в Карагандинскую область.

(млн.долларов США)

Наименование континента страны и групп стран	Товарооборот		Импорт	
	Всего	Удельный вес страны в общем объеме товаро-оборота, %	Всего	Удельный вес страны в общем объеме импорта, %
Страны СНГ,	419,8	9,0	158,5	23,4
в т.ч.:	265,7	5,7	147,8	21,8
Украина	72,6	1,5	8,8	1,3
Узбекистан	4266,1	91,0	520,2	76,6
Остальные страны мира, в т.ч.:	2059,6	44,0	123,4	18,2
Китай	143,2	3,1	95,8	14,1
Германия	95,6	2,0	26,4	3,9
Турция	524,1	11,2	523,8	13,1

В структуре украинского импорта доминирующие позиции сохраняются за трубами их черных металлов, включая чугунные. Так, сумма их импорта за январь-август 2011 года составила 45,0 млн. долларов США или 6,6% от общего объема импорта.

Из Китая за 8 месяцев 2011 года экспортировано товаров на сумму 123,4 млн. долларов США. Данный показатель, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года, увеличился на 39,3 млн. долларов США или на 46,7%. Основным экспортируемым из Китая товаром является прокат плоский из железа, легированной, нелегированной и нержавеющей стали (18,0 млн. долларов США или 2,6% от общего объема импорта).

За январь-август 2011 года импорт товаров из Германии составил 95,8 млн. долларов США. Данный показатель, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года, повысился на 21,8 млн. долларов США или на 29,5%.

Основной товарной номенклатурой импорта Германии являются запасные части, предназначенные для оборудования. Объем их импорта за 8 месяцев 2011 года составил 3,3 млн. долларов США.

Из Турции за 8 месяцев 2011 года экспортировано товаров на сумму 26,4 млн. долларов США. Данный показатель, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года, повысился на 12,8 млн. долларов

США или в 1,9 раза. Основными экспортируемыми из Турции товарами являются общественные транспортные средства (2,5 млн. долларов США или 0,4% от общего объема импорта области).

С целью создания импортозамещающих производств в области проводится работа по анализу импорта национальных компаний. Это позволит определить, какую продукцию наши товаропроизводители смогут производить за счет расширения действующего производства, модернизации или за счет создания новых импортозамещающих производств.

Во исполнение поручения Главы государства в области постоянно проводится работа по реализации государственной программы форсированного индустриально-инновационного развития экономики.

Факторы и условия развития экономики Карагандинской области в текущем году демонстрируют эффективность принятых мер по реализации данной программы. Устойчивость экономического развития в посткризисный период будет заключаться в переориентации источников роста экономики на внутренние факторы спроса и предложения, повышения их роли в обеспечении роста, развитии несырьевых отраслей, ориентированных на внутренний спрос, и отраслей, обладающих конкурентоспособностью на мировом рынке.

До 2015 года в Карагандинской области будут реализованы 33 проекта в области энергетики, агропромышленного комплекса, малого и среднего бизнеса, из них 15 проектов в промышленности, 7 – в агропромышленном комплексе, 2 - в энергетике и 9 в малом и среднем бизнесе.

Среди проектов, вводимых в этом году – производство по выпуску светодиодных светильников, новых строительных материалов, бетонных железнодорожных шпал, резиновых и пластмассовых изделий для упаковок товаров, фракционированного кубовидного щебня.

В рамках Концепции развития базовых отраслей промышленности в Карагандинской области разработан мастер-план по развитию машиностроения. В основу Концепции легли порядка 100 инвестиционных проектов, 24 из которых вошли в карту индустриализации страны с общей стоимостью более 238 млрд. тенге, 15 из которых будут продолжены в 2012 году.

Среди них новое производство на месторождении Жалын (компания «Сарыарка-ENERGY»), которое связано с созданием установки по получению полукокса с использованием полимерного газа как попутного продукта для выработки электроэнергии и производства химических продуктов.

В области осуществляется строительство: современного гидрометаллургического завода по производству катодной меди компании «Сары Казна», по выпуску сельскохозяйственных специализированных самолетов («Фермер»), по производству стальных панельных радиаторов ТОО «Kaztherm», по производству полиэтиленовых труб ТОО «Kazcentrelectroprovod», производству упаковочных материалов ТОО «Euro Pack», производству продукции из бетона широкой номенклатуры АО «Экостройсервис», ведется разведка и добыча железной руды ТОО «Baru Mining» и другие.

Для практической реализации мастер-плана на базе машиностроительного завода, региональных научных учреждений и Технопарка создан Карагандинский машиностроительный консорциум, который объединяет более 30 предприятий - это в основном субъекты малого и среднего бизнеса. Предприятия привлечены для производства механизированных крепей очистного комплекса для шахт компании «АрселорМитталТемиртау».

В соответствии с ежегодным посланием Главы государства народу Казахстана, в области планируется создание новых конкурентоспособных производств, выпуск и реализация экспортноориентированной отечественной продукции, которые будут способствовать дальнейшему развитию внешнеэкономической деятельности предприятий Карагандинской области. Пересечение большинства транспортных магистралей создает хорошие предпосылки для укрепления хозяйственных связей с другими регионами страны, для использования экспортного потенциала на рынки Центрально-Азиатского региона, России и Китая.

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ПЛАТЕЖНЫХ КАРТОЧЕК В АКТОБЕ

*Өтебай А.С., Заместитель директора
Актюбинского филиала ГУ «Национальный Банк
Республики Казахстан»*

Популярность платежных карточек среди населения неизменно растет. Сегодня свыше четырехсот шестидесяти трех тысяч актюбинцев или в среднем по области каждый второй житель является держателем платежных карточек.

Высокая доля безналичных платежей в национальной экономике является показателем высокоразвитой и прозрачной экономики.

В целом эффективно и бесперебойно функционирующие платежные системы снижают операционные издержки в экономике и повышают стабильность финансовой системы.

Что касается сегмента розничных безналичных платежей в сфере обслуживания массовых и повседневных платежей населения, то основными инструментами в этом секторе являются платежные карточки, система моментальных платежей, системы дистанционного банковского обслуживания (Интернет-банкинг, мобильный банкинг).

Основные положения постановления Правительства Республики Казахстан от 15 декабря 2004 года №1328 «Об утверждении категорий торговых (обслуживающих) организаций, обязанных принимать платежи с использованием платежных карточек при осуществлении торговых операций (оказании услуг) на территории Республики Казахстан» были направлены на расширение сети приема платежных карточек и перевод розничных платежей населения на безналичную основу.

Во исполнение данного постановления филиалом Национального Банка совместно с Акиматом области утвержден План мероприятий по внедрению и расширению безналичных платежей с использованием платежных карточек на торгово-сервисных объектах в г. Актобе на 2010-2012 годы.

В целях реализации данных мероприятий в текущем году совместно с представителями филиалов банков второго уровня и Национального Банка проводился мониторинг и обследование субъектов торговли и сервиса на предмет наличия и использования электронных терминалов (POS-терминалов и приема кассирами платежных карточек), выборочно были обследованы торговые точки. На момент проверки, установленные в торгово-сервисных объектах POS-терминалы были в рабочем состоянии и размещены информационные плакаты.

Филиалом Национального Банка ежеквартально от филиалов банков второго уровня получается информация о проделанной работе и списки торговых организаций о наличии Pos-терминалов, принимающих и обслуживающих при осуществлении торговых операций (оказывающих услуг) по платежным карточкам.

Через учреждения банков второго уровня проведены анкетные опросы работников крупных предприятий и государственных органов по вопросам информированности о возможностях проведения безналичных расчетов с использованием платежных карточек. Результаты опроса свидетельствуют о том, что безналичная оплата среди населения начинает приобретать интерес и спрос.

Каждый держатель платежной карточки вправе требовать у субъектов торговли и сервиса, подпадающих законодательством под указанную категорию, проведение платежей с использованием платежной карточки. Кодексом РК «Об административных правонарушениях» предусмотрена ответственность за отказ в принятии субъектами торговли и сервиса платежей с использованием платежных карточек. Уполномоченным органом по рассмотрению таких дел являются органы финансовой полиции.

Именно поэтому на проводимых под патронажем Облакимата мероприятиях по данному вопросу участвуют представители финансовой полиции.

За отказ в приеме платежных карточек к оплате за товары и услуги предусмотрена административная ответственность по статье 161-1 Кодекса административных правонарушений в виде штрафа в размере от 20 до 50 МРП для индивидуальных предпринимателей, и от 50 до 100 МРП для юридических лиц.

Переход на современные и цивилизованные формы расчетов для субъектов торговли и сервиса открывает новые возможности для привлечения клиентов и внедрения различных маркетинговых акций с точки зрения расширения торгового оборота.

Рынок платежных карточек, являясь одним из перспективных направлений финансового сектора, продолжает развиваться быстрыми и эффективными темпами. В настоящее время рынок представлен большим ассортиментом услуг и предлагает значительное количество разнообразных карточных программ. Поэтому все больше актюбинцы предпочитают использование платежных карточек при проведении

безналичных платежей в пользу поставщиков товаров и услуг.

Наряду с планомерным ростом потоков платежей в платежных системах наблюдалось значительное увеличение количества и объемов платежей по платежным карточкам, являющимися наиболее распространенным и удобным инструментом для осуществления безналичных платежей населением. Ежегодно растет количество карточек в обращении, держателей карточек, расширяется инфраструктура рынка платежных карточек.

По состоянию на 1 октября 2011 года банками области выпущено 494,1 тыс. платежных карточек, а количество держателей данных карточек составило 471,3 тыс. человек. По сравнению с аналогичным периодом прошлого года рост карточек составил 6,4%, а рост количества держателей платежных карточек составил 6,8%.

В условиях усиления конкуренции между банками постоянно совершенствуются и предлагаются держателям карточек новые карточные продукты, улучшается сервис и обслуживание клиентов, увеличивается количество банкоматов и терминалов.

В продвижении карточных продуктов банки занимают активную позицию, что также предполагает расширение ассортимента выпускаемых карточек под соответствующую клиентскую базу. Если раньше банки ограничивались выпуском дебетных карточек под зарплатные проекты, то сегодня зачастую предлагают кредитные, а также имеется возможность приобретения предоплаченных карт. При этом по кредитным картам банки часто проводят дополнительные акции, такие как начисление бонусов, предоставление скидок при осуществлении покупок с использованием данных карт и установление для держателей таких карточек т.н. «программа лояльности».

Наиболее развит рынок платежных карточек в банках АО «БТА Банк», АО «Народный Банк Казахстана», АО «Казкоммерцбанк» и АО «Банк ЦентрКредит», на долю которых приходится больше половины платежных карточек в обращении, операций с использованием платежных карточек и оборудования (банкоматы и POS-терминалы) по обслуживанию держателей платежных карточек.

АО «БТА Банк» снят видеоролик о безналичных платежах в торгово-сервисных точках, который пропагандирует возможность оплаты товаров с помощью карточки в сети супермаркетов. Данный рекламный видеоролик транслируется во всех отделениях «БТА Банка» для клиентов, на электронных рекламных информационных панелях.

АО «Казкоммерцбанк» для развития сети партнеров по приему платежных карточек на предприятиях торговли и сервиса имеют возможность установки беспроводного POS-терминала, обеспечивающего удобства для клиентов, включающего обязательное проведение телефонной линии.

Для стимулирования клиентов на безналичную оплату посредством платежных карточек, АО «Народный Банк Казахстана» создал Бонусный клуб «Nalyk», суть которого заключается в предоставлении держателям карточек скидок при оплате товаров безналичным путем. Скидки аккумулируются в виде бонусов на

счете клиента и возвращаются в компанию при расчете бонусами. Держатели платежных карточек эмитированных АО «Народный Банк» и участники Бонусного клуба «Nalyk» получают доступ к огромной базе клиентов банка. По всем каналам телевидения и радио местного и республиканского значения идут видео и аудиоролики, на всех банкоматах Народного банка проигрываются заставки бонусного клуба, приглашая держателей карточек совершать покупки за товары и услуги через POS-терминалы.

В сентябре 2011 года по нашей области объемы транзакций с использованием платежных карточек казахстанских эмитентов составили 19047,5 млн. тенге (рост по сравнению с сентябрем 2010 года составил 29,7%). Количество транзакций за сентябрь 2011 года составило 691,2 тыс. транзакций и увеличилось по сравнению с сентябрем 2010 года на 17,5%. При этом рост количества и суммы безналичных платежей составил 43,8% (83,1 тыс. транзакций) и 9,5% (1429,4 млн. тенге), а операций по снятию наличных денег 14,6% (608,1 тыс. транзакций) и 31,6% (17618,1 млн. тенге) соответственно.

Так, на 1 октября 2011 года по нашей области функционирует 1070 - POS-терминалов, 8 импринтеров, 438 банкоматов, а количество торговых предприятий принимающих к оплате платежные карточки достигло 443.

Очевидно, что расширение сети приема платежных карточек и развитие новых прогрессивных видов банковских продуктов во многом зависит от активной

деятельности банков в этом направлении. Следует также ожидать развитие конкурентной среды на рынке платежных карточек, дальнейшее расширение сети платежных карточек и перечня предоставляемых банками услуг, ориентированных для удовлетворения потребностей клиентов – держателей платежных карточек (оплата услуг на базе банкоматов, развитие бонусных программ на базе платежных карточек), то есть система продолжит свое развитие, конкуренция на рынке платежных карт усилится.

Для активизации безналичных расчетов и для ликвидации дефицита информированности, филиалом постоянно проводится разъяснительная работа среди широких слоев населения о преимуществах оплаты товаров и услуг посредством платежных карточек. Приоритетными направлениями в этой сфере является расширение спектра и повышение качества розничных банковских услуг населению, дальнейшее развитие и внедрение инновационных технологий, развитие необходимой инфраструктуры и создание соответствующих условий для использования платежных карточек. В связи с этим, необходимо и далее активизировать использование платежных карточек и увеличить расширение безналичных платежей особенно на торгово-сервисных объектах.

РЫНОК ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ – КУДА ИДТИ? ИЛИ НЕКОТОРЫЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ К ВОПРОСУ СОЗДАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ

Ашыкбеков Е.Т., начальник управления
Департамента платежных систем Национального
Банка Республики Казахстан

21 июля 2011 года был принят Закон Республики Казахстан «О внесении изменения и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам электронных денег». Затем во исполнение и реализации основных положений указанного Закона постановлением Правления Национального Банка Республики Казахстан №102 от 26 августа 2011 года были утверждены Правила выпуска, использования и погашения электронных денег, а также требования к эмитентам электронных денег и системам электронных денег на территории Республики Казахстан (подзаконный акт).

Таким образом, на сегодня в этой области практически завершен этап разработки и формирования нормативной правовой базы. Следующим важнейшим шагом является начало реальной работы по запуску проектов, связанных с вводом в обращение электронных денег в национальной валюте – тенге. В настоящее время, как отечественные банки, так и иностранные системы электронных денег проводят анализ рыночной ситуации и изучение возможностей выхода на рынок. В этой связи, в данной статье² проанализированы возможные направления дальнейшего развития рынка электронных денег и сделана попытка по анализу вероятной модели и преимуществ создания для нашей страны Национальной системы электронных денег как наиболее востребованный и перспективный путь развития данного сегмента рынка.

Итак, первый шаг сделан, создана регуляторная среда, принят и введен в действие соответствующий закон, определяющий правовой статус и порядок обращения электронных денег. В настоящее время каждый из 38 банков второго уровня страны имеют право на выпуск электронных денег, внедрение и предоставление новых видов услуг своим клиентам на основе использования электронных денег. Однако означает ли это, что каждый банк, изъявивший желание заняться новым бизнесом, должен будет создавать собственную систему (инфраструктуру), поддерживающую обращение выпускаемых им электронных денег, и искать собственный путь в продвижении данного нового бизнес-направления? Не совсем так! Существуют различные бизнес-модели работы банков на рынке в качестве эмитентов электронных денег и каждый банк вправе принять самостоятельное решение исходя из целей и задач выбранного им курса бизнес-политики.

Тем не менее, на нынешнем этапе на первый план выходят не столько вопросы скорейшего выхода на рынок и реализации каждым банком новой услуги, сколько создание эффективно действующей и перспективной модели рынка электронных денег, отвечающей долгосрочным интересам всех его участников и государства.

В настоящее время можно выделить следующие возможные варианты или направления дальнейшего развития рынка:

1. *Запуск банками собственных систем электронных денег.* В ближайшей перспективе развитие событий по данному направлению рассматривается нами как маловероятное, так как создание отдельной системы требует значительных инвестиций, объем нового рынка многими банками оцениваются на сегодня как незначительный, не представляющий особый интерес для таких вложений. Кроме того, банки, которые обладают наибольшими организационными и финансовыми возможностями для самостоятельного внедрения инновационного проекта подобного уровня (как правило, крупные банки), в основном сосредоточены на решении своих текущих задач в развитии и совершенствовании функционала по действующим системам рынка платежных карточек и иным существующим системам дистанционного банкинга.

2. *Реализация банками совместных проектов в партнерстве со специализированными небанковскими организациями,* которые будут инвестировать в создание систем электронных денег и выполнять в них операторские функции. Не исключается вероятность выхода на рынок частных отечественных компаний IT-блока с готовыми бизнес-идеями и предложениями для совместного запуска с банками второго уровня новых проектов. Каждая такая организация (оператор системы) может установить партнерские отношения с одним или несколькими банками – потенциальными эмитентами электронных денег. Наиболее подготовленными для этого являются те компании, которые сегодня реально работают и обладают соответствующим практическим опытом в сфере обслуживания и проведения электронных платежей (к примеру, так называемые небанковские операторы систем моментальных платежей) или компании, которые занимаются на профессиональной основе агентской деятельностью по распространению электронных денег существующих иностранных систем.

3. *Запуск отдельными банками проектов в сотрудничестве с одной из иностранных (международных) систем электронных денег.* При данном варианте, выпуск электронных денег осуществляется казахстанским банком в рамках и с использованием уже готовой (действующей) инфраструктуры иностранной системы, что предоставляет для банка-эмитента ряд преимуществ: отсутствие серьезных инвестиций, наличие готовой и развитой инфраструктуры, сформированная клиентская база, отработанная технология и, возможно, уже известный для широкой публике бренд своего партнера – оператора системы, что позволит обеспечить быструю окупаемость проекта в целом.

² Статья представляет собой экспертное мнение и изложенная в ней точка зрения может не совпадать с официальным мнением Национального Банка Республики Казахстан

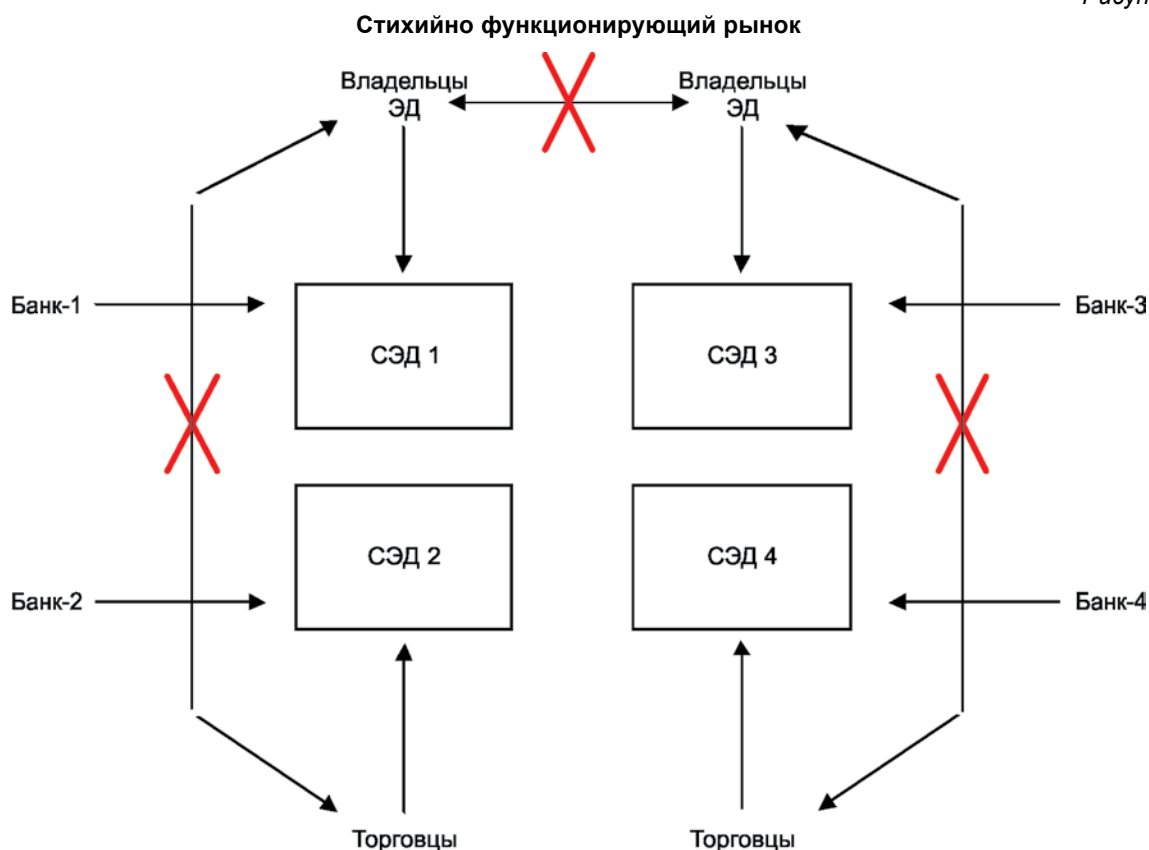
Вероятность появления и реализации подобного проекта в Казахстане оценивается на уровне «выше среднего», более того, на этапе разработки вышеуказанного Закона отдельные банки рассматривали именно такую модель взаимовыгодного сотрудничества с международными (иностранными) системами. К тому же, некоторые иностранные системы сегодня проявляют реальный интерес к подобному роду сотрудничества с казахстанскими банками с тем, чтобы легализовать свое присутствие на казахстанском рынке с учетом новых реалий в правовом поле.

4. *Создание Национальной системы электронных денег (НСЭД)* на базе единого оператора с подключением всех банков. Данное направление предполагает создание в Казахстане единой технической инфраструктуры для выпуска и обращения электронных денег, что позволит значительно сократить расходы каждого отдельно взятого банка - эмитента и всех других участников индустрии на создание инфраструктуры, при этом, не ограничивая конкуренцию между банками и их агентами. В рамках данной системы пользователи электронных денег - физические и юридические лица смогут пользоваться услугами системы единообразно и везде вне зависимости от банка - эмитента или обслуживающего агента. При этом, роль единого Оператора такой системы могла бы быть возложена на РГП «Казахстанский центр межбанковских рас-

четов Национального Банка Республики Казахстан» (РГП «КЦМР») как межбанковская структура, пользующаяся заслуженным авторитетом и доверием среди банков. Однако, для реализации данного направления необходимо общее и консолидированное решение банков - основных участников рынка.

Риску предположить, что в случае развития событий по указанным выше трем направлениям №1, 2 и 3 без учета варианта №4, предусматривающего возможность создания НСЭД, результатом всех этих действий может стать, в конечном итоге, разрозненность рынка и появление различных параллельных систем, каждая из которых направлена на предоставление ограниченного перечня услуг узкому кругу пользователей (Рисунок 1). Неорганизованные и стихийные действия казахстанских банков по выводу на рынок новых услуг по электронным деньгам могут привести, в дальнейшем, к недостаточно эффективному обслуживанию и неполному удовлетворению потребностей казахстанских пользователей электронных денег, что может спровоцировать дальнейшее распространение электронных денег и усиление влияния российских и иных иностранных систем на внутреннем рынке. Таким образом, в результате этого мы можем столкнуться с определенными проблемами, которые будут препятствовать в будущем интенсивному развитию самого рынка.

Рисунок 1.

Почему так важен вопрос создания для Казахстана единой Национальной системы электронных денег? Появление различных несовместимых и конкурирующих между собой систем в дальнейшем будет порождать серьезные проблемы, и тем самым, ограничивать полноценное развитие рынка. Каждый поль-

зователь системы электронных денег, в этом случае, будет привязан к зоне обслуживания своей системы и возможность проведения операций между пользователями различных систем будет либо исключена, либо значительно затруднена. Это обстоятельство приведет к удорожанию инфраструктуры, предназначенной

для обслуживания электронных денег в стране, неоправданному росту инвестиций участников индустрии на поддержку множественных инфраструктур, а также к разрозненности рынка и ограничивает удобства для владельцев электронных денег. Со временем значение этого фактора будет усиливаться и может оказать негативное воздействие на эффективность и охват всего рынка. К тому же, необходимо учесть, что объем казахстанского рынка, ориентированного на использование электронных денег, не совсем уж большой по сравнению с некоторыми другими странами, допускающий рентабельное функционирование на территории страны многочисленных систем электронных денег. Конкуренция между различными системами электронными деньгами и их технологические особенности функционирования будет препятствовать их интеграции в будущем, что в дальнейшем будет выступать сдерживающим фактором развития рынка и ограничивать его дальнейший рост.

Здесь очень важно не повторять те ошибки, которые имели место быть на этапе становления рынка платежных карточек в Казахстане. Опыт по развитию технической инфраструктуры, обслуживающей платежные карточки, показывает, что нескоординированные усилия банков на начальном этапе в дальнейшем не привели к должным результатам, необходимым более эффективному развитию данного сегмента рынка. В результате неорганизованного рынка в структуре и развитии карточного рынка все еще сохраняются определенные диспропорции.

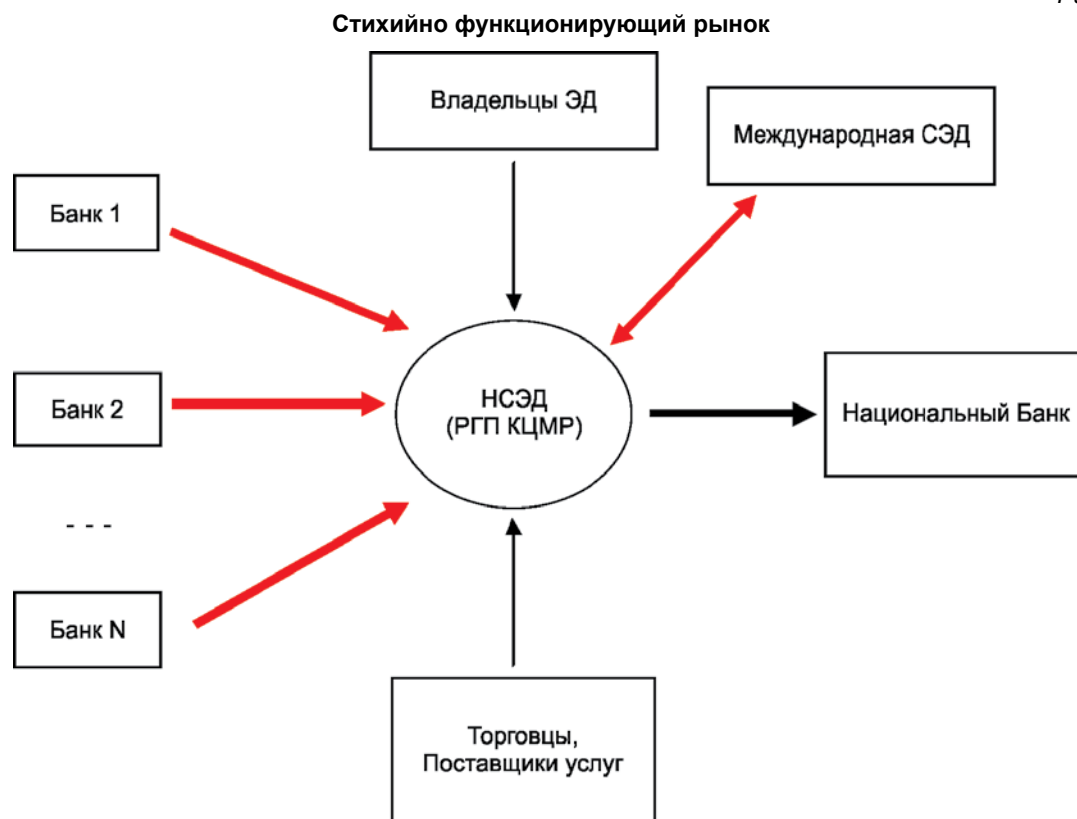
Наиболее эффективным инструментом решения всех вышеперечисленных проблем на рынке электронных денег может стать создание единой НСЭД.

Данный вектор развития, по сути, представляет собой создание единой технической платформы, обеспечивающей банкам и их клиентам одинаковую возможность совершения операций с помощью электронных денег и предоставление одинаковых условий для конкуренции. Фактически речь идет об объединении всех банков и других участников рынка в одну систему с одинаковыми функциями и возможностями, поддерживаемыми всеми и везде на территории Казахстана.

Еще одну серьезную проблему в этой области на сегодня представляет все еще продолжающаяся тенденция «скрытой» экспансии иностранных операторов систем электронных денег (особенно российских компаний). Формирование национального рынка электронных денег и его защита не может строиться чисто на административных мерах, полноценное решение данной задачи на должном уровне возможно только путем вывода на рынок собственных электронных денег на основе построения жизнеспособной модели рынка, востребованной и удобной для всех участников рынка – банкам, населению, торговым организациям и частным субъектам (агенты). И создание НСЭД выступает необходимым механизмом решения этой сложной и многосторонней задачи.

Поэтому, предпочтительным направлением развития рынка для Казахстана должно стать создание НСЭД, обладающей значительным потенциалом для более эффективного и интенсивного развития рынка в долгосрочной перспективе (Рисунок 2). Соответственно, представляется важным проведение целенаправленной работы по организации данного проекта совместно с банками и объединение усилий государства и частного сектора для его скорейшего внедрения.

Рисунок 1.

Между тем необходимо отметить, что в основе этой концепции лежит не только экономический интерес банков – эмитентов, но и возможность отталкиваться при формировании инфраструктуры рынка, прежде всего, от интересов рядового потребителя – пользователя электронных денег, его выгоды и удобства. В конечном итоге от предпочтений потребителей во многом зависит перспектива и успешное развитие рынка. Соответственно, в случае реализации данного направления каждый пользователь получит возможность пользоваться электронными деньгами на единых условиях во всех банках и сетях их агентов на всей территории страны. И тогда рынок электронных денег в Казахстане получит фундамент для безопасного, устойчивого и эффективного развития.

В этой связи, на современном этапе создание НСЭД, способной эффективно противостоять существующим и будущим возможным проблемам при хаотичном развитии рынка, и содействовать наиболее полному удовлетворению потребностей населения Казахстана в новых услугах по электронным деньгам, рассматривается нами как наиболее оптимальный путь развития рынка.

В настоящий момент в мире пока еще аналогов подобных систем не имеется, хотя в отдельных странах мира существуют успешно реализованные проекты национального масштаба по электронным деньгам, но данное утверждение, скорее всего, имеет отношение к системам электронных денег, построенным на карточной основе (к примеру, Южная Корея – система «K - cash», Германия – система «Geldkarte», Бельгия – система «Proton» и т.п.). Предварительное изучение вопроса показало, что подобная модель рынка, основанная на создании и функционировании единой мультимедийной системы электронных денег³, в данный момент не реализована ни в одной стране мира.

Понимание важности и необходимость принятия соответствующих мер по организации и реализации обозначенного направления по созданию НСЭД сегодня перед нами ставят целый ряд вопросов. Например, кто должен быть инициатором этого процесса, каковы должны быть основные требования и общие принципы работы НСЭД, приоритетные направления ее развития, на каких принципах должно строиться сотрудничество с банками и каким должно быть взаимодействие с иными участниками рынка и т.п.? Попробуем найти ответы на основные вопросы из этого перечня.

Предпосылки к созданию НСЭД

Нынешняя реальность такова, что построение системы «снизу» по инициативе самих банков ожидать не приходится. Банки имеют во многом несопадающие интересы, занимают разные позиции на рынке и по-разному относятся к перспективам реализации совместного проекта. В этой связи активную и решительную позицию в этом вопросе придется занять самому Национальному Банку. Сегодня в мире существует достаточное количество примеров успешных проектов, осуществленных при непосредственном участии центральных банков в области создания и продвижения различных розничных платежных систем. Поэтому,

нам не следует ограничиваться лишь созданием нормативно-правовой базы, определяющей общие «правила игры» для всех участников рынка, а стоит более активно вмешиваться в процесс создания и развития инфраструктуры рынка электронных денег. Здесь очень важны рыночный принцип решения вопросов и сотрудничество с банками и другими потенциальными участниками рынка для совместной выработки принципиальных подходов к созданию НСЭД и обеспечения привлекательных условий для работы банков в качестве эмитентов на рынке.

Создать данную систему «с нуля» под патронажем Национального Банка сегодня вполне реально. На данном этапе, когда пока еще не сделаны первые шаги со стороны банков к запуску реальных проектов, есть возможность и можно будет ставить вопрос о построении единой системы перед банками. Могу предположить, что если не воспользоваться этим моментом, то точка возврата будет пройдена и, в дальнейшем попытки регламентации технологических решений между различными системами будут очень трудны, порой даже невозможны.

Таким образом, в настоящее время мы имеем уникальную возможность для построения НСЭД, способствующей формированию организационной и технологической основы для эффективного развития отечественного рынка электронных денег в интересах всех его участников. Данный проект, к тому же, позволит сократить время выхода банков на рынок электронных денег, снизить их затраты на организацию и внедрение новых услуг, и их клиенты будут иметь возможность получения большего пакета услуг на единых условиях в масштабе всей страны. Использование НСЭД предоставляет банкам также возможность оптимизировать взаиморасчеты между собой по операциям с электронными деньгами, расширить спектр услуг и существенно уменьшить свои риски.

Сегодня в обществе и среди экспертов нередко слышны мнения относительно того, что электронные деньги предназначены только для e-коммерции, соответственно будет обслуживать узкий сегмент рынка, а емкость данного сегмента якобы не позволяет развивать новое направление более активно. Данное утверждение является ошибочным. Электронные деньги располагают значительным потенциалом для того, чтобы стать важным инструментом для реализации новых видов платежных услуг и решения ряда важных общегосударственных проблем. К примеру, внедрение проекта мобильных платежей на базе использования электронных денег позволит придать мобильному телефону функции «кошелька» и, таким образом, объединить преимущества банковского счета, мобильного телефона и Интернет банкинга. Мировая практика показывает, что подобный сервис пользуется повышенным спросом в регионах, где инфраструктура безналичных платежей развита слабо, и доступ населения к банковским услугам ограничен, а услуги мобильной связи получили достаточно широкое распространение. Еще одним интересным направлением может стать внедрение услуг по онлайн-переводам с использованием электронных денег как альтер-

³ Речь идет о такой форме электронных денег как сетевые электронные деньги

натива либо в дополнение к существующим системам срочных денежных переводов. Эта сфера услуг в Казахстане сегодня полностью занята международными (иностранскими) системами денежных переводов, которые предоставляют свои услуги населению и банкам Казахстана и вызывают определенные вопросы с точки зрения существующего уровня тарифов. Рынок электронных денег в перспективе способен значительно повысить доступность финансовых услуг для широких слоев населения, в том числе для тех людей, которые не имеют банковские счета в банках. Для совершения операций с использованием электронных денег могут быть задействованы все современные каналы и имеющиеся способы предоставления дистанционных платежных услуг, включая Интернет, мобильные устройства, устройства самообслуживания и сеть приема платежей частных небанковских операторов. При грамотном подходе, правильном построении и успешном внедрении проекта НСЭД все эти ожидания оправдаются в полной мере. Таким образом, практическая реализация данной концепции создаст технические предпосылки для реализации на государственном уровне ряда новых востребованных и жизнеспособных проектов.

Далее подробно рассмотрим основные задачи, общие требования, предъявляемые к созданию НСЭД, ее структуру и основные принципы работы рынка при ее создании.

1. Основные задачи создания НСЭД:

При построении НСЭД необходимо ориентироваться на решение следующих основных задач:

- 1) обеспечение географической и социальной всеместности услуг по использованию электронных денег на всей территории страны;
- 2) повышение прозрачности рынка и контролируемости оборота электронных денег;
- 3) создание эффективно работающей структуры рынка для успешного вытеснения иностранных систем электронных денег и полный перевод внутреннего рынка на использование электронных денег казахстанских эмитентов;
- 4) создание единого «платежного» пространства по выпуску и обслуживанию электронных денег в рамках общей инфраструктуры;
- 5) устранение фактора недоверия участников рынка друг к другу;
- 6) минимизация усилий и времени для технической реализации внедрения каждым банком по отдельности услуг по электронным деньгам;
- 7) создание эффективных механизмов, позволяющих банкам наряду с выпуском электронных денег, решать и другие задачи по внедрению новых и востребованных видов платежных услуг своим клиентам.

2. Общие требования к созданию НСЭД

НСЭД должна:

- 1) быть направлена на соблюдение общих и взаимных интересов участников всего рынка и государства;
- 2) иметь доступный и востребованный с точки зрения удобства пользования и широты охвата населения платежный сервис;
- 3) являться проводником и составной частью государственной политики по развитию рынка розничных

банковских услуг и формированию необходимой инфраструктуры массового использования;

4) быть органично интегрирована в национальные и государственные проекты (например, для решения задач обеспечения доступности финансовых услуг и развития «электронного правительства» и т.п.).

При этом в основу НСЭД должны быть положены следующие основные принципы:

- добровольность - все участники вступают в систему на добровольной основе;
- взаимовыгодность - система должна быть коммерческой и приносить доход ее участникам;
- мультибанковость – система, открытая для участия любого из банков второго уровня Казахстана;
- комплексность – возможность интеграции с существующими информационными системами банков, в том числе с карточными системами, государственными информационными системами и учетными системами операторов мобильной связи и других лиц;
- этапность - учитывая масштабность поставленной задачи и значительный промежуток времени, необходимый для ее реализации, НСЭД может внедряться поэтапно;
- максимальный учет интересов участников системы – владельцев электронных денег, торговых организаций, банков второго уровня и иных заинтересованных организаций.

3. Структура НСЭД и функции основных ее участников

Основными участниками НСЭД будут являться:

- Банки второго уровня (эмитенты);
- Оператор Системы (РГП «КЦМР»);
- Агенты эмитентов электронных денег;
- Торговые организации (поставщики товаров и услуг);
- Владельцы электронных денег (пользователи).

Банк-эмитент.

Банк - Эмитент осуществляет выпуск электронных денег в рамках системы и взаимодействует с другими участниками системы. Между эмитентом и Оператором Системы заключается договор.

В функции банка-эмитента будет входить выпуск электронных денег, ведение отдельного счета для учета денег и операций всех владельцев электронных денег, а также участие в клиринге и расчетах.

Оператор Системы.

Оператор осуществляет информационно-технологическое взаимодействие участников системы, обеспечивает учет и ведение электронных кошельков пользователей, технически обеспечивает выпуск электронных денег и поддерживает их обращение, а также проведение клиринга и взаимозачета между банками – участниками системы.

Оператор будет выполнять следующие функции:

- предоставление банкам второго уровня услуги технического провайдера по выпуску и обслуживанию электронных денег;
- регистрация в системе пользователей и передача информации банкам о зарегистрированных пользователях – их клиентов;
- обработка и обслуживание транзакций по электронным деньгам;

- управление работой системы и обеспечение ее функционирование;
- мониторинг рисков;
- другие функции, связанные с обеспечением работы НСЭД.

Одним из важнейших направлений в деятельности Оператора, после реального запуска проекта, может являться установление связей и интеграция с международными системами электронных денег, что позволит использовать электронные деньги казахстанских банков для покупки товаров (услуг) у нерезидентов. При этом НСЭД может позиционироваться как единая казахстанская точка доступа к различным зарубежным системам и нам необходимо будет разработать и применить единый порядок конвертации электронных денег.

Агент эмитента электронных денег (Агент).

Агент обеспечивает распространение электронных денег, выпущенных эмитентом, в том числе путем продажи скрэтч-карты. В случае выполнения функции Агента Оператором, принятые деньги вводятся Оператором в Систему согласно условиям заключенного с Банком-эмитентом договора.

Агенты обеспечивают идентификацию владельцев электронных денег в случаях, предусмотренных законодательством, и заключают договора с эмитентом и присоединяются к услугам Оператора системы о технических условиях взаимодействия.

4. Общедоступные и поддерживаемые услуги

Техническая платформа НСЭД должна обеспечить внедрение следующих базовых услуг на основе использования электронных денег:

- оплата за товары и услуги казахстанских Интернет – магазинов (онлайновые покупки);
- осуществление любых видов и типов платежей или переводов между пользователями НСЭД с помощью мобильного телефона или компьютера, подключенного к сети Интернет, в режиме реального времени;
- возможность онлайн-перевода на банковский счет (платежную карточку) и с банковского счета на электронный кошелек в Системе;
- пополнение пользователем электронного кошелька в Системе через сеть банков-участников системы с помощью платежных карточек, мобильного телефона, банковским переводом или путем вноса наличных денег, а также через сеть агентов эмитента электронных денег путем безналичного перевода и вноса наличных через Cash-in терминалы;
- вывод денег на банковский счет в любом банке – участнике системы, в том числе на платежные карточки, а также путем получения наличных через отделения банков-эмитентов и агентов;
- возможность взаимодействия с электронными кошельками международных систем для обмена электронных денег НСЭД на электронные деньги таких систем. Это позволит клиентам казахстанских банков осуществлять покупки товаров и услуг у зарубежных Интернет-магазинов, зарегистрированных в другой системе и принимающих к оплате электронные деньги своей системы.

Для достижения максимальной результативности в системе должна быть обеспечена простота, легкость

и дистанционность подключения пользователей – физических лиц. Благодаря системе банк-эмитент должен получить не просто технико-технологическую среду для выпуска и обслуживания электронных денег, а инструмент, позволяющий оперативно внедрять те или иные дополнительные услуги на основе использования электронных денег. Данное требование предполагает проведение полноценной работы с различными функциональными опциями электронных денег, поддержка электронной коммерции и проведение банковских операций через Интернет, мобильный телефон и т.д. на этапе проектирования и разработки НСЭД.

5. Основные принципы функционирования рынка при внедрении НСЭД

При внедрении НСЭД должна быть обеспечена реализация следующих **основных принципов выпуска и использования электронных денег в Казахстане:**

- выпуск и обращение электронных денег в тенге осуществляется банками второго уровня в рамках общей и единой инфраструктуры;
- функционирование Единого Оператора и централизованная обработка всех транзакций, совершаемых с использованием электронных денег на территории Республики;
- регистрация и открытие электронных кошельков (позиция пользователя) всеми клиентами – владельцами электронных денег в единой системе;
- единая база торговых организаций, в пользу которых платежи могут осуществляться любым клиентом – владельцем электронных денег независимо от банка-эмитента;
- возможность осуществления онлайн-переводов между владельцами электронных денег – клиентами разных банков – участников системы;
- максимальное использование действующей банковской инфраструктуры для приобретения населением электронных денег (пополнение электронного кошелька) и вывода средств из системы (погашение электронных денег);
- исключение обслуживания операций, совершаемых с использованием электронных денег внутри страны, иностранными операторами систем электронных денег и обеспечение принципов национальной безопасности;
- возможность интеграции с другими платежными системами для реализации возможности вывода средств (погашение электронных денег) на банковские счета (платежные карточки) и получения наличных как в сети банковских отделений, так и в сети Оператора системы, а также с международными системами электронных денег.

Реализация предложенной модели построения НСЭД создаст условия для обращения электронных денег на всей территории страны, независимо от того, кто выступает их эмитентом либо в каком пункте обслуживания будет оказана соответствующая услуга, и таким образом будет способствовать консолидации банковского сообщества и институционализации электронных денег

как всеобщего платежного средства. От создания и развития НСЭД выиграют все участники рынка, и полагаем, что только такое решение позволит превратить использование электронных денег в массовую и востребованную услугу в обозримом будущем.

В заключение хотелось бы отметить, что в настоящее время РГП «КЦМР» приступил к осуществлению необходимых мероприятий по запуску мультиэмитентской системы электронных денег как прототип будущей НСЭД. Уже состоялись первые встречи с банками и иными заинтересованными организациями, результаты которых позволяют надеяться на положительный исход в этом вопросе. На сегодня РГП «КЦМР» располагает всем необходимым набором ресурсов (технические, финансовые, людские и пр.) для практического воплощения этой концепции.

Особо хотелось бы подчеркнуть, что для банков сегодня неочевидны выгоды от создания собственных систем электронных денег и целесообразность принятия подобного рода решений, когда эти же услуги могут быть внедрены банками без дополнительных с их стороны затрат в рамках единой национальной системы. Тем не менее, в случае появления на рынке других частных систем (нескольких систем) в рамках вышеперечисленных возможных вариантов, необходимы существенная корректировка и пересмотр предлагаемого подхода к созданию и обеспечению деятельности НСЭД. При таком развитии событий формирование единой инфраструктуры в Казахстане возможно путем интеграции всех систем на базе межсистемного оператора, который будет обеспечивать технологическое и информационное взаимодействие между различными системами и банками – эмитентами электронных денег. Однако, такое решение обходится дорого, но обходится без него – еще дороже станет для всей отрасли электронных денег.

КОЛЛЕКЦИОННЫЕ МОНЕТЫ КАК СПОСОБ ИНВЕСТИРОВАНИЯ

*Адамбаева Д.А., главный специалист-экономист
отдела экономического анализа и статистики
Алматинского городского филиала ГУ «Национальный
Банк Республики Казахстан»*

История любого государства включает в себя историю его собственной валюты как одного из обязательных символов независимого суверенного государства. Введение национальной валюты случается однажды и олицетворяет собой прошлое, настоящее и будущее страны.

С тех пор, как в мировую торговлю вошли монеты тюркшей с надписью «небесного тюркеш-хакана деньга», минуло 13-14 веков. Эти деньги, которые чеканились тюркскими правителями на средней Сырдарье, в Отрарском оазисе, Семиречье, обнаруживались не только в Центральной Азии, но и в Восточной Европе, Прибалтике, Скандинавских странах. Высокопробные серебряные монеты (содержание серебра в

них доходило до 80 процентов) из Центральной Азии котировались как мировые деньги, по нынешним понятиям представлялись высококонвертируемой, твердой валютой. Даже когда содержание серебра снизилось до половины (сплав содержал железо и медь) и наносилось на них только золотое или серебряное покрытие, монеты тюркских правителей, вплоть до появления в XIX веке в этом регионе денег Российской империи, имели широкое хождение.

Сегодня монеты суверенного Казахстана, по признанию экспертов, успешно сочетающие традиции древних чеканщиков и современные технологии, вновь открываются миру. Причем не только коллекционные, памятные, но и циркуляционные монеты, имеющие хождение в обиходной жизни, получают высокие оценки профессионалов и коллекционеров.

Коллекционные монеты, выпускаемые Национальным Банком из золота и серебра, а также сплава «нейзильбер», посвящаются памятным и юбилейным датам выдающихся деятелей Казахстана, памятникам культуры, историческим датам, городам, редким и исчезающим видам животных, занесенным в Красную книгу Казахстана, петроглифам и прикладному искусству нашей страны. Памятные юбилейные монеты из драгоценных металлов выпускаются в сувенирных упаковках и снабжены сертификатами качества. Количество выпуска золотых и серебряных монет каждого вида ограничено.

Первая серия золотых монет «Шелковый путь» была выпущена Национальным Банком в 1995 году. В дальнейшем были выпущены монеты, посвященные знаменательной исторической дате – 1500-летию древнего города Туркестан, уникальному историческому памятнику – «Человек в золотой одежде».

Первый выпуск серебряных монет Национального Банка был посвящен 150-летию со дня рождения великого просветителя казахского народа Абая Кунанбаева. Это комплект из пяти монет: «Ана», «Медресе», «Беркутчи», «Махаббат» и «Кош». Благодаря оригинальному дизайну и национальному колориту эти монеты были реализованы полностью и за короткий срок. Все серебряные монеты изготовлены из серебра 925 пробы, вес монет – от 24 до 67,25 грамма.

В текущем году Национальным банком Республики Казахстан были выпущены монеты по следующим тематикам: «Достоиние Республики», «Золото nomadov», «Портреты на банкнотах», «Сказки народов Казахстана», «Красная книга Казахстана», «Восточный календарь», «Космос», «Фауна и Флора Казахстана», «Знаменитые мечети мира», «Выдающиеся события и люди», «Города Казахстана».

Можно отметить, что существуют определенные сезонные колебания спроса. В первую очередь продажи монет возрастают перед праздниками, как Новый год, День города Астаны, Наурыз. Серебряная или золотая монета это достаточно оригинальный и востребованный подарок. И конечно, наибольшим спросом пользуются монеты, выпущенные к актуальным событиям, например монеты, посвященные к 7-м зимним Азиатским играм, 10 лет Шанхайской организации сотрудничества и т.д. В целом же, спрос на памятные монеты формируется в зависимости от тиража, тематики выпуска и дизайна монеты.

Большим и особым спросом у населения пользуются монеты из серии «Фауна и Флора Казахстана», такие как «Каракал», «Дикобраз», «Год кролика», «Ушастая круглоголовка», «Оленьи бляшки», «Ястребиная сова». Также наибольшим спросом пользуются монеты «Томирис» из серии «Великие полководцы», золотые монеты «Купол скалы», «КААБа», «Султан» из серии «Мечети Мира».

В последнее время монеты из драгоценных металлов все чаще используются не как средство для обмена, а для накопления и инвестиций.

Последние несколько лет оказались непростыми для инвесторов: общая экономическая нестабильность, колебания курса валют, фондового рынка, падение цен на рынке недвижимости подрывают веру в традиционные инструменты инвестирования и заставляют людей искать альтернативные способы вложения средств.

По этим и другим причинам впервые за многие годы на монеты из золота и других драгоценных металлов, ранее считавшихся предметом увлечения только коллекционеров, обратили внимание и инвесторы. Как выяснилось, монеты Национального Банка не только служат сохранению культурного и исторического наследия Казахстана, но и являются хорошим и полезным вложением средств. Так, на фоне последних событий в мировой экономике, когда инвесторы теряют интерес к приобретению государственных облигаций, золото и другие металлы демонстрируют свою инвестиционную надежность, изо дня в день неуклонно бьют все новые ценовые рекорды, то есть остаются тем якорем, который сулит уверенный рост, несмотря на экономические и политические катаклизмы. Поэтому при правильном выборе монет, даже в кризис, предоставляется возможность заработать.

В юбилейный для нашего государства год, год 20-летия независимости государства нельзя не отметить все возрастающий интерес со стороны населения к коллекционным монетам, так, за период с января по сентябрь 2011 года Алматыским городским филиалом было реализовано 21222 монет, из них 2334 золотые коллекционные, 972 золотые инвестиционные, 14221 серебряные коллекционные, 3695 серебряные инвестиционные, тогда как за аналогичный период предыдущего года было реализовано 20147 монет, из них 2 338 золотые коллекционные, 1830 золотые инвестиционные, 14165 серебряные коллекционные, 1814 серебряные инвестиционные.

Из этих данных мы видим, что общее количество реализованных монет выросло на 5,3%, в свою очередь количество проданных инвестиционных золотых монет сократилось на 46,9%, и наоборот количество реализованных серебряных инвестиционных монет возросло в 2 раза. Одной из причин таких скачков, на наш взгляд является увеличение стоимости на инвестиционные золотые монеты и уменьшению покупательной способности клиентов. Тогда как при увеличении цен на серебро на Лондонском спотовом рынке, изменения стоимости серебряных монет остаются не столь значительными, т.е. серебряные монеты на данный момент более доступные для населения. И вместо одной золотой монеты, можно приобрести несколько инвестиционных серебряных монет.

Серебряные инвестиционные монеты приобретают все большую популярность, поскольку, с одной стороны, сочетают в себе денежную стоимость с художественной красотой, а, с другой стороны, легкость приобретения – с выгодной продажей.

Инвестиции в золотые, серебряные коллекционные монеты являются достаточно надежным и стабильным способом хранения сбережений, но их желательно рассматривать в долгосрочной перспективе. И все потому, что такая монета со временем почти сразу же превращается в значимый инвестиционный объект, цена которого складывается уже не только из веса металла, пошедшего на его изготовление, но и из ювелирной, художественной, и в том числе нумизматической ценности. Своим обладателям они могут принести неплохую прибыль.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ БОРЬБЫ С ТЕНЕВЫМ ОБОРОТОМ ВАЛЮТЫ

Айгуль Ибраева, начальник отдела контроля валютных операций Атырауского филиала ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан»

Национальный Банк Республики Казахстан устанавливает порядок осуществления и квалификационные требования к деятельности по организации обменных операций с иностранной валютой, а также порядок регистрации (открытия) обменных пунктов.

В данной статье освещены проблемы с незаконной предпринимательской деятельностью лиц, осуществляющих на территории Атырауской области обменные операции с наличной иностранной валютой.

Валютный рынок является одним из важных сегментов финансовой системы. Составной элемент валютного рынка – это организация обменных операций с наличной иностранной валютой.

По нормам Правил организации обменных операций с наличной иностранной валютой в Республике Казахстан №106 от 27.10.2006г. под обменными операциями подразумеваются операции по покупке, продаже и обмену наличной иностранной валюты, осуществляемые через обменные пункты и автоматизированные обменные пункты.

Юридическими лицами, имеющими право на организацию обменных операций, являются: банк, Национальный оператор почты и уполномоченная организация.

Статьей 17 Закона РК «О валютном регулировании и валютном контроле» №57 от 13.06.2005г. установлено, что продажа и покупка иностранной валюты в Казахстане производится резидентами и нерезидентами исключительно через уполномоченные банки, их обменные пункты, а также обменные пункты уполномоченных организаций в порядке, установленном Национальным Банком.

По состоянию на 1 октября 2011 года на территории области обменные операции с наличной ино-

странной валютой осуществляли 123 обменных пунктов, из которых 100 - уполномоченных банков, 5 - уполномоченной организации почтовой связи и 18 - уполномоченных организаций.

Стоит отметить то, что наряду с обменными пунктами оказанием услуг по покупке-продаже валют, но уже незаконно, занимаются представители так называемого «черного» или «теневого» рынка.

Учитывая то, что «черный» рынок находится возле торгового комплекса, расположенного в центре города, существенный спрос на наличную валюту формируют, в основном, индивидуальные предприниматели, осуществляющие деятельность в сфере розничной торговли, в той или иной степени связанную с импортом товаров. Удивляет беспечность предпринимателей, которые забывают о том, что незаконные операции сопряжены с фальшивомонетничеством и мошенничеством.

В зависимости от обстоятельств, установленных при выявлении нарушений на «теневом» рынке обмена иностранной валюты, в деяниях физических лиц, осуществляющих незаконные операции, содержатся два состава административных правонарушений, возбуждение дел по которым относится к компетенции Национального Банка. Это составы, предусмотренные следующими статьями Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях:

- частями 1 или 2 статьи 188 (если проведение валютных операций с нарушением валютного законодательства не относится к незаконной предпринимательской деятельности лиц, связанной с проведением обменных операций с наличной иностранной валютой);

- частью 1 статьи 357-1 (при наличии подтверждений, указывающих на незаконную предпринимательскую деятельность по обмену наличной иностранной валюты).

Филиал в рамках своих законодательных полномочий проводит ряд мероприятий, направленных на пресечение фактов незаконного обмена валюты на «черном» рынке. Прежде всего, это – проведение с населением разъяснительной работы (через средства массовой информации) об ответственности за нарушение норм валютного законодательства и возникновении рисков при осуществлении незаконных валютных операций.

Кроме этого приложено немало усилий для открытия обменных пунктов непосредственно вблизи «черного» рынка обмена наличной иностранной валюты. Так, количество функционирующих обменных пунктов рядом с городским «черным» рынком составило 8 единиц, в том числе 2 – в самом здании торгового комплекса.

В связи с тем, что Национальный Банк не наделен полномочиями на проведение оперативно-следственных мероприятий, поэтому для решения правовых аспектов, возникает необходимость обращаться за содействием в органы финансовой полиции либо иных правоохранительных органов, которые правомочны инициировать рейдовые проверки.

По фактам незаконной деятельности в сфере обменных операций филиалом неоднократно направлялись письма в акимат города, Агентство Республики Казахстан по борьбе с экономической и коррупционной преступностью (Финансовая полиция), в том числе и территориальный его департамент, областную прокуратуру, департамент Комитета национальной безопасности.

Результатом, таких обращений филиала явилось задержание департаментом финансовой полиции при содействии областной прокуратуры в 2009-2011 годах пяти граждан, систематически занимающихся незаконными валютными операциями.

Но, проведенные мероприятия не приводят к желаемому результату. Задерживание и последующее административное наказание отдельных лиц - «менял»⁴ только на некоторое время останавливает этот налаженный механизм незаконных обменных операций. Из-за того, что сотрудниками правоохранительных органов рейдовые проверки осуществляются не регулярно (хотя в совместном плане департамента финансовой полиции отмечено об ежемесячных рейдах), «менялы» после небольшой паузы опять выходят на свою «работу». Для них не является сдерживающим фактором и то, что административное законодательство (касается статьи 357-1 Кодекса РК об административных правонарушениях) за занятие предпринимательской деятельностью без специального разрешения (лицензии) помимо штрафа предусматривает и конфискацию предмета сделки, а также дохода (дивидендов), полученных вследствие административного правонарушения.

Таким образом, возникает целесообразность принятия нормы, предусматривающей конфискацию у правонарушителей всех денежных средств, имеющихся у них на момент совершения сделки. При этом на законодательном уровне следует обязать правоохранительные органы оперативно реагировать на обращения центрального банка по увеличению частоты систематизированных рейдовых проверок.

Безусловно, в том, что в индустриально развитом, промышленно привлекательном регионе Казахстана имеются «менялы» виноваты сами потребители этих услуг. Тем не менее, государственные структуры совместными усилиями должны предпринять совокупность мер по искоренению незаконного рынка обмена валют.

⁴ Лицо, занимающееся обменом денег

О ПЛАТЕЖАХ И ПЕРЕВОДАХ ДЕНЕГ

Кадырова Б.Б. – начальник отдела бухгалтерского учета – заместитель главного бухгалтера Павлодарского филиала ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан»

Современная экономика любого государства представляет собой широко разветвленную сеть сложных взаимоотношений миллионов входящих в нее хозяйствующих субъектов. Основой этих взаимосвязей являются платежи и переводы, в процессе которых происходит удовлетворение взаимных требований и обязательств.

Отношения, возникающие при осуществлении платежей и переводов денег в Республике Казахстан, регулируется Законом Республики Казахстан от 29.06.1998г №237 «О платежах и переводах денег» и нормативными правовыми актами Национального Банка Республики Казахстан, к ним относятся: Правила использования платежных документов и осуществление платежей и переводов денег на территории Республики Казахстан от 25.04.2000г. №179; Правила осуществления безналичных платежей и переводов денег на территории Республики Казахстан без открытия банковского счета от 13.10.2000г. №395; Инструкция о порядке открытия, ведения и закрытия банковских счетов клиентов в банках Республики Казахстан от 02.06.2000г. №266.

Отношения, регулируемые настоящим Законом, возникают при осуществлении платежей и переводов денег в соответствии с условиями оплаты по гражданско-правовым сделкам, переводов денег по поручению клиента банка или организации, осуществляющей отдельные виды банковских операций, когда такие поручения не связаны с выполнением условий оплаты по гражданско-правовым сделкам, обязательных платежей и переводов денег, производимых в соответствии с законодательством Республики Казахстан. Согласно этому Закону на территории Республики Казахстан применяются несколько способов осуществления платежей и переводов денег: с участием наличности; без участия наличности.

Национальный Банк Республики Казахстан определяет порядок, систему и форму осуществления платежей и переводов денег в Республике Казахстан, организует функционирование платежной системы, обеспечивающей своевременное и бесперебойное проведение переводов денег между банками в казахстанских тенге, устанавливает минимальные требования по обеспечению банками надежности, безопасности используемых ими автоматизированных систем и защиты банковской информации.

Банками второго уровня Павлодарской области применяются всевозможные способы осуществления платежей, такие как: передача наличных денег, предъявление платежных поручений, выдача чеков, выдача векселей, использование платежных карточек, предъявление платежных требований - поручений, предъявление инкассовых распоряжений и иные способы, установленные законодательством Республики Казахстан. При этом конкретная форма указывается

в договоре между поставщиком и покупателем и определяется способом и местом платежа, характером документооборота и видом документов. Целесообразность применения той или иной формы расчетов определяется характером хозяйственных связей и направлена на максимальное сближение момента получения товаров и совершения платежа, предотвращение образования необоснованной задолженности.

Банковская система Павлодарской области состоит из 31 банков второго уровня (из них 1 самостоятельный банк и 30 филиалов банков) и филиала АО «Казпочта».

Начиная с 7 июня 2010 года самостоятельным банком, филиалами банков второго уровня и филиалом АО «Казпочта» Павлодарской области осуществлен переход на новые номера банковских счетов клиентов и новые банковские идентификационные коды, который основан на международных стандартах ISO 13616: IBAN (International Bank Account Number - международный номер банковского счета) и ISO 9362: BIC (Bank Identifier Codes - банковские идентификационные коды). Номер банковского счета и банковский идентификационный код банка являются обязательными реквизитами при оформлении платежных документов. Исключительное право выдачи нового номера банковского счета, согласно требованиям международного стандарта, имеет только банк владельца счета. На территории Павлодарской области новые номера банковских счетов клиентов и банковские идентификационные коды банков (IBAN и BIC) используются как при осуществлении платежей внутри Казахстана, так и при международных платежах. Использование в финансовом сообществе стандартов банковских реквизитов позволяет усовершенствовать систему идентификации банков и их клиентов в платежных системах Казахстана и значительно ускоряет обработку международных платежей. Переход на международные стандарты имеет также большое значение в современных условиях интеграции Казахстана в мировую экономику, что важно и для крупных промышленных предприятий Павлодарской области, осуществляющих международные платежи и переводы.

Филиалы банков второго уровня Павлодарской области осуществление платежей и переводов производят посредством различных платежных инструментов – кредитовых и дебетовых переводов, платежных карточек, банкоматов и POS-терминалов. На территории Павлодарской области по состоянию на 1 октября 2011 года функционируют 483 банкомата и 1419 POS-терминалов, и их количество постоянно растет. Целесообразность применения той или иной формы расчетов определяется характером хозяйственных связей и нацелена на предотвращение образования необоснованной кредиторской и дебиторской задолженности.

Банками второго уровня Павлодарской области предоставляется широкий спектр услуг своим клиентам, включая платежные услуги физическим лицам и хозяйствующим субъектам, выплата пенсий и пособий, прием коммунальных платежей, вкладные операции (прием депозитов физических лиц), розничные переводы (традиционные почтовые переводы физических лиц, «быстрые переводы» Western Union), а также осуществляются межбанковские платежи.

Исполнение указания клиента или отправителя денег осуществляется банками второго уровня Павлодарской области на основании акцепта (согласия на оплату) такого указания и не позднее следующего операционного дня банка. Время начала и окончания операционного дня банка, то есть время обслуживания клиентов, устанавливается приказом каждым банком самостоятельно по системе банка. При поступлении в банк бенефициара (банк, обслуживающий получателя денег) денежных средств, обеспечивается их зачисление на банковский счет бенефициара не позднее следующего операционного дня, после их поступления.

В соответствии с установленным законодательством и нормативными правовыми актами Национального Банка клиенты и отправители денег обязаны соблюдать установленные требования по платежам и переводам денег. В противном случае, банки второго уровня отказывают в приеме платежного документа, заполненного и предъявленного с нарушением установленных законодательством требований.

Несоблюдение требований банками второго уровня, а также организациями, осуществляющими отдельные виды банковских операций, законодательных актов Республики Казахстан и нормативных правовых актов Национального Банка по платежам и переводам денег влечет административную ответственность в соответствии с Кодексом Республики Казахстан «Об административных правонарушениях», предусмотренных частями 10-11 статьи 168-2 и статьей 169.

Также, 21 июля 2011 года Президентом Республики Казахстан подписан Закон №466-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам электронных денег» (опубликованный в Казахстанской Правде 06.08.2011г. №247-248). Данным Законом внесены дополнения в Закон РК «О платежах и переводах денег» в части введения понятия «электронных денег», порядка осуществления платежей с их использованием, а также закрепления прав и обязанностей эмитентов, владельцев электронных денег и иных участников системы электронных денег при выпуске, использовании и принятии электронных денег к погашению. Целью принятия данного Закона является создание правовых условий для использования электронных денег на территории Казахстана как нового инструмента оплаты по торговым сделкам, в том числе для совершения покупок в интернет-среде.

Закреплены основные принципы выпуска и использования в Казахстане электронных денег: 1) Право на выпуск электронных денег предоставляется банкам второго уровня. Это объясняется тем, что деятельность по выпуску электронных денег связана с привлечением денег физических и юридических лиц, а также выполнением ряда банковских операций. В то же время, Законом предусматривается возможность участия в системах электронных денег частных небанковских организаций (юридических лиц) в качестве агентов эмитентов либо операторов системы на основе заключенных эмитентами электронных денег договоров. То есть, частные организации могут заниматься распространением (продажей и покупкой) электронных денег, выпущенных в обращение банками-эмитентами, и обслуживанием операций с их использованием,

2) Выпуск электронных денег осуществляется эмитентом в пределах средств, предварительно полученных от владельцев электронных денег. Эта норма введена в целях исключения возможности выпуска эмитентами необеспеченных электронных денег. 3) Банки-эмитенты обязаны принимать к погашению выпущенные ими электронные деньги либо обменивать их на реальные деньги по номинальной стоимости путем выдачи наличных денег либо перечисления их на банковский счет по требованию владельца электронных денег. 4) Эмитент обязан устанавливать личность владельца электронных денег в случае выпуска электронных денег на сумму, превышающую 100 месячных расчетных показателей (далее – МРП). Максимальная сумма одной операции, совершаемой владельцем электронных денег не должна превышать сумму равную – 500 МРП.

Таким образом, в современных условиях деньги являются неотъемлемым атрибутом хозяйственной жизни. Поэтому все сделки, связанные с поставками материальных ценностей и оказанием услуг, завершаются денежными расчетами. Денежные расчеты могут принимать как наличную, так и безналичную форму. Организация денежных расчетов с использованием безналичных денег гораздо предпочтительнее платежей наличными деньгами, так как достигается значительная экономия на издержках обращения. Широкому применению безналичных расчетов способствует разветвленная сеть банков, которая существует в Республике Казахстан. Совершенствование платежной системы, в том числе переход на новые номера банковских счетов клиентов и новые банковские идентификационные коды банков, способствует бесперебойному осуществлению внутренних и международных платежей и переводов денег, дальнейшему развитию экономики страны и ее интеграции в мировую экономику. Кроме того, введение электронных денег также позволит повысить доступность финансовых услуг для населения с использованием современных технологий.

Использованная литература:

- 1) Закон Республики Казахстан от 29.06.1998г. № 237 «О платежах и переводах денег»;
- 2) Кодекс Республики Казахстан от 30.01.2001г. №155 «Об административных правонарушениях»;
- 3) Правила использования платежных документов и осуществление платежей и переводов денег на территории Республики Казахстан от 25.04.2000г. №179;
- 4) Правила осуществления безналичных платежей и переводов денег на территории Республики Казахстан без открытия банковского счета от 13.10.2000г. №395;
- 5) Инструкция о порядке открытия, ведения и закрытия банковских счетов клиентов в банках Республики Казахстан от 02.06.2000г. №266.

СПОРЫ УЧАСТНИКОВ РЕГИОНАЛЬНОГО ФИНАНСОВОГО ЦЕНТРА ГОРОДА АЛМАТЫ

Галия Кокпанбаева, начальник управления оказания государственных услуг Комитета по развитию регионального финансового центра города Алматы Национального Банка Республики Казахстан

Специализированный финансовый суд в городе Алматы (далее – Специализированный финансовый суд) учрежден Указом Президента Республики Казахстан 17 августа 2006 года в статусе приравненного к областному суду в целях максимального упрощения судопроизводства для участников регионального финансового центра города Алматы (далее – финансовый центр). Данный суд Указом Президента от 29 декабря 2009 года упразднен. После принятия ряда поправок в судебное законодательство, с 1 января 2010 года, образован Специализированный финансовый суд, приравненный к районному суду, который является судом первой инстанции.

В соответствии с действующим законодательством, этот суд рассматривает споры участников финансового центра, включая обжалование ими действия (или бездействия) должностных лиц и органов финансового центра, дела о реструктуризации банков второго уровня, а также другие гражданские дела, если одной из сторон которых выступает участник финансового центра. Порядок рассмотрения судом и его подсудность регламентировано гражданским процессуальным законодательством. Под участниками финансового центра понимаются профессиональные участники рынка ценных бумаг, обладающими:

- свидетельством о государственной регистрации (пере-регистрации) юридического лица, которое выдано уполномоченным органом по регулированию деятельности финансового центра, либо свидетельством об аккредитации в качестве участника финансового центра;
- лицензией на осуществление брокерской и (или) дилерской деятельности, выданной уполномоченным государственным органом по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций.

На сегодняшний день состав Специализированного финансового суда состоит из трех судей и председателя, назначаемых Президентом страны по рекомендации Высшего судебного совета. Впервые в практике в республике законодательно закреплена возможность ведения делопроизводства не только на государственном и русском языках, но и на английском языке, что дает возможность представителям иностранных компаний участников финансового центра обращаться в этот суд.

Следует отметить, что аналогичных финансовых судов на постсоветском пространстве пока не существует, что свидетельствует о том, что Казахстан – признанный лидер среди стран СНГ не только в сфере развития рынка ценных бумаг и банковском секторе, но и в развитии судебной системы. Финансовые суды функционируют в финансовых центрах Нью-Йорка, Дубай, Сингапура, Дублина и Лондона (Коммерческий суд Лондона).

Создание Специализированного финансового суда основано на рекомендации Бостон Консалтинг групп, которая была привлечена Правительством страны для сотрудничества в проекте создания в Алматы финансового центра.

Она приняла участие в дальнейшей разработке концепции и использовании достижений передовой мировой практики в области создания международных финансовых центров, в оценке потенциала различных участников сегментов рынка. Это позволило подготовить соответствующие рекомендации для работы, где наравне с другими институциональными органами финансового центра указывалось на необходимость создания самостоятельного специализированного суда, разрешающего споры участников финансового центра. Причем в статусе, приравненного к областному суду с тем, чтобы его решения обжаловались непосредственно в Верховном Суде Республики Казахстан.

Следует отметить, что определению подсудности дел Специализированного финансового суда предшествовала предварительная работа по изучению судебной и регулятивной систем действующих финансовых центров Дубай, Дублин, Сингапур и Лабуан. Так, суды финансовых центров в Сингапуре и Дублине имеют более широкую юрисдикцию и могут применять законодательство страны расположения, либо законодательство, выбранное участниками контракта. Этим судам подсудны и другие вопросы, выходящие за рамки коммерческого законодательства, но возникшие на территории финансового центра или с одним из его участников. К кругу таких подсудных вопросов относятся, например, вопросы по трудовому законодательству, личного имущественного и физического вреда и т.п.

Таким образом, вышеуказанные суды международных финансовых центров в силу специфики правовой системы страны могут применять законодательство других стран. Правоприменительная практика финансовых судов доказывает оправданность их создания. Квалифицированность персонала этих судов и сосредоточенность их опыта и знаний в сложной сфере финансовых отношений обеспечивает оперативное и независимое разрешение споров.

Учитывая, что Алматы – крупнейший центр деловой активности Казахстана, а также постоянное увеличение числа гражданских и административных дел, представляется, что потенциал Специализированного финансового суда может быть реализован гораздо шире.

В связи с чем, в настоящее время рассматривается возможность внесения поправок в гражданско-процессуальное законодательство в части отнесения к подсудности Специализированного финансового суда категории дел, вытекающих из деятельности профессиональных участников рынка ценных бумаг, а также связанных с совершением сделок (операций) на организованном рынке ЦБ.

Эти предложения обусловлены необходимостью обеспечить всестороннее и компетентное рассмотрение споров, связанных с осуществлением профессиональной деятельности на финансовом рынке, в силу того, что судебные дела этой категории дел, как правило, характеризуются повышенной сложностью и определенной спецификой. Это в свою очередь, требует соответствующей специализации суда и наличия практического опыта у судей, рассматривающих подобные дела. Кроме того, внесение вышеуказанных поправок связано с необходимостью защиты имущественных интересов инвесторов.

УРАЛЬСК-ОРЕНБУРГ: СОХРАНЯЯ ПАМЯТЬ СТОЛЕТИЙ

Избасаров Б.И. - директор Западно-Казахстанского филиала ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан»

Западно-Казахстанская область граничит с пятью областями России. Наибольшая протяженность границ с Оренбургской областью, что составляет 560 км. Эти два региона объединяет не только географическое положение, но и богатое историческое прошлое. Среди приграничных регионов Оренбург сыграл особую роль в истории Казахского государства: в 1920-1925 годах этот город являлся первой столицей Казахской АССР. История развития банковской системы Казахстана тоже берет начало с Оренбургской земли.

Уральское отделение Государственного Банка Российской Империи было создано в сентябре 1876 года в Оренбургской губернии. Именно с этой даты берет свое начало история его преемника – нынешнего Западно-Казахстанского филиала Национального Банка Республики Казахстан. Оренбургское отделение Государственного Банка в это время уже имело за плечами 10 летний опыт работы. Оно было образовано 28 ноября 1866 года. Его преемником является Главное управление Банка России по Оренбургской области, которое в сентябре этого года отметило свой 145-летний юбилей со дня образования. Нам с директором Актюбинского филиала Национального Банка Республики Казахстан Жумабаем Шанкатовичем Жандавлетовым выпала честь присутствовать на этих юбилейных торжествах в качестве коллег из соседнего государства и как представители Национального Банка Республики Казахстан.

145 лет – это целая эпоха. Необходимость открытия банка в Оренбурге была продиктована созревшими экономическими предпосылками в середине XIX века. Недостаток капитала для промышленных и коммерческих целей сдерживал развитие экономики и торговли, а отдаленность Оренбурга от крупных городов империи и обширность края создавали серьезные проблемы в денежном обращении. Чтобы решить эти проблемы на местах в городе Оренбурге было создано отделение Государственного банка.

С тех пор прошло 145 лет. Сегодня банковский сектор Оренбургской области – один из наиболее стабильных сегментов экономики. На территории области работают 9 региональных банков, более 820 подразделений кредитных организаций, которые представляют интересы кредитных организаций из 17 субъектов Российской Федерации. Обеспеченность банковскими услугами в Оренбуржье – одна из самых высоких в Приволжском федеральном округе. Это способствует превращению региона в высокоразвитую территорию России.

Программой юбилейных мероприятий был охвачен почти весь пройденный путь банка, основой, стержнем которых, на мой взгляд, стала научно-практическая конференция на тему «История развития банковского дела в Оренбуржье». На ней участвовало около 400 человек, это и представители власти, центрального аппарата Банка России и его территориальных подразделений, ученые-экономисты Оренбургского государственного университета, представители финансово-банковских учреждений края, СМИ, ветераны банковской системы.

Широка и многообразна была тема докладов выступающих. Как видно из названия конференции, основная ее часть была посвящена истории становления и развития банковского дела в Оренбуржье. С первого момента нашего пребывания было заметно, что в Главном управлении Банка России в Оренбурге особо чтят свою историю, людей, стоявших у истоков зарождения банковского дела в России и Оренбуржье и продолжавших его совершенствование, витает особый дух традиций, связь со временем.

Начальник Главного управления Банка России по Оренбургской области Александр Васильевич Стахнюк в своем выступлении привел новые интересные факты из жизни людей, внесших неоценимый вклад в становление и развитие банковского дела в крае. Это личности, принявшие деятельное участие в открытии Оренбургского отделения Государственного банка: оренбургский генерал-губернатор в 1864-1881 годах Николай Андреевич Крыжановский, Министр финансов России в 1862-1878 годах Михаил Христофорович Рейтерн, первый руководитель Оренбургского отделения Государственного банка, надворный советник

В.И. Польский и многие другие, имена которых произносятся с особым почетом и честью. За 145 лет своего существования несколько раз менялись названия отделения Государственного банка в г.Оренбурге (как и впрочем наш Западно-Казахстанский филиал Национального банка РК) и его руководители. Нынешний начальник Главного управления А.В.Стахнюк – 30-й руководитель.

Здесь считаю уместным привести факты из истории становления и развития банковской системы Казахстана, которая тесно переплетена с историей Оренбургского края. В монографии «Банки Казахстана на рубеже веков» (авторы - В.М.Ютиш, Б.Ш.Таджияков, В.К.Назаров), выпущенной в 2007 году к 85-летию банковской системы Казахстана, приводятся факты, основанные на исторических документах: в 1920 году была образована Казахская АССР, ее первой столицей стал город Оренбург, а 30 марта 1922 года здесь открылось первое банковское учреждение Казахстана – Оренбургская контора Государственного Банка, первым управляющим которой стал Михаил Александрович Евдокимов. В последующие годы Оренбургской конторой Госбанка руководили Алексей Николаевич Кузнецов (1923 г.) и Аркадий Осипович Рахлин (1924 г.), которые продолжали активную работу по дальнейшему развитию банковской системы в республике. Мы также чтим их имена и храним память о них.

Темами конференции помимо исторической были и другие аспекты банковского сектора на современном этапе, такие как состояние и перспективы развития платежной системы Банка России, информационные банковские технологии и их влияние на развитие экономики региона и т.д. Мне, как руководителю такого же регионального подразделения Национального Банка, было очень интересно узнать и сравнить их опыт и принципы работы с нашими. В этом отношении все выступления были чрезвычайно полезны и познавательны.

В Главном управлении особое место имеет музейный фонд, который служит не только местом показа экспонатов, но и центром знаний и проведения торжественных традиционных мероприятий. Например, каждый вновь пришедший в коллектив человек начинает свой первый рабочий день с посещения музея, где его знакомят с богатой историей учреждения, его традициями и особенностями. Здесь же в музее проходят торжественные посвящения в банковский коллектив, зачитываются напутствия и даются наставления. В 2010 году создан Совет молодых специалистов, который стал инициатором разработки этического кодекса молодого специалиста.

Знакомство с историей края, с историей Главного управления Банка России по Оренбургской области за 145 лет его существования, с его сложившимися традициями и принципами работы позволяет сделать вывод о том, что Оренбургское учреждение банка всегда находилось в самом центре экономических событий края, но при этом на всех этапах своего исторического развития коллектив, опираясь на опыт и традиции предшественников, активно обеспечивал выполнение главной функции денежно-кредитной системы – содействие развитию экономики.

